

Η ΑΡΧΑΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗ

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΑΥΤΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΓΚΛΟΥΚ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΑΓΝΕΡ—ΕΙΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΠΙΔΡΑΣΗ
ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΟΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΩΣ :

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες θεωροῦνται ὡς οἱ κατ' ἐξοχὴν καλλιτέχναι τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, ὡς ἐπιδιώξαντες τὸ καλὸν ἐν τῇ εὐγράμμῳ συμμετρίᾳ καὶ ἁρμονίᾳ τοῦ συγκεκριμένου καὶ εὐπεριγράπτου, ὑπὸ δὲ τῆς αἰσθητικῆς ἐπεκλήθησαν «ἀνθρώποι τῆς ὁράσεως». Ἡ μόνη ἐκ τῶν καλῶν τεχνῶν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐκίνησαν ἐλευθέρως καὶ ὑψηλὰ τὰς πτέρυγας τῆς μεγαλοφυΐας των, αὐτοὶ οἱ μὲ τὴν γοργὴν καὶ ῥηξικέλευθον πτήσιν των εἰς τὸ ἀνεξερεύνητον διάστημα τοῦ Πνεύματος ἀνακαλύψαντες τόσους κόσμους τοῦ Ἀληθοῦς καὶ τοῦ Καλοῦ, εἶνε, φαίνεται, ἡ Μουσική. Ἡ Μουσική εἶνε, λέγουν, ἡ ἀχιλλεῖος πτέρνα τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ ἐν τούτοις περὶ τῆς τέχνης ταύτης ὠμίλου ἐνθουσιωδέστερον οἱ Ἕλληνες ἢ περὶ πάσης ἄλλης· αὐτὴν περιέβαλλον διὰ τοῦ μυστηριώδους καὶ θαυμαστοῦ καὶ αὐτὴν θεώρουν ὡς ἀφετηρίαν πάσης τέχνης. Ἡ Μουσική εἶνε ἡ πρώτη καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ κύριον ἔργον τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Μουσηγέτου Ἀπόλλωνος. Χαρακτηριστικὸν εἶνε ὅτι Μοῦσαι τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν δὲν ὑπῆρξαν. Πολὺ δὲ πρὶν ἢ ἔνομά τι ἀρχιτέκτονος ἢ γλύπτου διασωθῆ ἀπὸ τὸ ῥέυμα τῆς λήθης τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀρχαίων ἔζη ὁλόκληρος Παρνασσὸς ὀνομάτων μουσικῶν, τῶν ὁποίων τὴν ὑπαρξίν περιέβαλλεν ὁ πέπλος τοῦ

μύθου καὶ τῆς παραδόσεως, ὁ Ὀρφεύς, ὁ Ἀμφίων, ὁ Λίνος, ὁ Ἰάλεμος, ὁ Μουσαῖος, ὁ Ἀρίων, οἱ κατανύσσοντες τὰ θηρία, οἱ μαγεύοντες τοὺς λίθους, οἱ διὰ τῶν τόνων κτίζοντες πόλεις, οἱ ζωοποιοὶ τοῦ νεκροῦ κόσμου, οἱ νικηταὶ τοῦ θανάτου. Εἰς τὴν ὑπεράνθρωπον καὶ θαυματουργὸν ἐπενέργειαν τῆς Μουσικῆς ἀπένεμον θεῖαν τιμὴν οἱ ἀρχαῖοι, τὴν δ' ἐκ τοῦ θεοῦ καταγωγὴν τῆς τέχνης τῶν τόνων παρεδέχοντο οἱ Ἕλληνες καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους· «ἡ μουσική, λέγει ὁ Σγλαίχερ, ὁ διάσημος καθηγητὴς τῆς θεωρίας τῆς Μουσικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, τοῦ ὁποίου ἡ περὶ ἑλληνικῆς μουσικῆς σοφὴ μελέτη ἐχρησίμευσεν εἰς ἡμᾶς ὡς βᾶσις τοῦ παρόντος ἄρθρου¹, ἡ μουσικὴ ἦτο εἰς τοὺς Ἕλληνας τεμάχιον τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἀνυψῶσθ αὐτοὺς ὑπεράνω τῆς στενῆς ἀνθρωπίνης υπάρξεως, παρηγοροῦν τὴν λύπην, θαρρῦνον πρὸς μάχην, παροτρῦνον πρὸς ἐργασίαν, ἐξεγείρον διθυραμβικὸν ἐνθουσιασμόν». Τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν τῶν Ἑλλήνων διαπνέει ἡ Μουσική· τὰ οὐράνια σώματα ἦσαν διατεταγμένα κατὰ τοὺς μουσικοὺς νόμους τοῦ ῥυθμοῦ, οἱ ἑπτὰ πλανῆται ὑπὸ τῶν πυθαγορείων ἐθεωροῦντο ὡς αἱ ἠχοῦσαι χορδαὶ τοῦ οὐρανοῦ ἑπτα-

¹ Sind die Reste der altgriechischen Musik noch heute künstlerisch wirksam ?

χάρδου, ἡ δὲ ψυχὴ ὠρίζετο ὡς ἄρμονία. Οὐδεμία λατρεία ἀνευ μουσικῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, οὐδεμία ἑορτή, οὐδεμία πομπή, οὐδεμία σχολικὴ διδασκαλία.

Ἡ θερμὴ ἀγάπη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πρὸς τὴν μουσικὴν ἀφυπνίσθη εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀλλ' οἱ φιλάρχαιοι οἱ θέλοντες νὰ εἰσδύσουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα τὰς μεγαλειότητας δυσχερεῖας εὗρισκον εἰς τὴν μουσικὴν. Ἀγάλματα καὶ ναοὶ εἶχον περισωθῆ, περὶ τῶν ἐπιστημῶν πληροφορίας παρεῖχον τὰ χειρόγραφα, τὰ ποιήματα ἀντεγράφοντο καὶ ἀνεγινώσκοντο μετὰ ζήλου· καὶ περὶ μουσικῆς εἶχον περισωθῆ θεωρητικὰ συγγράμματα, ἀλλ' οὐδεμία μελωδία δυναμένη νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ κάλλους τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς. Μάτην οἱ ἐνθουσιῶδεις φίλοι τῶν ἀρχαίων ἐζήτουν τοὺς τόνους τῶν χορικῶν τοῦ Εὐριπίδου ἢ τῶν ἄσμάτων τῆς Σαπφούς· αἱ μεμβρᾶναι καὶ οἱ πάπυροι ἐσιώπων. Περὶ τὸ τέλος τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἐκατονταετηρίδος ἡ τύχη ἔφερεν ἐν ἑλληνικὸν χειρόγραφον μετὰ μουσικῶν μελῶν εἰς τὰς χεῖρας ἀνδρὸς δυναμένου νὰ ἐκτιμήσῃ αὐτά. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Βικέντιος Γαλιλαῖος, ὁ πατὴρ τοῦ μεγάλου Γαλιλαίου Γαλιλαίου, πρὸ πολλοῦ ἀσχολούμενος μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς. Φλωρεντίνος εὐπατριδῆς εὐρῶν εἰς μίαν βιβλιοθήκην μουσικὰ τινὰ τεμάχια μετὰ μουσικῶν σημείων ἐντὸς θεωρητικοῦ συγγράμματος περὶ μουσικῆς ἔστειλεν ἀντίγραφον αὐτῶν εἰς τὸν Γαλιλαῖον, ὅστις τὰ ἐξέδωκε τῷ 1581 μετὰ συγκριτικῶν παρατηρήσεων περὶ ἀρχαίας καὶ νεωτέρας μουσικῆς. Ὁ Γαλιλαῖος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνώσῃ τὰ μουσικὰ σημεῖα καὶ ὁ κόσμος ἔμεινε εἰς ἣν καὶ πρότερον ἄγνοιαν, ὅλοι ὅμως ὁμοφώνως συνεφώνουν τότε μετὰ τοῦ Γαλιλαίου ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μουσικὴ ἦτο ἀσυγκρίτως ὠραιότερα τῆς τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ἐν τούτοις μεταξὺ τῶν τότε μελοποιῶν ἦτο καὶ ὁ Παλεστρίνας! . . .

Ἡ μουσικὴ τῶν ἐποχῆς ταύτης ἐστὲρεῖτο πάσης φυσικότητος, τὸ δ' ἀπλοῦν φυσικὸν μέλος, τὸ ὁποῖον ἀναθρῶσκει ἐκ τῆς εὐθύμου ἢ λυπημένης ψυχῆς, ἦτο ἄγνωστον· καὶ αὐτὰ τὰ ἀφελήστατα ποιμενικὰ ἄσματα εἶχον μεταβληθῆ εἰς ἐξεζητημένας πολυφώνους μελωδίας.

Ἐν τῇ μουσικῇ ταύτῃ τῇ περιπλόκῃ περιεφρονεῖτο πρὸ πάντων ἡ λέξις, τὸ κείμενον τῶν ἄσμάτων· ὑπὸ τοὺς ἕλιγμούς τῶν συμπεριπλεκόμενων μελωδιῶν ἠδύναντο ἀδιαφόρως νὰ εὐρίσκωνται οἰαδιῆποτε λέξεις ἢ φράσεις θρησκευτικαί

ἢ ἄσμενοι· ἡ γλῶσσα ἐχρησίμευεν ἀπλῶς ὡς φυσιολογικὴ βᾶσις, οὐδένα δὲ ὑψηλότερον σκοπὸν ἐξέπληρου, οὐδεμίαν σημασίαν εἶχεν.

Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι—καὶ τοῦτο δὲν εἶχε διαφύγη τὸν Γαλιλαῖον καὶ τοὺς φίλους του—δὲν ἐκάλυπτον τὴν λέξιν διὰ τοῦ μέλους, τὸν ἀντικτὸν ἐπεδίωκον τὴν ἔξαρσιν αὐτῆς· εἰς τὰς μελωδίας τῶν αἰ λέξεις ἠκούοντο εὐκρινῶς· καὶ τῆς κιθάρας καὶ τοῦ αὐλοῦ οἱ τόνοι οὐδέποτε ἦσαν τόσο ἰσχυροί, ὥστε νὰ καθιστοῦν ἀκατάληπτον τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου. Τὸν ἀντικτὸν μάλιστα κατὰ τὴν μελοποίησιν οἱ ἀρχαῖοι ὡς βᾶσιν ἐλάμβανον τὴν ἰδιότητα τοῦ κειμένου, τὸ δὲ μέλος ἐθεώρουν ὡς μέσον ἐξάρσεως τῶν λέξεων. Οὕτως ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις ἔβαινον ἀδελφικῶς χειροκρατούμεναι, οὐδ' ἡ μία ἐζήτει νὰ καταπνίξῃ τὴν ἄλλην.

Τοῦτο ἀναντιρρήτως κατάρθωνον οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ πῶς; καὶ διὰ ποίων μέσων; οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τότε. Ἀλλ' ὅτι δὲν παρεῖχεν ἡ ἱστορικὴ γνῶσις προσεπάθησαν ν' ἀναπληρώσουν διὰ τῆς δημιουργικῆς φαντασίας, ὁ δὲ Βικέντιος Γαλιλαῖος ἐμελοποίησε μελωδίας τινὰς συμφωνούσας, ὅσον τὸ δυνατόν, πρὸς τὰς ἀρχαίας. Αἱ μονωδίαί του, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀνθρωπίνη φωνὴ ἀνεπλήρου τὴν ἀρχαίαν κιθάραν, διετήρουν διὰ μέσου τοῦ ἄσματος ὅλην τὴν ἐνάργειαν τῆς λεκτικῆς φράσεως. Ἡ «μονωδία» τοῦ Γαλιλαίου ἠνοιξε νέον δρόμον καὶ εἰσῆλθε πανταχοῦ νικητρία, εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὰς συναυλίας, νέας μορφὰς τῆς μουσικῆς δημιουργοῦσα· ἔγινε τὸ σύνθημα τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ πολυφώνου καὶ ἀγλῶσσου ἄσματος· ἀπέτελεσε δὲ τὸ κύριον συστατικὸν τῶν μουσικῶν δραμάτων πολλῶν μελοποιῶν. Εἰς τὴν μονωδίαν ἐθεμελίωσαν τὸ ἔργον τῶν Ὁ Λούλη ἐν Γαλλίᾳ, Ὁ Γκλόκ, καὶ βραδύτερον Ὁ Βάγνερ, ἐν Γερμανίᾳ.

Ἡ ἀρχαία μουσικὴ λοιπὸν ἔγινεν ἀφρητρία νέας μουσικῆς ἀντικλήσεως, ἀσυνειδήτου ὅμως, διότι δὲν εἶχεν ἀνευρεθῆ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μουσικὴ ἀλλ' ἡ σκιά τῆς. Ἀλλὰ μετὰ τὴν φαντασίαν, ἥτις ἐμάντευσε τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας μουσικῆς, ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα πρὸς ἐπιβεβαίωσιν ἢ ἀναίρεσιν τῶν συμπερασμάτων τῆς φαντασίας. Ἦρχισε δὲ πράγματι κριτικὴ καὶ ἀκριβῆς συλλογὴ καὶ μελέτη τῶν μουσικῶν συγγραμμάτων καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεγνώσθησαν καὶ τὰ ἀρχαία μουσικὰ σημεῖα. Εἰς τοὺς τρεῖς ἕτους, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐδώσει ὁ Γαλιλαῖος, προσέθεσεν Ὁ Κίρχερ τῷ 1650 μίαν πινδαρικήν ὠδὴν, μετὰ ἐρμηνείας τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν σημείων διὰ νεωτέρων φθογοσῆμων, μετὰ δύο δ' ἔτη ὁ

σουηδὸς καθηγητὴς Μαιμπὸν ἐξέδωκε τὰ ἀξιολογώτερα θεωρητικὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Τέσσαρα ἀρχαία μουσικὰ τεμάχια εἶχε τώρα ὁ κόσμος· βεβαίως τὰ πενιχρὰ ταῦτα λείψανα τέχνης τόσο πολυμερῶς ἐνεργοῦ ἦσαν ἀνεπαρκῆ, ἀλλ' ἦτο δυνατόν ἐπὶ τέλους νὰ τ' ἀναγνώσουν, νὰ τὰ παίξουν, νὰ τὰ φάλλουν ὅλοι καὶ νὰ ἐξαγάγουν συμπεράσματα. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἡ πινδαρική ὠδὴ, ἐκείνη ἀκριβῶς ἥτις ἠνυχαρίσκει περισσότερο τὸ νεώτερον οὖς, ἐθεωρήθη οὐχὶ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἔλκουσα τὴν καταγωγὴν· τὰ δὲ τρία ὑπόλοιπα τεμάχια, τὰναντιρρήτως γνήσια, οὐδὲν περιεῖχον, τὸ ὁποῖον νὰ δικαιολογῇ τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς μουσικῆς τῶν. Μετὰ τινὰς δ' ἐπιφυλάξεις καὶ δισταγμούς τὸ κάλλος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐχαρακτηρίσθη ὡς «φαντασιώδεις».

Εἰς τοῦτο τὸ συμπέρασμα ἀπέληξεν ἡ ἔρευνα τῶν πλουσιῶν πηγῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς! . . . Πράγματι δὲ τὰ τέταρτα τοῦ τόνου καὶ αἱ ἄλλαι σχολαστικαὶ ἀριθμητικαὶ ὑποδιαιρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἀντικαθίστων εἰς τοὺς ἀρχαίους μελοποιούς τὴν ἐλλείπουσαν δημιουργικὴν ἐμπνευσιν, οὐδὲως συνεφώνουν πρὸς τὴν νεωτέραν καλαισθησίαν. Καὶ ἔμεινον μὲν θαυμασταὶ τινες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ὁποίων περιφανέστερος ὑπῆρξεν ὁ Φρειδερίκος Βέλλερμανν, πιστοὶ εἰς τὸ ἐκλαμπρον αὐτῶν ἰδεῶδες, φρονούντες ὅτι δὲν διηυκρινήθησαν πάντα τὰ μυστήρια τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀρχαίαν μουσικὴν, ἀλλ' ὀλίγους εὗρισκον ὁπαδοὺς.

Ἀίφνης εὐφρόσυνον ἄγγελμα μετεδόθη εἰς τὸν κόσμον. Αἱ ἐν Δελφοῖς ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν τῷ 1893 δύο μακρὰς ἐπιγραφὰς μετὰ μουσικῶν σημείων. Μετὰ τὸ μακρὸν σκότος ἔμελλε τέλος νὰ ἔλθῃ τὸ ποθητὸν φῶς! Τὰ εὐρεθέντα μουσικὰ τεμάχια, ἀφ' οὗ ἐπιτόμως ἀνεγνώσθησαν, ἐξετέλεσθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ Παρισίοις, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ ἐντύπωσις δὲν ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ ποδώσῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν μουσικὴν τὸ ἀμφισβητηθὲν κάλλος. Ἀλλὰ καὶ ὅτε τὰ μέλη ταῦτα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς σχολῆς μετὰ πάσης ἐρμηνευτικῆς ἀκριβείας ἐπὶ πολλῶν μορφῶν ἐξωγραφῆθη ἡ διάφρασις τῆς ἐλπίδος. Ὁ βλέπων τὰς μακρὰς σειρὰς τῶν φθόγγων ἐν τῇ μεταγραφῇ τοῦ ἀρχαίου μέλους ἐνόμιζεν ὅτι κάποιος ἐσκόρπισε μίαν φούκταν τόνων ἐπὶ τοῦ πενταγράμμου ἀδιαφορῶν ποῦ ἔπεσαν. Μέρη τινὰ μάλιστα ἐφάνησαν ὡς αὐτόχρημα χλεῦη παντός

μουσικοῦ συναισθήματος, ἐν δ' εὐρέθησαν μουσικοί, εἰς τοὺς ὁποίους μελωδία τοιαύτη:

ἐξήγειρε διθυραμβικὴν ἀγαλλίασιν, ἃς εἶνε βέβαιοι ὅτι πολὺ ὀλίγους θὰ εὕρουν συμμετόχους τοῦ θαυμασμοῦ τῶν.

Ἐν τούτοις ὑπάρχουν δύο τινὰ ἀκόμη δυνάμενα νὰ σώσουν τὴν αἰσθητικὴν κρίσιν τῶν ἀρχαίων· ἡ ἡ γνῶσις τῶν ἀρχαίων φθογοσῆμων, τὴν ὁποῖαν ἔχομεν, εἶνε ἑλλιπὴς καὶ αἱ μέχρι τοῦδε μεταφράσεις αὐτῆς ἐσφαλμέναι, ἡ τὸ μουσικὸν συναίσθημα τῶν νεωτέρων στηρίζεται ἐπὶ ὅλως διαφόρων βάσεων, καὶ ζητοῦμεν ἐντελῶς ἄλλο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μουσικῇ ἀφ' ὅ,τι εἶνε δυνατόν νὰ εὕρωμεν.

Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ ἔρευνα πρέπει νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν μακρὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἐπορεύθη ἐπὶ δύο αἰῶνας, διὰ νὰ κατορθώσῃ τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν φθογοσῆμων. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ὅμως ἔχομεν πρὸ ἡμῶν σπουδαιότατον πρόβλημα: Μὴ εἶχον ἄρα γε οἱ Ἕλληνες ὅλως διαφόρους αἰσθητικὰς βᾶσεις, ὥστε νὰ αἰσθάνωνται ὡς ὠραῖον ὅ,τι εἰς ἡμᾶς φαίνεται ἀκαλλές; Ἐφαντάσθησαν πράγματι ἐν τῇ μουσικῇ καλλονὰς ἀνυπάρχτους, αὐτοὶ οἵτινες εἰς πάντα τὰ εἶδη τοῦ πνευματικοῦ βίου ἐδημιούργησαν ἀνυπέβλητα πρότυπα;

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐνέχει καὶ πρακτικῶς βαρυστάτην σημασίαν διὰ τὴν ὅλην μουσικὴν. Διότι, ἀφ' οὗ οἱ τόσο λεπτοὶ τὴν αἴσθησιν, οἱ τόσο καλλιτέχναι Ἕλληνες ἐκάλουν καλὸν ὅ,τι ἡμεῖς αἰσθανόμεθα ὡς αἰσχρὸν, πόθεν εἴμεθα βέβαιοι ὅτι μετ' ὀλίγον ἢ μετὰ μακρὸν τὰ κάλλιστα νεώτερα μελοποιήματα δὲν θὰ θεωρηθοῦν ὡς αἰσθητικαὶ πλάνα;

Πόσον ἡ ἑλληνικὴ ἀντίληψις ἀφίσταται τῆς νεωτέρας ἐν τῇ μουσικῇ καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴν ἐντελῶς ὠρισμένην ἐλάσσονα κλίμακα μὴ μὲ φά φυσικὸν ἀντὶ φά διεσίς, τὸ λεγόμενον δῶριον μέλος ἐκάλουν ἀνδρῶδες, σκληρὸν, σφοδρὸν καὶ πολεμικόν, ἐν ᾧ εἰς ἡμᾶς τὸν ἀντικτὸν φαίνεται ἀπαλὸν καὶ γλυκὺ. Τὸν ἀντικτὸν δὲ ἐκάλουν τὴν δο μείζονα κλίμακα—πρῶτοπιθεμένου, ἐννοεῖται, ὅτι αἱ μέχρι τοῦδε ἔρευναι

δὲν εἶνε ἐσφαλμένοι—τὴν λεγομένην λύδιον μέλος ἀπαλὴν, γλυκεῖαν, γυναικῶδη. Ποία ἐποχὴ ἔχει δίκαιον;

Ἄλλ' ἂν δύο ἐποχαί, ἐν πνευματικῇ ἀναπτύξει καὶ καλλιτεχνικῇ ἀκμῇ εὐρισκόμεναι, ἔχουν τόσον ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον ἀντίληψιν τῆς ἀπλουστάτης καὶ θεμελιώδους ἐννοίας τῆς μουσικῆς, τότε πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ποτὲ ἀσφαλῆς καὶ ἀμετακίνητος βᾶσις τῶν μουσικῶν ἔργων; δὲν κινδυνεύουν δὲ ὁ Μότσαρτ ἢ ὁ Βετόβεν νὰ περιπέσουν εἰς λήθην ὡς ὁ ἔσχατος κινήτης ποδῶν συνθέτης τετραχόρων, ἀφ' οὗ ἡ μουσικὴ εἶνε ἀπλῶς ζήτημα ὑποκειμενικῆς εὐαρεστῆσεως;

Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἡ ἀπόκρισις δὲν πρέπει νὰ δοθῇ κατεσκευασμένης. Ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἀπαράσκειοι ἐν τούτοις ἠθέλησαν νὰ ἐκφέρουν ὀριστικὴν γνώμην ἐκεῖνοι, οἵτινες, ἀνιστόρητοι, δὲν ἔλαβον τὸν κόπον νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν μουσικὴν διάνοιαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀλλὰ κατέστησαν ἀπλουστάτα τὸ νεώτερον οὖς κριτὴν τοῦ ἀρχαίου μέλους.

Αἱ ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας ἔχει ἡ τοιαύτη ἀνιστόρητος νεωτέρα καλαισθησία παρὰ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς, εἶνε ἀδικαιολόγητοι. Ἡ ἐξέλιξις, ἣτις μεταβάλλει τὰ πάντα καὶ μάλιστα τὰς τέχνας, ἐπέδρασε περισσότερο ἐπὶ τῆς μουσικῆς. Ἐν ἀγαλμα μένει καὶ μετὰ διασχίλια ἔτη κατ' οὐσίαν ἀμετάβλητον καὶ εἶνε προσίτον ἀμέσως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Ἄλλ' ἐν μέλος, καὶ ἐὰν δεσμευθῇ γραπτῶς διὰ τῶν φθογγόσημων, δὲν δύναται νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἄμεσον κρίσιν. Τὰ μουσικὰ ἔργα δὲν εἶνε εἰκόνες τόνων ἀποτεινόμεναι ἀμέσως εἰς τὸ οὖς μας, ἀλλὰ συμβολικὰ σημεῖα ἀποτεινόμενα ἐν πρώτοις εἰς τὸν ὀφθαλμόν. Τὰ σημεῖα ταῦτα, ἀτινα ἦσαν ἤδη ἐλλιπῆ κατὰ τὴν γραφὴν τοῦ μέλους καὶ ἔγιναν ἐλλιπέστερα κατὰ τὴν μεταγραφὴν αὐτῶν εἰς νεώτερα φθογγόσημα, εἶνε κακοὶ καὶ ἀναξιόπιστοι ἀγωγοὶ τοῦ μέλους. Καὶ κατὰ τὴν πρώτην γραφὴν τοῦ μέλους καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἀνάγνωσιν καὶ ἀπόδοσιν αὐτοῦ παρεῖδυσαν, κατ' ἀνάγκην, ὑποκειμενικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, φυσικῶς, τόσον ὀλιγώτερον συμφωνοῦν πρὸς ἄλληλα, ὅσον τὸ μουσικὸν συναίσθημα ἐν τῷ μεταξύ μετεβλήθη. Δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν πῶς καὶ διὰ ποίων προσθεμάτων τὰ μέλη ταῦτα προσήγοντο εἰς τὴν ἀκοήν, ὥστε νὰ εἴπωμεν πόσον διάφορα ἐγίνοντο ἀντίληπτά ἀπὸ τὸ οὖς παρ' ὅσον δεικνύουν τὰ περιωθέντα σημεῖα. Τὴν ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον καὶ ἀπὸ

στόματος εἰς στόμα ζωντανὴν παράδοσιν δέον ἐδῶ ν' ἀντικαταστήσῃ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Μόνον ὁ ἀγνοῶν ὅτι εἰς τὰς Συμφωνίας τῶν μεγάλων κλασικῶν οἱ ὀξυαυλοὶ, αἱ σάλπιγγες κτλ. ἀναγινώσκουν ἄλλως τὰ φθογγόσημα παρ' ὅτι εἶνε γραμμένα δύναται νὰ καταδικάσῃ ὡς φοβερὰς κακοφωνίας τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μέλη, μόνον δὲ οἱ καλλιτέχνη οἱ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν μουσικοῦ μέλους τίποτε μὴ προσθέτοντες ἐξ ἑαυτῶν δὲν θὰ μαντεύσουν ὅτι ἐνυπάρχει καὶ ἄλλο τι εἰς αὐτά. Διὰ τοῦτο ὅλαι αἱ ἀναγνώσεις ἀρχαίων ἐλληνικῶν μελῶν ἔχουν τὸ σφάλμα ὅτι παρέχουν μόνον τὸν σκελετὸν τοῦ μέλους ἀντὶ ζῶντος σώματος μὲ σάρκας καὶ αἷμα.

*

Ἄλλὰ πλὴν τούτου αἱ μέχρι τοῦδε ἀναγνώσεις δὲν εἶνε ἐντελῶς ὀρθαί, τοῦτο δ' ἰσχύει πρὸ πάντων διὰ τὰς πρώτας δημοσιεύσεις τοῦ Δελφικοῦ ὕμνου.

Τὰ πλεῖστα τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μουσικῆς περιορίζονται εἰς τὸ νὰ μεταδώσουν ἀπλῶς τὴν ὀξύτητα τῶν τόνων τὴν διάρκειαν τῶν τόνων πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ἡμεῖς. Τοῦτο εἶνε μεγάλη ἔλλειψις καὶ σπουδαῖον μειονέκτημα, καὶ ἐν τούτοις ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται ἡ πλήρης κατανόησις τῆς ἀρχαίας μουσικῆς. Ἡ διάρκεια τοῦ τόνου δίδεται διὰ τῶν λέξεων τοῦ κειμένου ἀσφαλῶς καὶ ἀναμφισβητήτως. Ἄνευ κειμένου δὲν εἶνε δυνατὴ ἡ κατανόησις τοῦ ἤσματος, αὕτη ἦτο ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς αἰσθητικῆς. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἐπαναλαμβάνουν μάλιστα ἀρκετὰ ὅτι ἡ γλῶσσα καθώριζε καὶ τὴν ὀξύτητα ἐπὶ τῶν τόνων εἰς τὰ ἀρχαῖα μέλη. Καὶ πράγματι ἐὰν μετὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐξετάσωμεν τὰς ἀρχαίας μελωδίας, βλέπομεν αὐτάς αἰφνης ὑπὸ ἄλλο φῶς, καὶ ὁ σκελετὸς προσλαμβάνει ζῶν καὶ κίνησιν.

Ὁ φωνογράφος δύναται εὐκόλως νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι ὅλοι κατὰ τὴν συνήθη συνομιλίαν συνδέομεν προσφῶδιαν τινὰ πρὸς τὰς λέξεις. Ἡ φωνὴ δὲν μένει εἰς τὸν αὐτὸν τόνον, ἀλλ' ὅτε μὲν ταπεινοῦται, ὅτε δὲ ὑψοῦται μετὰ τῶν λέξεων. Τοῦτο συμβαίνει εἰς πάσας τὰς γλώσσας καὶ ἰδίως εἰς τὰς τῶν μεσημβρινῶν λαῶν. Ὁ Ἴταλὸς συλλαβὰς τινὰς προφέρει ἰσχυρότερον, ὀξύτερον τονίζων αὐτάς. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον τὴν προσφῶδιαν ταύτην, ἀπετέλει δ' αὕτη οὐσιώδες συστατικὸν τοῦ προφορικοῦ λόγου.

[Ἔπεται τὸ τέλος]

ΑΓΓΕΛΟΣ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ

ΣΑΒΒΑΤΟΒΡΑΔΟ

Ξανθοῦλα ὦραία, σαββατόβραδο σημαίνει!
καὶ μὲ τὸν ἦχο τῆς καμπάνας γλυκοσμύγει
τῆς Ἀύσης τ' ἄνλο τὸ ροδόχρομα, ποῦ ἀνοίγει
τοὺς μαγεμένους θησαυροὺς τῆς καὶ σὲ ραίνει.

Ἡ μήπως, — ὦ, τί λογισμοὶ περνοῦν αἰφνίδια
καὶ εἰχνοὺν ἴσκιον στὴ χρυσή τοῦ νοῦ εἰκόνα!
μήπως γυρνᾷς μέσα στοὺς δρόμους σὰν γοργόνα
μὲ ψεύτικης ἀγνόητος στολίδια;

Κοιμῆ σὰν πέρδικα καὶ βιαστικῇ διαβαίνεις
μέσ' στῆς πλατεῖες, μέσ' στοῦ κόσμου τὴν πλημμύρα,
καὶ τῆς ντροπῆς ροδίτ' ἢ λατρευτῇ πορφύρα
σὸ δροσερὸ σου πρόσωπο. Ποῦ νὰ πηγαίνης;

Καὶ τῆς ψυχῆς σου τὰ διεφθαρμένα βᾶθη
μ' ἓνα μειδιάμα παιδιᾶτικο στολίζεις
καὶ σαγηνεύεις τῆς καρδιᾶς καὶ τῆς κρημνίζεις
σὲ σκότη ἀλύτρωτα καὶ σὲ κτηνώδη πάθη;—

Μὴν ἔρχεσ' ἀπ' τὴν ἐργασία ποῦ ὀλημέρα
ἐκουβες ἄσπλαχνα τὰ σιῆθῃ σου τ' ἀφράτα,
κί ἀπὸ τὸ φῶς σου, ἀπ' τὴν ὑγεία σου, ἀπ' τὰ νῆα
ἐξώδερες νὰ θρέψης μὰ γρηᾷ μητέρα;

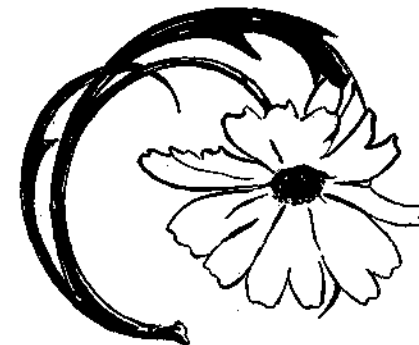
Ξανθοῦλα ὦραία, σαββατόβραδο σημαίνει!
τάχα ἡ κατάνυξη ποῦ στάζει ἀπὸ τὸ ἄσμα
τοῦ Ἑσπερινοῦ, καὶ συγκινεῖ τὸ κάθε πλάσμα,
στὴν ἄβυσσος τοῦ σιῆθους σου δὲν κατεβαίνει;

Καὶ τρέχεις τώρα μ' ὀλιγώτερον ὑγεία
στὴ μάνα σου, ποῦ μὲ λαχτάρα σὲ προσμένει,
ἀλλὰ μὲ πλοῦσια τὴν καρδιά καὶ δροσιωμένη
ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τὴν εὐλογία;

Τάχα σὰν ὄνειρο σὸ νοῦ σου δὲν προβάλλει
μὰ περασμένη εὐδαιμονία καὶ γαλήνη,
ποῦ μέσ' σὸ φῶς τῆς καὶ στὰ λούλουδά τῆς κλίνει
ἀθῶα παιδοῦλα χρυσοπλόναμο κεφάλι;—

Συρτὰ κί ἀργά, τὰ γόνα σὰν νὰ σοῦχη κόψει
βαρεῖα καρδιά, μέσ' ἀπ' τὸν θόρυβο τραβίεσαι
μ' εὐλάβεια, μὲ συντριβὴ σταυροκοπιέσαι,
κ' ἓνα σου δάκρυ ἀτιμητὸ σοῦ καίει τὴν ὄψη.

Α. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ

Η γόνιμος, ή χλοερά, ή καλλιβοτρυς άμπελος, την όποιαν εζήλευον όλοι οι διαβάται, ήδη ακλάδευτος, άσκαφος, χορταριασμένη, ήπλωσε τὰ κλήματά της, έρποντα επί της χέρσου, ως πλατυφύλλους κισσούς, με σταφυλάς πολλές μέν πλύν άνόστους και ύδαρεις, έρμαιον τών πτηνών και τών μυϊών, υπό τας πυκνάς τών άγριολαχάνων λόχμας, ύφ' άς ως όφεις έτανύοντο αι μακραί και λεπταί κληματιδες.

Η εύμορφος ως παραδεισος, ή περίφρακτος ως ποιμνη, ή συμμαζευμένη και συγυρισμένη ως αίθουσα, μικρά άμπελος, τής όποιας τὰ κλήματα όλα καρποφορούντα, όλα από φαγώσιμα εκλεκτά σταφύλια, τής όποιας τὰ φυτά ήσαν περιζήτητα εις όλην την περίξ χώραν, αφέθη πλέον κλάρα. Άσκαφος, ακλάδευτος, ακαλλιέργητος.

Υψηλά, επί προβλήτος, προς την θάλασσαν εκτεινομένης, ως εγαλλώπιστος κόρη, ή θαυμασία άμπελος, εδεικνυε τους καρπούς της, τους εκλεκτούς, προς τον ήλιον, όστις φωσφορίζων, δια μέσου τής βαθυπρασίνου χλόης τών κληματοφύλλων, επέθετεν ακτινοβόλα φιλήματα επ' αυτών, ως καλλιμόρφων άγγείων, κρεμαμένων εν παρατάξει, δροσοβολούντων κ' εύφραινόντων την δρασιν, με τους ζωηρούς των χρωματισμούς.

Που εκείνα τὰ ραζακιά πλέον, τὰ ως από ήλεκτρον όντως, τὰ άργυρόχρυσα, τὰ όποια, μετ' ιδίας όλως στοργής, εθεράπευεν ή καλή νοικοκυρά, από του άνθους των άκόμη, προσφυλάτουσα από τους ποικίλους τής άτμοσφαιρας κινδύνους, ίνα κατασκευάση δι' αυτών τας ξανθάς και γλυκειάς, τας ιεράς άσταφίδας της, δι' ών να στολίζη το προγονικόν κόλλυβον, το όποιον κατά σάββατον έστελλεν εις τον ένοριακόν της ναίκον.

Που τὰ άετονύχια εκείνα, τὰ ευώδη ως από μύρων, τὰ νύσσοντα τόσον ήδονικώς τον φάρυγγα δια του λεπτού άρώματός των. Και που τὰ νόστιμα εκείνα σφικτάρια, τὰ έχοντα πολυγωνικάς, εκ τής πυκνότητος, τας ρώγας. Άχ! και που πλέον τὰ ίόχροα εκείνα φιλέρια, αφ' ών βεβαίως κατεσκευάζετο πάλαι το νέκταρ του Ίμέρου και Πόθου. Και που άκόμη εκείνα τὰ πολιτικά, τὰ χρωματισμένα ελαφρώς με όλας του έρυθρου τας άποχρώσεις, τὰ σπινθηροβολούντα, τὰ μόνον δια τής ύψεως μεθύσκοντα.

Και που πάλιν ή άσπρούδαις, ή μικραίς, ή κάτασπραις άσπρούδαις, τας όποιας όλον τον

χειμώνα συνετήρει ή Θωμαή, άποκρυσώσα αυτάς, ανα ζεύγη, από τής μεγάλης του προδόμου του οίκου της δοκού, μαζί με τής όλόμαυrais μαυροκορούrais, από τας όποιας εκθλίβεται το άγιον ναμα τής θείας Μυσταγωγίας.

Όλα εξηφανίσθησαν πλέον και μετ' αυτών ή Θωμαή, ή καλή, ή φιλάμπελος εκείνη και φιλόκαλος δέσποινα. Πόσαις φοραις δέν επλήρωσεν από των εκλεκτών αυτών καρπών το λεπτόπλεκτον καλαθάκι της, το κομφόν, το κυμαίον, πρώτη-πρώτη αυτή, την ήμέραν τής Μεταμορφώσεως, προσφέρουσα τὰ πρωτόλεια εις την εκκλησίαν, να εύλογήση ο ίερεύς, κατά το έθος, τον νεοδρεπή τής άμπελου καρπόν και διανείμη αυτών εις τους πιστούς, με το αντίδωρον.

— Και του χρόνου! επήνυχτο ο ίερεύς προς την εύλαβή νοικοκυράν.

— Και του χρόνου! επανελάμβανον επευχόμενοι και οι πιστοί.

Και ελησμένοι τότε ή φιλόπνοος νοικοκυρά όλους τους βαρείς μόχθους, ους ύφίστατο, κατά το μακρόν τής καλλιεργίας στάδιον, πετώσα ταποκλάδια, καίονσα σωρούς-σωρούς την άγριάδα την καταστρεπτικην, θειαφίζουσα, άργολογούσα, κινδυνεύουσα από το καύμα, κινδυνεύουσα από τας έχιδνας, τας κρυπτομένας υπό τὰ κλήματα, να μη χολεριαση ουδεμία παραφυλλίς, ουδεμία κεν ρώγα.

Άλλ' αι εύχαι τής εκκλησίας, ενίοτε, είτε ες άμαρτιών μας, είτε και προς δοκιμασίαν, δέν εισακουονται. Και ήλθε χρόνος, οτε δέν εφάνη πλέον εν τῷ ναῷ, υπό την εικόνα του Χριστου, το μικρόν λεπτόπλεκτον καλαθάκι τής Θωμαής, το κυμαίον, την ήμέραν τής Μεταμορφώσεως.

Έντός τής ερήμου άμπελου, εντός τής άσκάφου κλάρας, ή γρηά-Κυρατζου τώρα, ή μήτηρ τής Θωμαής, ως κορώνη περιεφερέτο, μαύρη και κρώζουσα:

— Θωμαή μου! Θωμαή μου!

Ο φράκτης τής άμπελου, πυκνότατος από τρικοκκιάς, είχε διασπασθῆ, εδῶ κ' εκεί, υπό των παιδιών, τὰ όποια ως θῶες εισείδουν, να κλέψωσι τας ύδαρεις τής κλάρας σταφυλάς.

Επάνω-επάνω δε ή γρηαία έλαια, ή κατάκαρπος πάντοτε, ής το έργον ουδέποτε εψεύδετο, ύψηλά, εις το άκρον τής προβλήτος, ως σκοπία, όρφανή, μάτην ανεζήτει την άπούσαν δέσποιναν, ήτις εκεί συνείθιζε πάντοτε, υπό δροσεράν σιάν να γευματίζη, αναπαυομένη από το θειαφισμα,

την ωραν την καυστικην του μεσημεριου και θεωρούσα το πέλαγος, πέραν και μακράν άπλούμενον, με κύματα λευκά και με πλοία λευκά και αυτὰ ως τὰ κύματα.

Και όταν ετσάκιζεν ή ήμέρα, ωρα έσπερινοῦ, εκάθητο τώρα ή γρηά-Κυρατζου, υπό την αυτην έλαιαν και αυτη, κατάμαυρη ως κορώνη, να φάγη όλίγον ξηρόν άρτον, διάβροχον από τὰ δάκρυά της. Και εθρήνει μάλλον ή έτρωγεν, ή γερόντισσα, βλέπουσα και αυτη το άφρισμένο πέλαγος. Και ίστατο σιωπηλή, θεωρούσα ως να ειχε κάποιον ενώπιόν της και ήρώτα οδυνηρώς:

— Ποιόνε να κλάψω και ποιόνε να μη κλάψω, την Θωμαή, την κόρην μου, ή τον Λαλεμητρον τον άνδρα της; Ποιόνε να περιμένω, όρφανά μου κλήματα, και ποιόνε να μη περιμένω; την Θωμαή, την κόρην μου, ή τον Λαλεμητρον τον άνδρα της;

Κ' εκεί που ως λίθινον κατέπινε τον ξηρόν άρτον, αφνης ίστατο ακίνητος και ήκροάτο. Και ο βορράς εσύριζεν, από το πέλαγος μακρόθεν ερχόμενος, ως ήχος αιών αναριθμητών, άοράτων βοσκών, ήχος όξυς και λιγυρός. Και ή γρηαία ήκροάτο ως να ώμίλει τις, και ήκουε του άνέμου τὰ ήχηρά κελαδήματα, τὰ όποια εσχηματίζον τοιούτους μυστηριώδεις λόγους εν τῇ πενθούση διανοία της:

— Ίσως και να γυρίσουν και οι δύο, ίσως και να μη γυρίσουν! Ποιός τὰ ξεύρει αυτὰ; Μόνος ο Θεός τὰ ξεύρει, μόνος ο Θεός!

Φρικιασισ τότε θανάτου διέτρεχε τὰ γρηαία μέλη τής φανταζομένης γρηαίας. Φρικιασισ όμοια διέσειεν άκόμη και τὰ ήμίζηρα τής ακαλλιεργήτου άμπελου φύλλα, τὰ όποια συγκρούμενα, το εν μετὰ του άλλου, εβούζον ξηρώς γύρω-γύρω, πλαταγίζοντα εν συσχυρμῷ, ως να εσύρετο έρπετον ύπ' αυτὰ, βραδυπορούν:

— Μόνος ο Θεός τὸ ξεύρει, μόνος ο Θεός!

*

Πέντε μόνον σακκούλαις άλευρι τής άψησε τής Θωμαής εις το μικρό μαγαζάκι του ο Λαλεμητρος, και μισθ σακκι ρύζι και σ' ένα ζεμπιλάκι εως τρεις όνάδες χαρούπια και ανεχώρησε. Πάει, λέει, ες τον Βόλο, να ψωνίση πράγμα, λέει, με του καπεταν Ηλία το κόττερο. Να ψωνίση άλεύρια, λέει, γιατί εφέτος είνε λαδιά, και οι άργάταις των λαδαριών είνε φαγάδες, λέει.

Αυτὰ ελεγον και επανελάμβανον οι γείτονες, οτινες είνε παντου και πάντοτε οι αυτοί. Αυτὰ οι γείτονες τὰ ήκουσαν από την γρηά-Κυρατζου,

ή όποια πάλιν τὰ ήκουσεν από τον γαμβρόν της τον Λαλεμητρον, όστις μετήρχετο τον άλευρο-πόλην εν τῷ χωρίῳ, υπό τον μικρόν αύλογυριστον οικίσκον, την πολυτίμον τής Θωμαής προικα, διατηρών άλεύρου μαγαζέιον.

Ο Λαλεμητρος τῶντι ανεχώρησεν ένα δειλινόν, εις Βόλον, με το κόττερον του καπεταν Ηλία, ένα βραδυ και χονδρόν σάφος, ως τον κυβερνήτην του, αφού απεχαιρέτισε την σύζυγον του και την πενθεράν του, με χαράν καταφανή, χαράν εμπόρου απερχομένου να ψωνίση, χαράν συζυγου, μετ' όλίγας ήμέρας μελλοντος να επανέλθη.

Η γρηά-Κυρατζου, όλη χαρά, την επαύριον, ήρχισε να σκουπίζη το μικρόν μαγαζέιον, να τινάζη τας άράχνας τής όροφής και των τοίχων, να πλύνη καλώς τους ξυλίνους πάγκους και το ταμειον το ξυλινον, ν' ασπρίζη τους τοίχους και να σπογγαρίζη το λίθινον αυτου εδαφος. Σχεδόν ετραγουδοῦσεν από την χαράν της ή γρηαία, θλιβομένη μόνον δια την κόρην της, που δέν εκαινε παιδιά, ή ακαμάτα να έχη βοήθειαν. Δια τουτο ή γερόντισσα εθεράπευε, προς παρηγορίαν της, πάντοτε εν μικρόν γειτονόπουλον, με κεφαλήν, ως εν μικρό καρπουζάκι και μάγουλα κατακόκκινα ως το μήλον, το όποιον ήρέσκετο να βλέπη, συχνά και να το φιλεύη και να το θωπεύη, ιδίως όταν ειχεν ανάγκην ή γρηαία να τής κουβαλή το μικρόν παιδιον θάλασσαν, να ζήη τὰ όψάρια.

— Να ιδής μιὰ φαρφούνα που θα σου κάμω εγά, μεθαύριο, που θαρθῆ ο Λαλεμητρος, να φέρη το χάσικο το άλευρι. Να ιδής, παιδάκι μου. Να ιδής, καρπουζάκι μου! Και προσέτριβεν ή γρηαία την στοργύλην του μικρου κεφαλήν, ως να το έλουε. Το δε παιδιον εκόμιζε τότε το βαρυ άντλημα, πλήρες θαλασσίου ύδατος, μετὰ κόπου, άσθμαίνον και κλίνον προς τὰ δεξιὰ το κεφαλάκι του, σαν ένα καρπουζάκι μικρό και στοργυλό, έτοιμο να πέση, και φουσκώνον τὰ κατακόκκινα μάγουλά του, σαν δύο φούσκαις κόκκιναις, από το βάρος του μεγάλου κουβά.

Εν τούτοις, όλην αυτην την χαράν τής γρηαίας ήλάττωνε μια θλίψεως γραμμή, βαθεία χαρατομένη εις το λευκόν τής Θωμαής πρόσωπον, την όποιαν μετὰ προσοχής απέκρυπτεν εκείνη, υπό την μανδήλαν της την πολιτικην τυλιγμένην.

Άλλ' ή γρηαία την διέκρινε, με τους εταστικούς εκ τής πονηρίας της όφθαλμούς, και ήλεγχε και επέπληττε την κόρην της, ή όποια ήτο πάντοτε δῆθεν μελαγχολική, ή ακαμάτα, που δέν εκαινε παιδιά, ή γρουσουζα, που θα τους φάγη με την σκουνοϋφλά της.

Καὶ ὅταν, μετὰ εἰκοσὶν ἡμέρας, ἐπανῆλθε τὸ βραδύ καὶ χονδρὸν τοῦ καπετὰν Ἡλία κότερον ἐκ Βόλου, κοντανασαῖνον ἀπὸ τὸ φορτίον, πρῶτῃ πρῶτῃ ἢ γρηά-Κυρατζοῦ ἐσπευσε νὰ ὑποδεχθῆ τὸν γαμβρὸν τῆς, τὸν Λαλεμῆτρον, τὸν μεγαλέμπορα, ὡς τὸν ἀπεκάλει.

Τὴν πρωΐαν ἐκείνην ἢ θλιβερὰ γραμμὴ, ἢ ἀσχημίζουσα, τόσας ἡμέρας, τὸ λευκὸν τῆς Θωμαῆς πρόσωπον, εἶχεν ἀυλακώσῃ ὄλον τὸ μέτωπόν τῆς, ὡς νὰ ἔδακνε θλίψις πικρὰ τὴν καρδίαν τῆς κ' ἐζωγραφίζετο εἰς τὸ πρόσωπον ὁ φοβερός πόνος.

Τὸ κότερον τοῦ καπετὰν Ἡλία, κατάφορτον ἐμπορευμάτων καὶ μὲ τὰ βλαῖς σωρὸν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, μετὰ βραδύτητος προσήγγισε τέλος, ἀργὰ-ἀργὰ, εἰς τὴν ἀποβάθραν, κοντὸν καὶ χονδρὸν ὡς τὸν καπετὰν Ἡλίαν τὸν κυβερνήτην του.

— Καλῶς ὤρσες, καπετὰν Ἡλία! πάντα καταυδίο, καπετὰν Ἡλία! Ἦλθεν ὁ Λαλεμῆτρος; Ἐφώναζεν ἡ γραῖα, ὑψηλὰ ἀπὸ τὸν βράχον, καταβαίνουσα εἰς τὴν παραλίαν.

— Ποῦ εἶνε ὁ Λαλεμῆτρος; Ἠρώτησε πάλιν ἀνυπόμονος ἡ γραῖα, σταθεῖσα εἰς τὸ κεφαλόσκαλον ἐμπρὸς ὡς τελωνοφύλαξ.

— Τὸν εἶδεθ' ἰθὺ; ἄδο τόθο τ' ἐγώ!

Ἀπήντησε βραδέως ὁ καπετὰν Ἡλίας, βραδύς τὸ κότερον, βραδύς τὴν ἐργασίαν, καὶ τὴν γλώσσαν βραδύς. Καὶ ἤρχισε βραδέως νὰ ρίπτῃ ἐπὶ τῆς ἀποβάθρας μίαν μίαν τῆς τὰ βλαῖς, ὡς νὰ ἦτο πιασμένος τὰς χεῖρας.

— Τί λές, καπετὰν Ἡλία μ'; Ἔστειλε κάλιο τάλειρια; Μὰς φάγανε ὁ κόσμος.

— Τὸν εἶδεθ' ἰθὺ; ἄλλο τόθο τ' ἐγώ. Ἐπανελάβε πάλιν ὁ καπετὰν Ἡλίας, βραδύγλωσσος, ἐξακολουθῶν νὰ ξεφορτώνῃ τὸ κότερον.

— Δὲν τοῦ ἔδωκε κάλιο κανένα γράμμα;

— Ἄφηθέ μας, θειά, ἄφηθέ μας, τ' ἔχουμε δουγιά!

Καὶ ὡς νὰ ἤθελε νὰ τὴν παρηγορήσῃ τὴν γραῖαν, νὰ ἡσυχάσῃ κ' ἐκείνη καὶ αὐτός, εἶπε:

— Πῆδε ἦ τὸν Πεδαιὰ ὁ Δαδεμηῆτος, νὰ φέδῃ ἀδευδία ταιγανίθα.

*

Ἀσπρισμένον, ξεσκομισμένον, συγυρισμένον τὸ μαγαζάκι τοῦ Λαλεμῆτρον, μάτην ἀνέμενε τοὺς σάκκους τοῦ ἀλεύρου καὶ αὐτὸν τὸν ἀλευρᾶν. Δὲν ἤρκει δὲ ἡ θλίψις, ἣτις κατεβασάνιζεν, ἣτις ἐσπάρασσεν ὡς τὸ δηλητήριο τὰ σπλάγγνα τῆς Θωμαῆς, εἶχε καὶ τὰς ἐρωτήσεις τῶν γειτόνων καὶ τῶν πελατῶν, οἵτινες ἐζήτησαν δῆθεν

ἀλευρον, ἐνῶ ἤθελον ἀληθῶς νὰ βεβαιωθῶσι περὶ τῆς παρατεινομένης ἀπουσίας τοῦ συζύγου τῆς. Παρηλλθον ἐβδομάδες, παρηλλθον μῆνες καὶ οὔτε ἤκουσαν πλέον περὶ τοῦ Λαλεμῆτρον, αἱ δύο γυναῖκες, οὔτε γράμμα ἔλαβον. Τότε δὲν εἶχε πλέον ἀνάγκη ἡ Θωμαῆ νὰ κρύψῃ τὴν θλιβερὰν ἐκείνην γραμμὴν, ἣτις κατέλαβε πλέον ὀλόκληρον ἐκεῖνο τὸ λευκὸν πρόσωπον, περιβληθὲν μὲ μίαν ὠχρὰν κατήφειαν, ὡς τὸ ὠχρολευκὸν ἀγαλμα τῆς ἀπογνώσεως.

— Δὲν ἔχεις ἀλευρί; τὴν ἠνώχλουν ἀκόμη τὴν γραῖαν οἱ γείτονες καὶ οἱ παλαιοὶ πελάται.

— Ὁ Λαλεμῆτρος δὲν εἶνε ἀλευρᾶς, ἀπῆντα ἡ γραῖα. Ὁ Λαλεμῆτρος εἶνε μεγαλέμπορας καὶ πάει ἔς τὴν Σύρα, νὰ ψωνίσῃ.

Ἄλλ' οἱ γείτονες εἶνε ὀχληροὶ πάντοτε, ὅταν δ' ἐσχημάτισαν τὴν πεποισθῆσιν, ὅτι ὁ Λαλεμῆτρος δὲν θὰ ἐπανέλθῃ, ἔγειναν αὐθάδεις ἤρχισαν νὰ διαδίδωσι πολλὰ, ὅτι ἐμάλωσε μὲ τὴν πενθερὰν του, ὅτι ἐμουφλοῦζεψεν, ὅτι ἄφησε τὴν γυναῖκά του, ὅτι πάγει πάλιν εἰς τὴν Ἀμερικὴ καὶ ἔλεγον πρὸς τὴν γραῖαν μετὰ σαρκασμοῦ:

— Πὲς ἀλευρί;

Τότε καὶ αὐτὴ ἔκλεισε πλέον τὸ μαγαζέιον.

Ἐκ Πειραιῶς ἦλθον πολλὰ ἀτμόπλοια καὶ πολλὰ ταχυδρομεῖα ἢ δὲ Θωμαῆ δὲν ἐλάμβανε καμμίαν εἰδήσιν περὶ τοῦ συζύγου τῆς. Τότε κατὰ πρῶτον ἠσθάνθη τὸν φόβον καὶ ἤρχισε πολλὰ νὰ διαλογίζηται. Ἐνεθυμειτο διάφορα περιστατικά, ἀτινα ἐγκαίρως δὲν ἠθέλησε νὰ ἐξελέγῃ μετ' ἀκριθείας ἢ ταλαίπωρος. Καὶ ἤρχισε νὰ διηγῆται τότε πρὸς τὴν μητέρα τῆς, τί ἔλεγε πρὸς αὐτὴν ὁ Λαλεμῆτρος ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Παρεπονεῖτο συνεχῶς τότε, ὅτι δὲν ἔχει δουλειὰς ὁ τόπος, ὅτι εἶνε φτώχεια καὶ τῶν γονέων, ὅτι πῆρε ὁ Θεὸς τὰ μαζούλια πλέον ἀπὸ μᾶς καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ ἦτο λυπημένος ἐκείναις τῆς ἡμέραις. Ἀμίλητος. Οὐδ' εἶχεν ἄρα νὰ φάγῃ. Οὐδ' ἐφουμάριζε τὸν ἀγαπητὸν ναργιλὲ του, τὸν σύντροφόν του τὸν ἀχώριστον, δι' ὃν πολλάκις ἐζήλευεν ἡ Θωμαῆ καὶ τὸν ἐπείραζεν ἐνίοτε λέγουσα:

— Οὔτε σὰν τὸν ναργιλὲ πλεῖα δὲν μ' ἀγαπᾶς!

Φυλλομετρῶν ἀδιακόπως, νῆστις καὶ σκεπτικός, τὸ μέγα κατάστιχον τοῦ ἀλευροπωλείου του, ἔκαμνε λογαριασμούς, κ' ἐπάνω εἰς τοὺς λογαριασμοὺς ἄλλους λογαριασμοὺς, χωρὶς τέλος, ψιθυρίζων σάκκους καὶ ἀριθμούς:

— Τὰ βερεσέδια, Θωμαῆ, θὰ μᾶς φᾶνε. Εἶπε μίαν ἐσπέραν, λίαν σκεπτικός.

Ἐδοκίμασε πολλάκις νὰ εἰσπράξῃ τὰ ὀφειλόμενα ἄλλ' «οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος».

Τὸ εἶχεν ἀκούσει τὸ ρητὸν αὐτὸ καὶ εἰς τὸ σχολεῖον, μικρὸς ἀκόμα, ποῦ τὸ ἐξήγει μὲ ἰδιαιτέραν ἀγαλλίασιν ἕνας μέθυσος διδάσκαλος, καταχρεωστῶν εἰς ὅλα τὰ μαγαζία, καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων τότε τὸ ἐνοεῖ ὡς ἀληθές. Καὶ τῶρα δὲ, ὅτε ἐμεγάλωσεν, ἔβλεπε πάλιν ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι ἦτο ἀληθές.

Νὰ παύσῃ τὰ βερεσέδια· τὸ ἔλεγε καὶ αὐτός, τὸ συνεβούλευε καὶ ἡ Θωμαῆ. Ἄλλ' ἡ ἀπόφασίς αὐτὴ συνεπήγετο τὸ κλείσιμον τοῦ μαγαζέιου.

Τὸ εἶχον κακοσυνηθίσῃ τὸ χωρίον εἰς τὰ βερεσέδια οἱ διάφοροι τοκογλύφοι. Ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἐζήτησαν βερεσέ τὸν σάκκον τοῦ ἀλεύρου καὶ εἰς τὴν λαδιά θὰ ἐπλήρωναν. Δὲν ἀποφαίνεται ἔτσι τὸ χρέος καὶ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τρώγῃ μὲ ἄρεξιν, ὅταν τρώγῃ βερεσέ. Ἦρσε τοῦτο εἰς τοὺς ἀλευροπώλας. Πρῶτος τὸ ἐφήρμοσεν ὁ καπετὰν-Κονόμος καὶ ἐπλούτησε. Πωλήσας τὴν σκουρὰν του— δὲν ἤθελεν αὐτός νὰ θαλασσοπνίγεται— διέθεσε τὰ κεφάλαιά του εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦ ἀλεύρου κ' ἐκέρδιζεν ἑκατὸ τὰ ἑκατὸ, καθὼς ἔλεγαν.

— Σ τὴν λαδιά, παιδιὰ, πλερώνετε, ἔς τὴν λαδιά. Μιὰ ὄκα ἀλευρί, μιὰ ὄκα λάδι.

Καὶ ἔτρεχεν ὁ κόσμος εἰς τὸν καπετὰν-Κονόμον, τὸν καλὸν ἀνθρωπον.

— Νὰ φάγῃ ἡ φτώχεια, νὰ σχωρᾶνε τὰ πεθαμένα! Ἐπανελάμβανεν ὁ καπετὰν-Κονόμος, ἐξογκῶν τὸ μέγα κατάστιχον τοῦ ἀλευροπωλείου του, ἀλλὰ φουσκῶνων, ὡς ἀσκός πλήρης ἐλαίου, κατὰ τὴν ἐλαιοκαρπίαν. Αὐτὰ παρεκίνησαν τὸν Λαλεμῆτρον, νὰ γείνη ἀλευρᾶς, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, μὲ ἀρκετὰ δολλάρια εἰς τὴν τσέπην, ἀτινα ἐκέρδησε μετερχόμενος εἰς τὸν νέον Κόσμον τὸν δύτην καὶ ἀλιεῖα τῶν ἀστακῶν, καὶ μὲ μίαν χρυσὴν ἀλυσὶν τοῦ ὠρολογίου, χονδρὴν κ' ἐπιδεικτικὴν ἀπὸ ἄδολον χρυσοῦν, κομφότατον καλλιτέχνημα παλαιῶν χρόνων, ἐν σχήματι ὄφως, ἐλικτοῦ περὶ ράβδον. Ἦλθε ν' ἀναπαυθῆ πλέον, ἔλεγεν, εἰς τὴν πατρίδα του, εἰς τὸ γηροκομεῖο. Νὰ πανδρευθῆ, νὰ κάμῃ τὸν ἀλευρᾶν καὶ νὰ ἡσυχάσῃ πλέον. Θὰ ἦτο ἕως πενήτηντα ἔτων, ὑγιής καὶ ἠλιοφθιμένος. Ἔως πότε νὰ τὸν τρώγουν τὰ ξένα χέρια; ἕως πότε νὰ γυρίζῃ ξεσπιτωμένος; Μὲ αὐτὰς τὰς σκέψεις καὶ ἀποφάσεις, ἅμα ἐπανελθὼν, περιεφέρετο ἐπάνω-κάτω εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ σωκάκια τοῦ μικροῦ χωρίου ὁ Λαλεμῆτρος, ἐπιδεικνύων μετ' ἐπαρσεως νεοπλούτου τὴν ὀλόχρυσον ἀλυσὶν τοῦ ὠρολογίου του καὶ δαπανῶν ἀφειδῶς τάργυρὰ δολλάρια εἰς τὰ μικρὰ οἰνοπωλεῖα:

— Τὸν ἔχει τὸν παρᾶ! . . .

Ἐξεπλήττοντο οἱ χωρικοὶ.

— Νὰ ἰδῆς, Θωμαῆ μου, μιὰ χρυσὴ καδένα, μιὰ μαλαματένια καδένα. Μιστὸν ὄκα χωρὶς ἄλλο.

Εἶπεν ἐκπεπληγμένη ἡ γρηά-Κυρατζοῦ πρὸς τὴν κόρην τῆς, ἀνυπόμονος νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ κ' ἔκαμε γαμβρὸν τὸν Λαλεμῆτρον μὲ τὴν χρυσὴν καδένα.

Τί σημαίας ὕψωσε καὶ τί καμπάναις ἐσήμεινεν ὁ ἐφημέριος τῆς ἐνορίας, ὅκτῳ ἡμέρας μετὰ τὸν γάμον, τὴν Κυριακὴν, ὅταν θὰ ἐπήγαιναν οἱ νεόνυμφοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου. Ἀπὸ τρία τὰλληρα ἔρριψαν καὶ οἱ δύο τοὺς εἰς τὸν δίσκον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἢ δὲ γραῖα πενθερὰ ὅλην καταχαρούμενη ἔρριψε καὶ αὐτὴ μιὰ τρύπια σφάντζικα, καὶ εἶχεν ἐορτὴν ὄλον τὸ χωρίον ἀλησμόνητον.

Πολλὰι μητέρες ἐζήλευσαν τὴν γραῖαν διὰ τὴν τόσῃν τύχην τῆς.

Πολλὰι παρθέναι ἐφθόνησαν τὴν Θωμαῆν διὰ τὸ τόσον ριζικὸν τῆς.

— Φτωχοῦλα ἦταν, ἔλεγαν. Ἐνα σπιτάκι μόνον εἶχε καὶ ἕνα ἀμπελάκι μὰ εἶχε μοῖρα καὶ ριζικό!

— Τί καλὸς ὁ Λαλεμῆτρος, τί χρυσός, τί μαλαματένιος! Σὰν τὴν χρυσὴ καδένα του, γειτόνισσα, χρυσός, μάλαμα, γειτόνισσα, ὁ Λαλεμῆτρος.

Ἐλεγεν ἡ γρηά-Κυρατζοῦ, διηγουμένη τὰ τοῦ γάμου τῆς Θωμαῆς εἰς μίαν ξηροκτρινην γειτόνισσάν τῆς, ἀτυχον καὶ πανάτυχον γυναῖκα, ἣτις ἄεργος, μὲ κρεμασμένα τὰ χέρια ἀπὸ τὸ πρῶτ' ὡς τὸ βράδυ, μὴ ἔχουσα οὐδὲ κουκιὰ κἄν σπαρμένα νὰ τὰ σκαλίξῃ, εὗρισκεν εὐχαριστήσιν νὰ σκαλίξῃ τὰ σκάνδαλα τοῦ μικροῦ χωρίου, ὡς αἱ ὄρνιθες τὴν κόπρον, καὶ εἶχε πλησιάζῃ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὴν γρηά-Κυρατζοῦ.

— Μ' ἕνα καλαθάκι σταφύλια, παιδί μου, διηγεῖτο ἡ γραῖα, μ' ἕνα καλαθάκι διαλεχτὰ σταφύλια, ραζακιά, φιλέρια καὶ μαυροκουρούνας. Δὲν ἐγύρεψε τίποτα, παιδί μου. Χρυσός ἀνθρωπος ὁ Λαλεμῆτρος. Μάλαμα ἀνθρωπος σὰν τὴν χρυσὴ καδένα τοῦ ὀρολογίου του.

— Λένε πὼς τῶκαμες μάγια, μὲ τὰ σταφύλια, παρετήρησε τότε μετὰ πικρίας ἡ γειτόνισσα.

— Χριστὸς καὶ Παναγία! Χριστὸς καὶ Παναγία! ἀνέκραξε διαμαρτυρομένη ἡ γραῖα. Τέτοια πράματα, παιδί μου!

— Μέσ' ἔς τὰ φιλέρια, λένε, καὶ ἔς τὰ ραζακιά βρέθηκε μιὰ νυχτερίδα ψόφια . . .

— Πῶ! Πῶ! ψέματα! Ψέματα, παιδί μου! Ψέματα! Ἐπτυνεν ἡ γρηά-Κυρατζοῦ διαμαρτυρομένη.

— Κι' ἀπάνω σὲ μιὰ ἀσπροῦδα, βρεθήκανε, λέει, δυὸ φείραις . . .

Διηγείτο ἀκόμη ἡ ξηροκίτρινη γειτόνισσα.

— Πῶ! Πῶ! φέματα! Ψέματα! Ἐπανελάμβανεν ἡ γρηᾶ-Κυρατζοῦ. Καὶ ἐξηκολούθει τοὺς θαυμασμούς της διακόπτουσα τὰς συκοφαντίας.

— Χρυσὸς ἄνθρωπος! Μάλαμα ἄνθρωπος!

*

Ἀληθῶς ὁ Λαλεμηῆτρος ἦτο χρυσοῦς καὶ ἄδολος χαρακτήρ. Κατ' ἀρχάς ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ἐπώλει, παρὰ τὴν γέφυραν, ἄνθη εἰς τοὺς διαβαίνοντας, ἐπιτυχῶν τὴν θέσιν ταύτην τῇ ἀδείᾳ τῆς ἀστυνομίας. Καὶ ἐκέρδιζεν ἐκεῖ ἀκόπως ἱκανὰ δολλάρια καθ' ἑκάστην, καὶ ἰδίως τὰς ἑορτάς. Εἶχε βαρύνῃ πολὺ τὸ πουγγίον του καὶ διελογίζετο μετὰ ἐν ἀκόμῃ ἔτος νὰ ἐπανεέλθῃ πλέον εἰς τὴν πατρίδα του, ὅτε μιὰ Ἰταλὶς μονόφθαλμος, καὶ ἠγυλωμένην ἔχουσα τὴν δεξιάν ὡς ἀρπάγην ἀλιεύς, ἐποφθαλμίσωσα τὴν θέσιν ταυ ἐκείνην, τὴν τόσον προσοδοφόρον, δὲν ζούρω πῶς, τὸν περιέπλεξεν εἰς μίαν ἀδιέξοδον πλεκτάνην. Καὶ ὁ Λαλεμηῆτρος ἔχασε τὴν θέσιν του, ἄνευ ἐλπίδος νὰ τὴν ἐπανακτήσῃ. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτοις ἐρίφθη καὶ εἰς τὸ δεσρωτήριον, ὁπόθεν μὲ πολλοὺς κινδύνους κατώρθωσεν ἐπὶ τέλος νὰ διαφύγῃ, φέρων μὲν ἐπ' ὤμων τὴν κεφαλὴν, ἀλλὰ κενὸν πλέον τὸ πουγγίον.

— Τί νὰ λιμπισθῶ ἐγὼ ἀπὸ μιὰ στραβή, ἀπὸ μιὰ κουλὴ!

Διεμαρτύρετο, πρὸς τὸν Θεόν, ὁ Λαλεμηῆτρος, μὴ ἔχων κανένα προστάτην ἐν τῷ κόσμῳ ἐκείνῳ, κατὰ τῆς ἀδίκου πλεκτάνης τῆς γυναίκος.

Καὶ περιφερόμενος εἰς τὴν προκυρμαίαν ἐστὲναξέ βλέπων μακρόθεν τὴν θέσιν ἐκείνην τὴν ἐπικερδῆ, τὴν ὅποιαν κατείχε πλέον ἡ Ἰταλὶς ἐκείνη ἢ παρμένη.

— Ὅλοι ἐδῶ ὑπερασπίζουσι τῆς γυναῖκες. Καυμένη Ἑλλάδα!

Οὕτως, ἵνα μὴ ἐκ νέου περιπέσῃ εἰς νέα δίκτυα γυναικεῖα—καὶ ἀπλοῦνται τόσα πολλὰ ἐκεῖ εἰς τοὺς ξένους κόσμους, περιβάλλοντα ὡς ἐν ἀράχαις τὰ τριστρατα καὶ τὰς πλατείας—ἤλλαξεν ἐπάγγελμα, ἐκλέξας ἔργον καθαρῶς ἀνδρικό. Κινδυνώδες μὲν καὶ αὐτό, ἀλλ' ἐλευθέρων. Ἐγένετο δούτης καὶ ἀλιεύς ἀστακῶν, καὶ εἶχε νὰ κάμῃ πλέον μὲ φανεροὺς ἐχθρούς, μὲ τὰ κήτη τάνθρωποφάγα τῆς ἀβύσσου, καὶ οὐχὶ μὲ κρυφοὺς καὶ δολίους, ὡς εἶνε οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς. Ἐμαθε λοιπὸν ὁ Λαλεμηῆτρος νὰ εἶνε εὐθύς καὶ τολμηρὸς, ἀφοβὸς καὶ ἀληθής.

Καὶ ὡς ἀλευροπώλης ἀπέκτησε καλὴν πελα-

τείαν ταχέως ἐν τῷ χωρίῳ του. Ἀποτροπιαζόμενος αὐτὸς τὴν ἀμαρτωλὸν τοῦ καπετάν-Κονόμου τοκογλυφίαν, ἦτο δίκαιος εἰς τὸ ἐμπόριόν του.

— Ποτὲ μὴν ἀδικήσῃς τὸν πτωχὸν εἰς τὸ ψωμί του, ἔλεγε.

Ἐδίδε καὶ αὐτὸς ἐπὶ πιστώσει, ἀλλὰ μετὰ δικαιοσύνης.

Καὶ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἐλαιοκάρπου εἰσέπραττε τὰ χρήματά του.

Πλὴν, μετὰ τὰ ἔτη τῆς εὐφορίας, ἦλθον ἔτη συνεχῆ ἀφορίας καὶ δυστυχίας. Τὸ ἔργον τῆς ἐλαιίας συνεχῶς ἐψεύδετο εἰς τὴν χώραν ἐκείνην. Ἡνθίζον καλῶς αἱ ἐλαῖαι, κατάλευκοι τὸν Μάιον, ὡς χιονισμένοι, ἔδενεν ὁ καρπὸς εὐελπίς, ἀλλ' ἕνας λίθας αἰφνης, πνέων τακτικῶς τὸν Ἰούλιον, κατέκαιεν αὐτόν.

Τότε, εἰς τὸν καιρὸν αὐτὸν τῆς δυστυχίας, ἦτο εὐτυχῆς ὁ καπετάν-Κονόμος, προκηρύττων διὰ τοῦ κήρυκος:

— Μιάμιση ὀκτ' ἀλεύρι, δυὸ ὀκάδες λάδι!

Κ' ἐφώναζε καὶ ὁ ἴδιος μὲ πατρικὴν προστασίαν:

— Νὰ φάγῃ ἡ φτώχεια, παιδιά! Νὰ σχωρῶνε τὰ πεθαμένα!

Εἶχε κεφάλαια ὁ καπετάν-Κονόμος. Ἀλλ' ὁ Λαλεμηῆτρος ἕως πόσα δολλάρια νὰ εἶχεν ἔλθων τὸ πρῶτον ἐξ Ἀμερικῆς; Ὅσα καὶ ἂν εἶχεν, ἔκαμεν ὁ ἄνθρωπος ἐπίδειξιν, ἔκαμε γάμους, ἔκαμεν ἐξοδα. Ἐπαυσαν τότε ἐν τῇ δυστυχίᾳ ἐκείνῃ αἱ εἰσπράξεις, ἀλλ' ἔπαυσαν συνάμα καὶ αἱ πιστώσεις τοῦ Λαλεμηῆτρον εἰς Βόλον. Καὶ νὰ ἤθελε νὰ γείνη καὶ αὐτὸς κακός, ὡς ὁ καπετάν-Κονόμος, νὰ κερδήσῃ ἑκατὸ τὰ ἑκατὸ, δὲν ἠδύνατο, διότι δὲν εἶχε τὰ μέσα. Σήμερον, βλέπετε, διὰ νὰ γείνη κανεὶς κακός, χρειάζεται μέσα, ὡς καὶ ὅταν θέλῃ νὰ γείνη καλός. Ἐπανειλημμένως ἦλθον διαταγαὶ ἐκ Βόλου νὰ ἐξοφλήσῃ τὰς συναλλαγματικὰς του. Ἐπανειλημμένως ὁ Λαλεμηῆτρος ἐφυλλομέτρησε τὸ κατάστιχόν του, ἐπισκέφθη τοὺς ὀφειλέτας του, ἐπισκέφθη τοὺς ἐλαιῶνας τοῦ χωρίου. Ἀλλ' ὅλα τοῦ ἀπήντησαν μὲ ἀσπλαγχνίαν ἀρνητικῶς: τὸ κατάστιχον τῷ ἐπέδειξεν ἀριθμοὺς μόνον, δολλάρια ζωγραφισμένα, οἱ ὀφειλέται τῷ ἔδειξαν τοὺς ἐλαιῶνάς των, περιβάλλοντας μὲ δροσιὰν ὅλην τὴν χώραν, καὶ οἱ ἐλαιῶνες τὰ φύλλα των τὰ στακτόχροα.

— Αὐτὰ τὰ βρεσέδια, Ὠμαή, πολὺ τὰ φοβοῦμαι. Εἶπε τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς του πάλιν εἰς τὴν γυναῖκά του. Ἡμουνά βουτηχτής καὶ δὲν ἐτρόμαξα ποτὲ τὰ ψάρια τὰ ἄγρια. Καὶ τώρα φοβοῦμαι πῶς τὰ βρεσέδια θὰ μὲ φάνε.

Ἡ Ὠμαή, ἀνίδεος κόρη ἀπὸ τὰ τοῦ κόσμου, γυνὴ μὴ γνωρίζουσα τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ οἰκιακὰ ἔργα, τί νὰ εἶπῃ, τί νὰ συμβουλεύσῃ. Ν' ἀλλάξῃ ὁ σύζυγός της ἐργασίαν; Ἀλλ' εἶχε κακοςυνήθισθῃ πλέον εἰς τὸν καθιστικὸν βίον ὁ Λαλεμηῆτρος. Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκάθητο εἰς τὸ ἀλευροπωλεῖόν του, πωλῶν ἄλευρον, δεχόμενος ἐλαιον, φυλλομετρῶν τὸ κατάστιχόν του καὶ φουμάρων τὸν ναργιλὲ του. Εἶχε παχύνῃ ὄχι μὲν ὡς τὸν καπετάν-Κονόμον, ἀλλ' εἶχε παχύνῃ τέλος. Πολλάκις τὸν παρκάλει ἡ Ὠμαή νὰ κλείσῃ τὸ μαγαζεῖον ὀλίγας ὥρας, νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν ἀμπελον, νὰ φάγουν γλυκὰ σταφύλια· ἀλλ' ὁ Λαλεμηῆτρος οὐδέποτε τὸ ἀπεφάσιζε. Τὸ ἐμπόριον, καὶ τὸ εὐτελέστερον ἀκόμη, γενναῖα θέληγητρα μυστηριώδη εἰς τὸν μετερχόμενον αὐτό, ὅστις ὀλίγον κατ' ὀλίγον τόσον συστέλλει τὸν μέγαν καὶ ἀπέραντον τῆς ζωῆς ὄριζοντα, ὥστε κατορθῶνε τέλος νὰ περιορίσῃ αὐτὸν δέσμιον ἐν μέσῳ τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ μαγαζεῖου του. Ἐθέληγετο λοιπὸν ἐκεῖ καὶ ὁ Λαλεμηῆτρος, φυλλομετρῶν τὸ κατάστιχόν του. Καὶ φουμάρων τὸν ναργιλὲ του οὐδὲ ἀπάντησιν ἐδίδεν εἰς τὴν Ὠμαήν, ἥτις τὸν ἐκάλεε ἔξω:

— Νὰ μ' ἀγαποῦσε κανεὶς ὡς τὸν ναργιλὲ! παρεπονείτο τότε κλαίουσα ἡ Ὠμαή.

Τὴν παραμονὴν τῆς ἀναχωρήσεώς του εἶχε λάβῃ ἔντονον ἐκ Βόλου διαταγὴν, ὅτι ὄφειλε νὰ ἐξοφλήσῃ ἀνυπερθέτως δύο συναλλαγματικὰς του, αἵτινες πρὸ μηνὸς ἔληξαν, ἄλλως ἠπειλοῦν αὐτὸν διὰ προσωπικῆς κρατήσεως.

— Γιὰ τὸν Θεὸ!

Ἐφώνησεν ἔντρομος ὁ Λαλεμηῆτρος, ἀναγνούς τὴν διαταγὴν. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐννοήσῃ ἡ σύζυγός του, ἥτις τὸν ἔβλεπε σύννους, παρακαθημένη, προσέθηκεν ἡρεμώτερος:

— Ἀκρίβηναν, λέει, τάλειρια πάλιν!

Διενόηθη ὁ Λαλεμηῆτρος νὰ ἐνεχυριάσῃ τότε, ἢ καὶ νὰ πωλήσῃ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ τὴν χρυσὴν τοῦ ὀρολογίου του ἄλυσιν, μὴ ἔχων ἄλλον πόρον χρημάτων καὶ σωθῆ ἀπὸ τὸ αἶσχος τῆς φυλακίσεως.

— Δὲν εἶμαι γιὰ κόσμον πλειά! ἐπανελάμβανε περιφερόμενος ἐντὸς τοῦ μαγαζεῖου του, δὲν εἶμαι γιὰ κόσμον!

Ἀλλὰ κατεκοκκίνησεν ἀπὸ ἐντροπὴν καὶ μόνον διότι ἐσκέφθη νὰ προβῆ εἰς τὸ διάβημα τοῦτο, ὅπερ θὰ τὸν ἐξητυλίξεν ὀλοτελῶς ἐν μέσῳ τοῦ χωρίου.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἐντροπῆς, ἠσθάνετο καὶ ἀνεκφραστὸν τινα συμπάθειαν πρὸς τὴν χρυσὴν ἐκείνην ἄλυσιν, τὴν ἠγάπα, ὡς ἀγαπᾷ φιλάργυρος τὸ χρυσίον.

— Τί ὡμορφῆ! ἔλεγε πολλάκις καὶ ἡ Ὠμαή, θωπεύουσα μαλακὰ-μαλακὰ τὸ ὀλόχρυσον ἐκείνο καλλιτέχνημα, μὲ τὰς ἀπαλάς της χεῖρας.

— Σὰν χρυσοῦ φειδάκι, καλέ!

Ἐπανελάμβανε.

— Φειδάκι ποῦ μὲ φυλάει, ἔλεγε τότε ὁ Λαλεμηῆτρος μειδιῶν, φειδάκι ποῦ ἀντὶ γιὰ φαρμάκι μὲ ποτίζει ζωὴν.

— Ποιὸς ξέρει ποῖα ἀμερικὰνα θὰ σοῦ τὴν ἐχάρισε!

Καὶ διηγείτο τότε ὁ Λαλεμηῆτρος:

— Ἐνας Ἑβραῖος. Μοῦ τὴν ἐπώλησεν ἕνας Ἑβραῖος. Μοῦ εἶπε κρυφὰ ἔς τὸ αὐτὶ:

— Πάρε τὴν, κουζούμ! πάρε τὴν, κουζούμ. Κουζούμ, πάρε τὴν. Θὰ μὲ θυμᾶσαι!

Ἦτο ἀπὸ ἀγνὸν χρυσίον ὄλη. Ὑπήγαν εἰς ἀδαμαντοπώλην ἐπίσημον καὶ τὴν ἐδοκίμασαν. Χρυσίον εἰκοσιτεσσάρων καρατιῶν.

— Ἐχω ἐγὼ τὸ μέσον νὰ τὴν πωλήσω, κουζούμ. Ἀλλὰ θέλω νὰ τὴν πάρῃς ἐσύ. Ἐέρεις τίποτε, κουζούμ; ἐψιθύριζε κρυφὰ εἰς τὸ οὖς τοῦ Λαλεμηῆτρον ὁ Ἑβραῖος. Ἦτανε μέσα σὲ δικά σας ἅγια πράγματα. Κάποιος τὰ ἐκλεψεν ἀπὸ μοναστήρι μαζὺ μὲ ἅγια δισκοπότηρα καὶ σταυροὺς καὶ ἦλθεν ἐδῶ καὶ τὰ ἐπούλησε. Πάρε τὴν, κουζούμ.

Ἀληθῶς ἡ χρυσὴ ἐκείνη ἄλυσιν ἐφαίνετο ὅτι τῷ ὄντι ἦτο πολὺ ἀρχαία, βυζαντινὸν κατασκευάσμα.

Τὴν ἠγόρασε λοιπὸν ὁ Λαλεμηῆτρος καὶ ὡς ἔλεγε εἰς τὴν Ὠμαήν, πολλάκις αὕτη τὸν ἐφύλαξεν ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους. Εἰς τὸν πυθμένα τῆς ἀβύσσου κάτω τὸν κελαινόν, ὡς δούτης, τὴν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ πάντοτε ὁ Λαλεμηῆτρος καὶ οὐδέποτε οὐδὲν κακὸν τῷ συνέβη. Τὰ κήτη ἐπλησίαζον πρὸς αὐτὸν μὲ ὀρμὴν πολλάκις, ἀλλὰ μόλις τὴν ἔβλεπον, ἀκτινοβολοῦσαν τὴν χρυσὴν ἄλυσιν, ἀπεσύροντο ἡρέμα, ὡς φελοῦκαὶ πρὸς τὰ ὀπίσω κωπηλατούμεναι . . .

Ἡ ψυχὴ του ἀπέκρουε λοιπὸν τὴν ἰδέαν τῆς ἀκαλλοτριώσεως τῆς χρυσοῦς του καδένας.

Ἐνύκτωσεν. Ἐκάθισε νὰ φάγῃ δῆθεν. Ἡ Ὠμαή παρεκάθητο λυπημένη, ἄφωνος, μὲ τὴν μανθῆλαν της κατεβασμένην. Ἡ γραῖα ἔμεινε κάτω εἰς τὸ μαγαζεῖον, ἀνοικτὸν ἀκόμη.

Σκέψεις σατανικαί, πειρασμοὶ ξηροὶ περιετριγύριζον ὅλον τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Πρὸς στιγμὴν, εἰς τὴν λάμψιν τῆς λυχνίας, ὡς ὄφρις ζωντανός, ἐλαμψεν ἡ χρυσὴ ἄλυσιν τοῦ ὀρολογίου του, εἰς τοὺς δακρυρμένους τῆς Ὠμαῆς ὀφθαλμούς: ὄφρις ὀλόχρυσος, ὄφρις ἐλίσσόμενος ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Λαλεμηῆτρον, ὡς θέλων

κάποιον νὰ δῆξῃ ἐκεῖ, κάποιον νὰ φαρμακώσῃ γλυκὰ καὶ χρυσὰ ὡς ἡ ἀπιστία.

— Ἀφοῦ ἀκρίβηναν τάλευρία, Λαλεμήτρο, πάρε 'λιγώτερα σακκιά.

Ἐτόλμησε νὰ παρατηρήσῃ ἡ ἀθῶα γυνή, μπλακύνουσα τὴν ἀγωνίαν τοῦ συζύγου της.

Ἄλλ' ἐκεῖνος θέλων νὰ παίξῃ ἴσως, θέλων νὰ γελάσῃ πιθανῶς, ἤνοιξε τὸ στόμα του τὸ κλειδωμένον ἕως τότε καὶ εἶπεν :

— Ὅπως ἔγεινε σήμερα ὁ κόσμος μὲ τὰ

βερεσέδια, καλλίτερα εἶνε νὰ μὴν παντρευέται κανέννας!

Καὶ ἔκυψε πρὸς τὸ στήθος του ὁ Λαλεμήτρος, ὡς αἰσχυρόμενος διὰ τὸν λόγον ὅπου εἶπε.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τοὺς θαμβωμένους ὀφθαλμούς τῆς Θωμαῆς ἐλαμψεν ὡς ὄφιν μαῦρος μὲ μελανὰς λάμψεις ἢ χρυστὴν καδένα τοῦ Λαλεμήτρος, ὁ ὄφιν ὁ δόλιος καὶ σχολιός, ὁ δράκων ὁ παμπόνηρος, ὁ ἀπατήσας ποτὲ τὴν Εὐαν ἐν τῷ Παραδείσῳ.

[Ἔπεται συνέχεια]

ΑΛ. ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ

ΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ

Τὸ νεώτερον ἑλληνικὸν θέατρον ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ—καὶ ἡ ὑπαρξίς του χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1811, ὅτε ἐπαίχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ « Ἀσπασία » τοῦ Ρίζου Νερουλοῦ¹—μέχρι τοῦ τέλους τοῦ μετ' ὀλίγας ἡμέρας λήγοντος αἰῶνος, οὐδέποτε παρ' οὐδενὸς ἔτυχεν ἐπισημοῦ τιμῆς προστασίας. Ἔστιν ὅτε ἐγίνοντο ἀπόπειραι τινες, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ πάντοτε κατεπνίγοντο, ἄλλοτε μὲν ἐνεκα τῶν ἐκάστοτε παρουσιαζομένων ἐθνικῶν ἀνωμαλιῶν, συχνότερα δὲ ὑπὸ ραδιουργιῶν, περὶ ὧν διὰ μακρῶν θὰ ὁμιλήσῃ ἡ τοῦ Θεάτρου Ἱστορία.

Πρὸ τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, πρώτη ἐπίσημος ἀπόπειρα πρὸς ἵδρυσιν ἑλληνικῆς σκηνῆς ἐγένετο τὸ 1818 ἐν Βουκουρεστίῳ ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὅστις ὡς ἄλλην πρωτίστην ἐθνικὴν ἀνάγκην ἐθεώρησε τὴν σύστασιν ἑλληνικοῦ θεάτρου, οὐτιμὸς τὴν ὑπερτάτην ἐπιμέλειαν ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἰάκωβον Ρίζον Ραγκαβῆν. Αἱ ὑπὸ αἰσιωτάτους οἰωνοὺς δοθεῖσαι τότε παραστάσεις (1818-1820) διεκόπησαν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Πολὺ πρὸ τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ Ἑλλήνων, οἱ ἐν Ὀδησσῷ τοιοῦτοι (1814) ἔδωσαν μερικὰς παραστάσεις ὑπὸ τὴν προστασίαν « φιλοθεάτρων ὁμογενῶν », πλὴν καὶ αἱ παραστάσεις αὐταὶ διεκόπησαν ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπαναληφθεῖσαι τὸ 1823 ὑπὸ « τῶν διαφυγόντων τὴν τουρ-

κικὴν μάχαιραν καὶ καταφυγόντων ἐκεῖ Ἑλλήνων ».

Ἀλλὰ καὶ ἐν Κερκύρᾳ, πρὸ τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐδόθησαν ὑπὸ « φιλοκάλων νέων » ἑλληνικαὶ παραστάσεις (1817) ὑπὸ τὴν αἰγίδα τρόπου τινὰ τοῦ ἀλλογλώσσου Ἀρμοστοῦ. Ἡ τότε ἐν Κερκύρᾳ ἐκδιδόμενη ἰταλοελληνικὴ « Ἐφημερίς τῶν Ἴονίων Νήσων » ἔγραψε τὰ ἑξῆς :

« Εὐχῆς ἄξιον εἶναι νὰ ἐνδυναμωθῶν μὲ κάθε τρόπον ὅσοι φιλόκαλοι νέοι τρέχουν μὲ ἀκάματον ἐπιμονὴν τὸ ἐπίπονον στάδιον τῆς καλλιτεχνίας τῆς γλώσσης. Εἶναι ἐπιωφελὲς νὰ μὴν ἀμεληθῇ ἢ κατὰ καιροὺς ἐξακολουθήσῃ Ἑλληνικῶν παραστάσεων. Τὸ θέατρον ἐχρημάτισε μεταξὺ τῶν ἐθνῶν τὸ δυνατώτερον μέσον ὄχι μόνον τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς ἐξευγενίσεως τῶν ἠθικῶν τῶν αἰσθημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπὶ κρείττον προόδου τῆς γλώσσης. Μεταξὺ μάλιστα τῶν γραικῶν εἶναι τὸ συντομώτερον σχολεῖον, εἰς τὸ ὅποιον τὸ πλῆθος θὰ διδάσκαται τὴν γλῶσσαν καὶ θὰ ἤμπορῇ κατὰ βαθμοὺς νὰ τὴν ἐξακολουθῇ καὶ νὰ τὴν φθάσῃ εἰς τὰ καθ' ἡμερῖνὰ πρὸς τὴν ἀναγέννησιν πατήματα καὶ ἂν κατὰ καλὴν τύχην μεταξὺ ἡμῶν γεννηθῶν νέοι Αἰσγύλοι, νέοι Εὐριπίδαι, καθὼς μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἐθνῶν εὐρέθησαν οἱ Δάνταις, οἱ Κορνήλιοι καὶ οἱ Σγκαεσπεάρει, ἢ ἕως τὸ παρὸν φαινόμενη ὄπωσόν ἀκανόνιστος γλῶσσα μας, θὰ ἀναδεχθῇ εὐθὺς σταθερὸν χαρακτήρα καὶ θὰ προβάλλῃ εὐπρόσωπος μὲ ἀπροσποίητον καὶ γνησίαν μορφήν. Ἴονικαὶ Νῆσοι! ἢ νέμεις σὰς εὐρηγέτης τὰ μέγιστα βάζοντάς σας εἰς περίστασιν ἀρμοδίαν νὰ δώσετε ἀρχὴν τῆς νομοθεσίας, νὰ εἶπω οὕτω, τῆς νεοελληνικῆς Γλώσσης. Ἡ δόξα αὕτη εἰς ἐσὰς ἐκλήρωθη. Αἰσθανθήτε τὸ μέγεθός της καὶ πολλαπλασιάσατε τὸν ζήλόν σας ».

Μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ἐν Σύρῳ πρὸ τοῦ 1830 ἀπροστάτευτος καὶ ἀπῆδαιλος,

κατόπιν ἐν αὐτῇ τῇ πρωτεύουσῃ, τὸ 1836, ἄνευ τιμῆς καὶ ἐδῶ ἐπισήμου προστασίας, ἡ ἔλλειψις τῆς ὁποίας ἐκολάσθη διὰ τῆς φράσεως « προσωρινὸν θέατρον ».

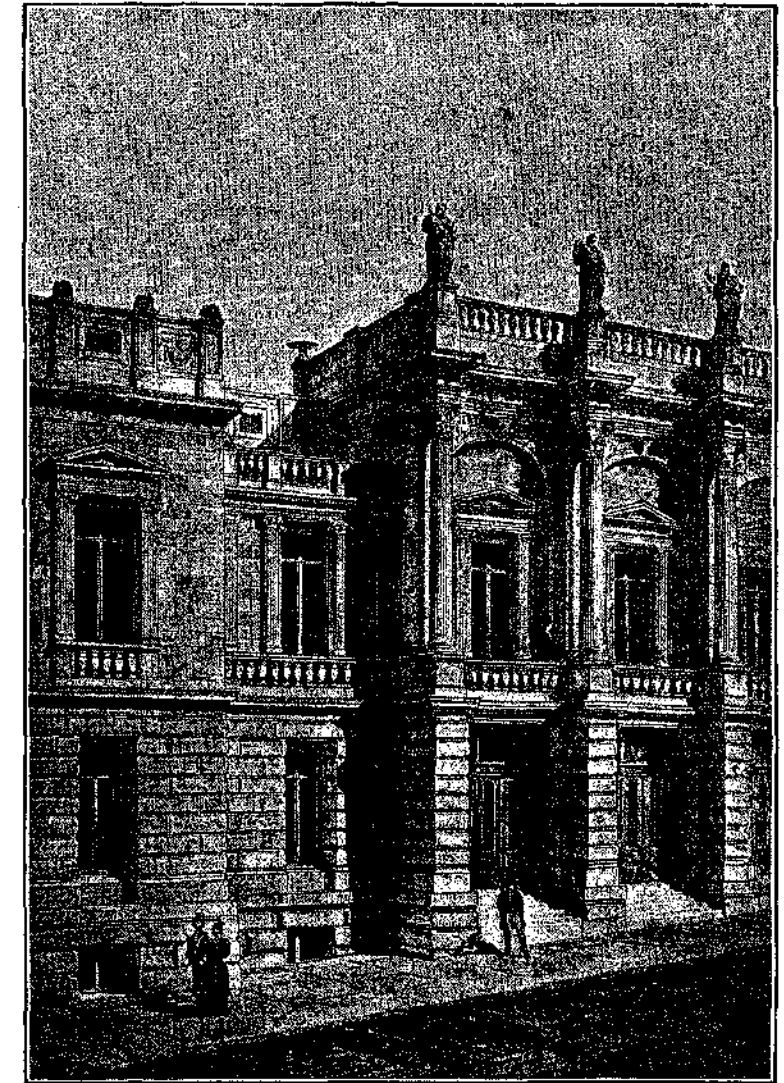
« Εἶναι φαινόμενον κοινωνικόν, ἔγραφέ τις τότε, ἄξιον προσοχῆς ἢ ἐντὸς κοινωνίας ἔτι ἀπλοικῆς αὐτοκίνητος ἐπιχειρήσεις καὶ κατόρθωσις θεάτρου! Οὔτε νόμος ἔπραξεν, οὔτε ἀρχῶν, ἀλλ' ἐργολάβος ὁ τυχῶν, μέλος τῆς κοινωνίας, εἶπε πρὸς αὐτήν. Ἐλθέ νὰ θεωρήσῃς καὶ ν' ἀκούσῃς »¹. Καὶ ἔμεινεν ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ μέχρι τοῦ 1840 ἐν μέσαις Ἀθήναις κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς ἄστεγος, καθόσον τὸ πρῶτον πηχθὲν ἐν τῷ ἐλευθέρῳ βασιλείῳ θεάτρον ἦτο « τετράγωνον σανίδωμα, προχειρῶς συμπεπηγμένον, ὑπαιθρον, ἔχον στέγην τὸν ἀπικὸν οὐρανόν, ὅποιον καὶ κανὲν ὠφείον ποτέ ». Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχον τὸ δύσμοιρον ἑλληνικὸν θέατρον, μὴ νομίσει τις ὅτι ὑπεστηρίχθη, ὡς ἄλλοτε ἐγένετο ἐν Βουκουρεστίῳ, Ὀδησσῷ καὶ Κερκύρᾳ, ὑπὸ τῶν ἀρτί ἐλευθερωθέντων τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ Ἑλλήνων. Ποσῶς! Οἱ Ἕλληνας, τῶν ὁποίων οἱ πόδες δὲν εἶχον εἰσεῖτι ἀπομάθη νὰ φέρουν τὸ τσαροῦχι, ἐκνήρυχθησαν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς συστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἐνθερμοὶ ὑπέρμαχοι τοῦ ἀλλογλώσσου θεάτρου, δαπανῶντες τόσα διὰ τὴν πρώτην τυχοῦσαν πραγμαδὸν τοῦ ἰταλικοῦ μελοδράματος, ὅσα ἐξήρουν διὰ νὰ συντηρηθῇ ὁλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς θίασος—ὅστις διελύετο πείνης ἐνεκα!—ἐπὶ ἐν ἔτος!

Ἀλλὰ καὶ ὁ κατόπιν συγκροτηθεὶς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ δεύτερος ἑλληνικὸς θίασος, διελύθη διὰ λόγους πολὺ σοβαροῦς, οὓς ἀνεύρισκω εἰς τὸν « Observateur Grec » τῆς 28 Δεκεμβρίου 1841. Πραγματευόμενος ὁ συν-

¹ Ὁ « Θεατῆς », σύγγραμμα ἠθικόν, οικονομικόν, φιλολογικόν καὶ θεσμοθετικόν. Ἄριθ. 1. 25 Ὀκτωβρίου 1836, σελ. 23.

τάκτης τῆς ῥηθείσης ἐφημερίδος περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου μεταξὺ ἄλλων γράφει καὶ τὰ ἑξῆς βαρυσήμαντα :

« Ἦρχισαν μάλιστα νὰ παριστάνωσι μερικὰ ἑλληνικὰ δράματα. ὅτε Σύμβουλοι τινες τοῦ Στέμματος, φύσει ἐπιρρεπεῖς νὰ διαβάλλωσιν ὡς ἐπικίνδυνα τὰ

Τὸ ἑξωτερικὸν τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου.

ὅποια δὲν ἐννοοῦσαν ἐθνικὰ σημεῖα, συνέλαβον ἀντιπᾶθειαν καὶ ἐμπόδισαν ὥστε νὰ μὴ ἀναπτυχθῇ ἡ τάσις αὕτη τῶν πνευμάτων.» *

Πρώτη, τρόπον τινὰ, ἡμιεπίσημος ὑποστήριξις τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου ἐγένετο τὸ 1842, ὅτε συνέστη ἡ ἀνώνυμος ἐταιρεία τοῦ ἐν Ἀθήναις θεάτρου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχε.

¹ Marquis de Queux de Saint-Hilaire: Un essai de théâtre national dans la Grèce moderne ἐν τῷ « Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études Grecques en France » 6e année 1872 p. 206.

Αἱ δοθεῖσαι τότε ἑλληνικαὶ παραστάσεις διεξήχθησαν πρὸ κενῶν καθισμάτων, καθόσον ὁ κόσμος, φαίνεται, ὅτι, ἢ συνεκινεῖτο περισσότερο ἀπὸ τὰς παραφωνίας τῶν ἰταλῶν αἰοιδῶν ἢ δὲν ἔκρινε τοὺς ἑλληνας ὑποκριτὰς ἱκανοὺς νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν καλαισθησίαν του¹.

Ἄλλη ἀπόπειρα, ἐπίσημος τὴν φορὰν ταύτην, καθόσον εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος καὶ ἡ Κυβέρνησις, ἐγένετο τὸ 1856, ὅτε εἶχεν ἀναλάβει τὴν διεύθυνσιν τοῦ θεάτρου ὁ Γρ. Καμπούρογλος. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη, χάρις εἰς πολλὰς καὶ δια-

Ἄγγελος Βλάχος.

φόρους ραδιοφυγίας, περὶ ὧν ἀλλαχού διὰ μακρῶν γενήσεται λόγος, δὲν ἐτελεσφόρησεν.

Ἐκτοτε τὸ θέατρον μέχρι τῆς σήμερον ἔμεινεν εἰς τὴν τύχην του, πλανώμενον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ δίκην ἀλήτου, ἀστεγονοῦ καὶ ἀκυβέρνητου.

Πρὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος δὲν ἔμεινεν ἀνάληπτος. Ἐχὼν εἰς χεῖράς του χρήματα διαφόρων ὁμογενῶν προσφερθέντα Αὐτῷ ὅπως διατεθῶσιν ὑπὲρ οἰουδήποτε

¹ «Ἐν τινι ὑπονήματι, ὑποβληθέντι πρὸς τὸν βασιλέα Ὁθωνα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ θεάτρου καὶ συμφερόμεν ἔν τῷ ἀρχεῖφ τοῦ μακαρίτου Δ. Λεβίδου, μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρονται καὶ τὰ ἑξῆς: «Le succès sembla d'abord vouloir couronner les efforts de la commission, mais il ne lui était pas donné d'éprouver longtemps cette satisfaction le public porté au commencement en foule à ce spectacle, soit la pénurie de bons drames soit la médiocrité incontestable des acteurs, soit enfin la préférence donnée au théâtre italien, le déserta presque après un petit nombre de représentations.»

ἐθνικοῦ σκοποῦ ἤθελε προκρίνει, ἡ Μεγαλειότης του ηὐδόκησε νὰ δαπανήσῃ ταῦτα πρὸς ἀνέγερσιν Ἐθνικοῦ θεάτρου, ὅπερ καὶ πράγματι καλλιμάρμαρον καὶ πάγκαλον ἀνήγειρε κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἄλλὰ τὰ παρ' Αὐτῷ κατατεθειμένα χρήματα δὲν ἦσαν ἄρκετὰ πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ μεγάλου ὄντως αὐτοῦ ἔργου. Ἡ Α. Μ. δὲν ἐδίστασεν οὐδ' ἐπὶ στιγμῆν. Ὅλην τὴν ἐκ διακοσίων δέκα χιλιάδων δραχμῶν δαπάνην, ἣτις ἐχρειάσθη διὰ τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ μηχανικῶς τελείαν σκηνὴν τοῦ θεάτρου, τὴν κατέβαλεν ἐκ τοῦ ἰδιαίτερου Αὐτοῦ βασιλικῆς ταμείου, ταυτοχρόνως δὲ ἀπὸ πέρυσι διώρισε διευθυντὴν μὲν τοῦ θεάτρου τὸν κ. Ἄγγελον Βλάχον, γραμματέα δ' αὐτοῦ τὸν κ. Στεφάνου.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος σκηνή, συγκαίριον ἐξ ἑπτὰ πατωμάτων, τριῶν κάτωθεν τοῦ κυρίου πατώματος καὶ τριῶν ἄνωθεν αὐτοῦ, εἶναι ὁλόκληρος σιδηρὰ ἐκτὸς τοῦ ὑπ' ὄψιν τῶν θεατῶν δαπέδου ὅπερ κατεσκευάσθη ἐκ δρυῖνων σανίδων. Εἰς τὴν δεξιὰν αὐτῆς πλευρᾶν, ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν θεατῶν, δύο τρία μέτρα ἄνωθεν τοῦ κυρίου πατώματος, ἴδρυται μικρὸς ἐξώστης ὁπόθεν θὰ διευθύνεται ὁ πολυποικίλος τοῦ θεάτρου φωτισμὸς διὰ μηχανημάτων κομφοτάτων ὅσον καὶ ἀπλῶν, συνισταμένων ἐκ μικρῶν μοχλῶν μὲ λαβὴν ἀπὸ λευλὴν πορσελάνην καὶ πέντ'—ἑξ τροχῶν καὶ τροχαλιῶν. Ὁ διευθύνων τὸν φωτισμὸν διὰ μιᾶς μόνης κινήσεως τοῦ πρώτου τροχοῦ θὰ στέλλῃ τὸ ἠλεκτρικὸν ρεύμα εἰς μικροὺς λευκοὺς λύχνους, ἐξ ὧν γέμουν τὰ παρασκήνια ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τοῦ θεάτρου, ἡ batterie καὶ τέσσαρες πέντε ὀριζόντιοι γραμμαὶ εἰς τὴν ὀροφήν. Δι' ἐτέρας στροφῆς ἄλλου τροχοῦ τὸ ἠλεκτρικὸν ρεύμα θὰ μεταβιβάζεται εἰς ἄλλους λύχνους ἐρυθροῦ χρώματος ἢ πρασίνου ἢ ἰώδους κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας τῆς παραστάσεως.

Τὰ ἄλλα μηχανήματα διὰ τὴν ἀλλαγὴν τῶν σκηνογραφιῶν, διὰ τὴν παραγωγὴν βροντῶν, κεραυνῶν, ἀστραπῶν καὶ βροχῆς πάντα εἶναι τελειότατα καὶ νεωτάτου συστήματος. Ἄλλα μικρότερα μηχανήματα διὰ τεχνητὰς πτήσεις ἐν μέσῳ τεχνητῶν φωτεινῶν νεφελῶν, δι' ἀναπαράστασιν ναυαγίων καὶ τρικυμιῶν, διὰ καταποντισμὸν ὁλοκλήρων πόλεων, ὅλα ταῦτα μετὰ τῆς σιδηρᾶς ἐκ σφυρηλάτου χάλυβος αὐλαίας καὶ τῶν ἐντὸς τῶν τριῶν ὑπογείων πατωμάτων εὕρισκομένων πολυδαίδαλων μηχανημάτων πρὸς στιγμιαίαν μεταλλαγὴν ὁλοκλήρου σκηνογραφίας, συμπληροῦν τὸν ὅλον μηχανισμόν τῆς ἀπεράντου σκηνῆς, ἣτις ἤδη, γυμνὴ ὡς εἶναι παρασκηνίων

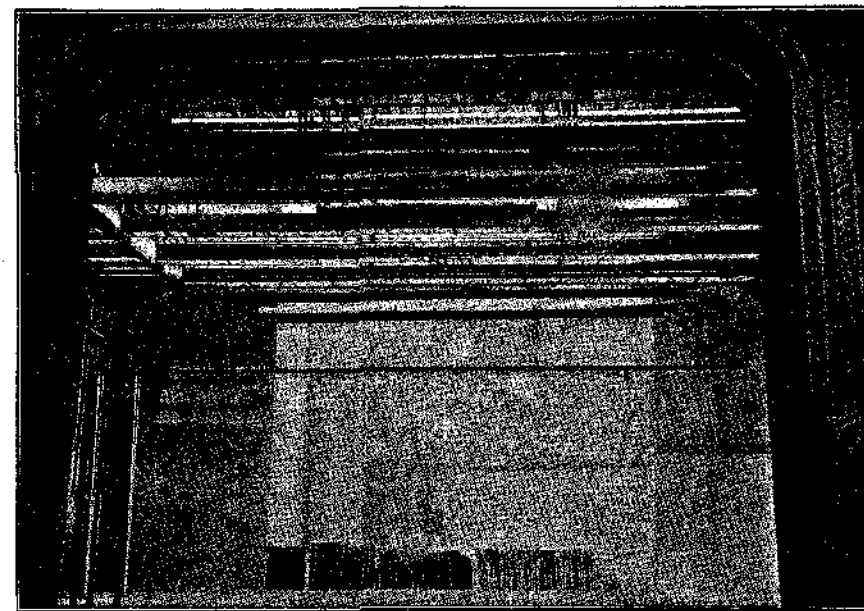
καὶ σκηνογραφιῶν, ὁμοιάζει πρὸς παμμεγίστην σιδηρεῖον ἀράχνην.

Ἡ αἴθουσα τοῦ θεάτρου, κομψὴ καὶ ἀπέριττος, πανομοιότυπον τοῦ Λαϊκοῦ θεάτρου τῆς Βιέννης, Volks Theater, μὲ τέσσαρα μόνον θεωρεῖα, ἀνὰ δύο ἐκατέρωθεν τῆς σκηνῆς, διὰ τὴν Βασιλικὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ θεάτρου, μὲ τὴν ἀμφιθεατρικῶς κατεσκευασμένην

νὸς ἑλληνοσ Βολταίρου ἢ τὴν προτομὴν καμμιᾶς ἑλληνίδος Κλαίρον ἢ Ντανζεβίλ;

— Γιατί ὄχι; ἀπαντᾷ κάποια ἀόριστος φωνὴ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἐπισκέπτου ἀγάλλεται καὶ μετ' ἐλπίδων προσατενίζει εἰς τὸ μέλλον!

* Ἄλλ' ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς δὲν περιωρίσθη εἰς

Ἡ σκηνὴ τοῦ Βασιλικῆς θεάτρου.

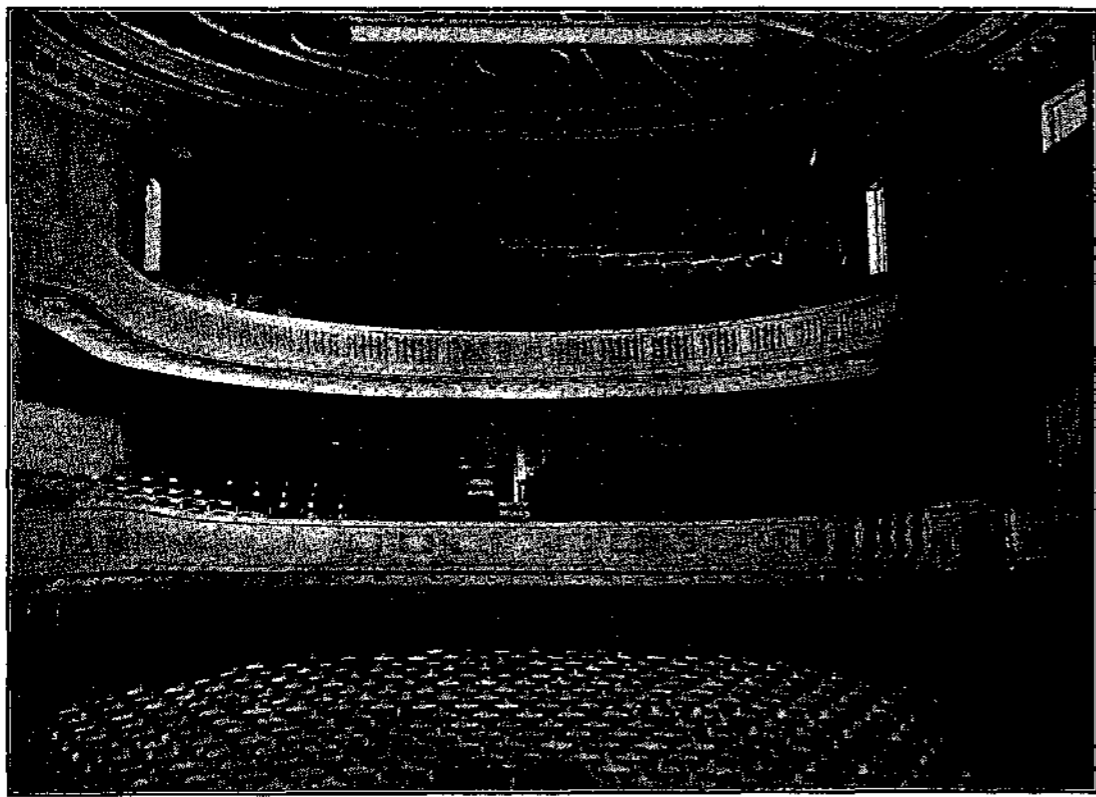
ἐξέδραν καὶ τὸ ἀπέραντον ὑπερῶν, δύναται νὰ περιλάβῃ ἀνέτως περὶ τοὺς χιλίους θεατὰς.

Ἐκατέρωθεν τῆς σκηνῆς ἴδρυνται ἐργαστήρια καὶ ἀποθήκαι ἐπιπλῶν, ἐνδυμάτων, σκηνογραφιῶν καὶ λοιπῶν χρειῶν, τὰ δωμάτια τῶν ἠθοποιῶν κομφοτάτα καὶ εὐπρεπῆ, πρὸς δὲ μία εὐρυτάτη αἴθουσα διὰ τὰ βωδὰ πρόσωπα καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν κουρέων. Δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ διὰ τῆς κεντρικῆς εἰσόδου τοῦ θεάτρου ἀνεγείρεται τὸ «Foyer», μεγαλοπρεπῆς ἤδη ἐν τῇ κενότητι αὐτοῦ, καθόσον ἐκτὸς τῶν τεσσάρων ἐξωγραφημένων τοίχων του οὐδὲν ἕτερον ἀπολύτως κόσμημα ἢ ἐπιπλὸν φέρει. Ὁ ἐπισκεπτόμενος νῦν αὐτὸ καὶ ἀναπολῶν τὸ foyer τῆς Γαλλικῆς Κομψῆς—ἀφοῦ τὰ πάντα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα αὐτῆς γίνονται—εἰς βαθείας βυθίζονται σκέψεις. Ὅτι ἴδουν ἄρ' ἔτι οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἀνηρτημένην ἐν τῷ κενῷ ἤδη foyer τὴν εἰκόνα κανενὸς ἑλληνοσ Τάλμα ἢ καμμιᾶς ἑλληνίδος Ραχὴλ; Ὅτι ἀντικρύσουσιν ποτὲ τὸ ἀγαλμα κανε-

τὴν ἀνέγερσιν μόνον τοῦ κυρίου τοῦ θεάτρου. Τὸ δνειρόν του ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ἦτο νὰ ἴδῃ ἐν μέσαις Ἀθήναις θέατρον, ἢ λειτουργία τοῦ ὁποίου νὰ εἶναι καθ' ὅλα ὅμοια πρὸς τὴν τῆς Comédie-Française. «Le roi Georges, ἔγραψεν εἰς τὸν Figaro Illustré τοῦ Ἰουνίου 1897 ὁ Ἰούλιος Κλαρεττῆ, esprit libéral et lettré supérieur, rêvait de fonder, à Athènes, un théâtre, une association artistique sur le modèle de la Comédie-Française. Hélas! ce beau rêve d'art s'est envolé dans la fumée des obus de Tournovo et de Pharsale!» Ἄλλ' ὁ καπνὸς τῶν ὀβιδῶν τοῦ Τυρνάβου διελύθη καὶ τὸ δνειρον τοῦ Βασιλέως ἤρχισε νὰ πραγματοποιηθῆται. Εὐθὺς ὡς τὰ πράγματα τῆς Πολιτείας τελείως ἀποκατεστάθησαν, περὶ τὰ μέσα παρελθόντος Ἰουνίου ἐκάλεσε παρ' Αὐτῷ τὸν Γραμματέα τοῦ Βασιλικῆς θεάτρου καὶ τῷ ἀνέθεσε τὴν ἴδρυσιν «Βασιλικῆς Δραματικῆς Σχολῆς», ἀμα δὲ καὶ

τὴν σύνταξιν ὀργανισμοῦ αὐτῆς, συστήσας εἰς αὐτὸν νὰ λάβῃ ὡς βᾶσιν τῆς ἐργασίας του τὸν ὀργανισμὸν τῆς Δραματικῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ὁ κ. Στεφάνου ὑπέβαλε πρὸς τὴν Α. Μεγαλειότητα τὸν ὀργανισμὸν ἀποτελούμενον ἐκ δέκα ἐπτὰ μόνον ἀρθρῶν, ὃν ἀμέσως ἐκύρωσεν ὁ Βασιλεὺς διὰ τῆς ὑπογράφῃς του, ταυτοχρόνως δ' ἀνήγγειλε πρὸς αὐτὸν ὅτι τὸν διορίζει διευθυντὴν τῆς Δραματικῆς Σχολῆς. Διὰ τοῦ ἐγκριθέντος ὀργανισμοῦ τῆς σχολῆς ὀρίζεται ὅτι, ἡ ἐν αὐτῇ διδασκαλία παρέχεται δωρεάν εἰς ἐπιτυχόντας ἐν διαγωνισμῶ νέους, ἔχοντας συμπληρωμένον τὸ 17^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ μὴ ὑπερβαίνοντας τὸ 26^{ον}, καὶ εἰς νεανίδας ἔχουσας συμπληρωμένον τὸ 15^{ον} ἔτος

Ἡ αἴθουσα τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου.

τῆς ἡλικίας των καὶ μὴ ὑπερβαίνουσας τὸ 22^{ον}, ὅτι οἱ διακρινόμενοι κατὰ τὰς ἐνιαυσίους ἐξετάσεις ἐκ τῶν πρωτοετῶν καὶ δευτεροετῶν μαθητῶν θὰ λαμβάνωσι χρηματικὰ βραβεῖα ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως, οἱ δὲ ἐκ τῶν τριτοετῶν μαθητῶν κρινόμενοι ὡς ἐξαιρετικῶς ἐπιδιδόντες θὰ διορίζων-

ται ὑπότροφοι τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, ὅτι ἡ διάρκεια τῶν σπουδῶν ἔσται τριετής, τὰ δὲ διδασθησόμενα μαθήματα τὰ ἑξῆς: 1) Ξιφασκία, 2) Μεγαλόφωνος ἀνάγνωσις, 3) Δραματικὴ ἀπαγγελία, 4) Μιμικὴ, 5) Σκηρικὴ ψυχολογία καὶ 6) Δραματολογία.

Ἡ εἰδησις τῆς συστάσεως τῆς Δραματικῆς Σχολῆς ἐνέπλησε χαρᾶς πάντας τοὺς εἰλικρινῶς ἀγαπῶντας τὸ ἑλληνικὸν θέατρον. Αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλέως, ὁ καλλιτέχνης πρίγκιψ Νικόλαος, ὁ μετ' ἐνδιαφέροντος παρακολουθῶν πᾶσαν τὴν καλλιτεχνικὴν κίνησιν ἐν Ἑλλάδι, τὸσον ἐνεθουσιάσθη ἐκ τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς τοῦ Ὑψηλοῦ Πατρὸς του, ὥστε πρῶτος αὐτὸς ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐργασίας πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου διὰ τῆς ιδρύσεως τῆς Δραματικῆς Σχο-

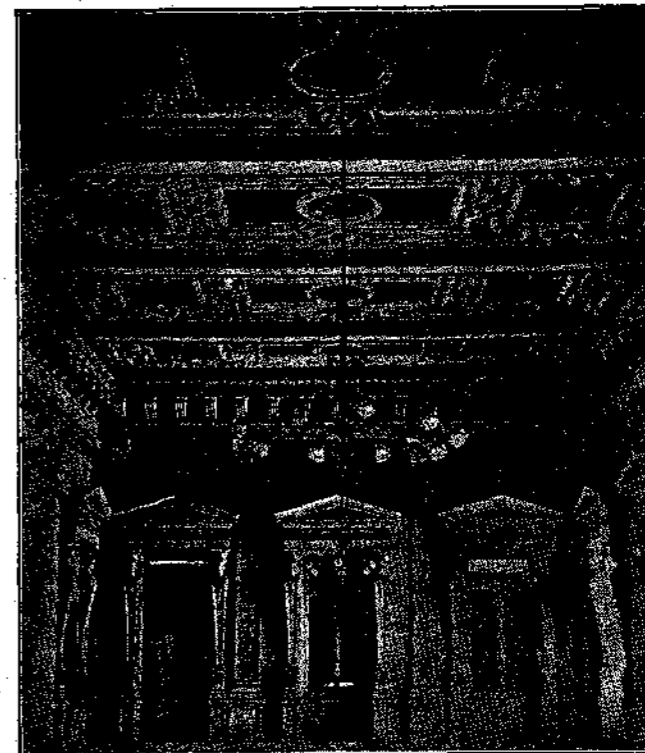
λῆς σκοποῦ. «Πιστεύσατε, εἶπε πρὸς τινὰ δημοσιογράφον, ὅτι τὸ δνειρόν μου ἀνέκαθεν ὑπῆρξεν ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Ἦτο καιρὸς κατὰ νὰ γίνῃ σοβαρόν, μεθοδικόν καὶ παρέχον ἐλπίδας ἐπιτυχίας. Βᾶσις τῆς ἐργασίας, τῆς κολλοσιαίας καὶ οὐσιωδιστάτης, θὰ εἶναι ἡ Δρα-

ματικὴ Σχολή. Ἐχω βεβαιότητα ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ. Ὑπὸ τοὺς ἄρους ὑφ' οὓς πρόκειται πλέον νὰ λειτουργήσῃ καὶ ἡ σχολή καὶ τὸ θέατρον, εἶναι αἱ προλήψεις ὑποχωροῦν. Οἱ ἠθοποιοὶ τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου περίπου θὰ εἶναι ἀνακτορικοὶ ὑπάλληλοι. Θὰ ἔχουν τὸν μισθὸν των, τὴν σύνταξιν των, τὴν κοινωνικὴν τῶν θέσιν, τὰς τιμὰς των. Χωροῦν πλέον προλήψεις; Ἐπειτα ὑπάρχει καλλιτεχνικώτερον στάδιον ἀπὸ τοῦ ἠθοποιοῦ; Κόσμος ὀλόκληρος τὸν παρακολουθεῖ, τὸν χειροκροτεῖ, τὸν θαυμάζει, τὸν ἀποθεώνει. Ἐγὼ ὁμολογῶ ὅτι ἀγαπῶ ὑπερβολικῶς τὸ θέατρον καὶ τὸ κατ' ἐμὲ θὰ πράξω ὅ,τι δύναμαι πρὸς εὐδωσιν τοῦ σκοποῦ, ὅστις ἀληθῶς εἶναι ὑψηλὸς καὶ μέγας. Ἐχω σκοπὸν καὶ ἐγὼ νὰ ἐργασθῶ, ἤρχισα μάλιστα ἐργαζόμενος χάριν τῆς Σχολῆς διὰ μεταφράσεως βιβλίων ἐξυπηρετούντων τὸν σκοπὸν αὐτόν».

Τὸν διορισμὸν τοῦ διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς ἠκολούθησαν οἱ τῶν καθηγητῶν. Τοιοῦτοι διορίσθησαν, ἐκτὸς τοῦ διευθυντοῦ, καὶ οἱ κ. κ. Ἀριστοτέλης Κουρτίδης καὶ Θωμᾶς Οἰκονόμου.

Τὸ ἐξωτερικὸν τῆς Δραματικῆς Σχολῆς.

Τὸ Foyer τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου.

Ὁ κ. Στ. Στεφάνου, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀφοσιωθείς εἰς τὸ θέατρον διὰ τὸ ὅποιον καὶ ἔγραψε δύο-τρεις κωμωδίας καὶ ἐν δράμα ἐν χειρογράφῳ ἔτι, θὰ διδάξῃ μεγαλόφωνον ἀνάγνωσιν μετ' ἀναπτύξεως ὄλων τῶν περὶ ἀναπνοῆς, στίξεως καὶ προφορᾶς κανόνων.

Ὁ κ. Ἀρ. Κουρτίδης, σπουδᾶσας εἰδικῶς ἐν Λειψίᾳ παρὰ τῷ μεγάλῳ καθηγητῇ τῆς ψυχολογίας κ. Βούντ, θὰ διδάξῃ θεωρητικὴν σκηρικὴν ψυχολογίαν ἢ θεωρίαν τῆς ὑποκριτικῆς καὶ ἀναλυτικὴν τοῦ ἐκάστοτε διδασκομένου ἔργου, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐφαρμογὴν τῆς ψυχολογίας.

Ὁ κ. Θωμᾶς Οἰκονόμου, ἐξ ἔρωτος ἐπιδοθεὶς εἰς τὸ θέατρον καὶ εἰδικῶς σπουδᾶσας ἐν Βιέννῃ ἐν τῷ αὐτόθι Κονσερβατουάρ, διδάξας δὲ καὶ ἀπὸ σκηνῆς τῶν μεγαλειτέρων θεάτρων τῆς Γερμανίας, θὰ διδάξῃ μεγαλόφωνον ἀνάγνωσιν, ἀπαγγελίαν καὶ μιμικὴν.

Ἄλλοι καθηγηταὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν θὰ διορισθῶσιν. Ἀργότερα θὰ μετακληθῇ ἐκ Γαλλίας εἰς τῶν ἐξεχόντων ἠθοποιῶν, ὅστις θὰ διδάξῃ τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς συμπεριφορὰν (maintien).

Καὶ ἤδη, ὅτε τὸ ἀνά χεῖρας φυλλάδιον τῶν «Παναθηναίων» θὰ κυκλοφορῇ ἀνά τὰ τέσσαρα

σημεία τοῦ ὀρίζοντος, ἅπανα ἢ προκαταρκτικὴ ἐργασία τῆς Δραματικῆς Σχολῆς θὰ ἔχη συντελεσθῆ. Ὁ πρὸ τριῶν μηνῶν προκηρυχθεὶς διαγωνισμὸς πρὸς κατάταξιν νέων καὶ νεανίδων θὰ ἔχη περατωθῆ, ἀρξάμενος τὴν 15 τρέχοντος μηνός, τὰ ἀποτελέσματα θὰ ἔχουν ἐκδοθῆ καὶ οἱ

Σ. Στεφάνου.

ἐπιτυχόντες θὰ ἐτοιμάζονται ν' ἀκούσουν τὸ πρῶτον μάθημα. Οὕτω τὸ μέγα ὄνειρον τοῦ Βασιλέως ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ σάρκα καὶ ὄσπᾶ. Μετὰ τρία ἔτη ἀπὸ σήμερον, ἡ πρώτη σκηνὴ τῆς Ἀνατολῆς θὰ πληρωθῆ ἀπὸ ἠθοποιούς μορφωμένους, ἀπὸ ἀνθρώπους γνωρίζοντας πῶς νὰ ὀμι-

λοῦν, πῶς νὰ βηματίζουν, πῶς νὰ χειρονομοῦν, πῶς νὰ συμπεριφέρωνται. Θὰ λείψουν πλέον οἱ, κατὰ τὸν Ἀρλετ τοῦ Σαίξπηρ, «παριστάνοντες ἠθοποιοὶ καὶ ἐκθύμως μάλιστα ἐπαινούμενοι, οἵτινες Θεεῖ, συγχώρησόν μοι! οὔτε προφορὰν, οὔτε βᾶδισμα χριστιανῶν, οὔτε εἰδωλολατρῶν, οὔδ' ἀνθρώπων ἔχουν καὶ οἵτινες μετὰ τόσου κόμπου βαδίζουν καὶ ὠρύονται, ὥστε νομίζει τις ὅτι βαναυσουργός τις τοῦ Ἐργοστασίου τῆς φύσεως, ἀποπειραθεὶς νὰ κατασκευάσῃ ἀνθρώπου, κατασκευάσεν αὐτοὺς ἀτελῶς». Θ' ἀποκτήσωμεν ἠθοποιούς, οἱ ὅποιοι θὰ μάθουν, κατὰ τὸν Λέσσιγκ, «νὰ σκέπτονται πάντοτε ὁμοῦ μὲ τὸν συγγραφέα καὶ ἔστιν ὅτε ἀντ' αὐτοῦ, ὅσάκις οὗτος δὲν ἐκφράζεται τελείως» καὶ περὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν μὲν καὶ ἀποσκορακίσεως τῶν δέ, μᾶς ἐγγυῶνται οἱ καθηγηταὶ τῆς Δραματικῆς Σχολῆς, ἅπαντες ἐγνωσμένης ἰκανότητος, πρὸς οὓς στρέφονται τὰ ὄμματα ὄλων τῶν ἀγαπῶντων τὴν ἑλληνικὴν σκηνήν.

Ἀγαθὴ τύχη!

Ὁ Émile Augier, γράφων ποτὲ περὶ τῆς Γαλλικῆς Κωμῳδίας, χαιρετίζει ἐν αὐτῇ ἐν ἀπὸ τὰ ἐνδοξότερα λείψανα τῆς Γαλλίας. Ἡμεῖς πάντες, οἱ τρέφοντες λατρείαν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Θεᾶτρον, χαιρετίζομεν σήμερον τὸ Μέγα Ἔργον τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τὸ ἀνεγερθὲν ἐν μέσῳ τόσων ἐνδόξων λειψάνων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὡς τὴν πραγματοποιήσιν ὀνείρου, ἐν ᾧ διεϊδομεν ἀναγεννωμένην τὴν ἀρχαίαν τέχνην ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑπὸ τὸν ἱερὸν τῆς Ἀκροπόλεως βράχον εὐκλεῶν λειψάνων τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Θεάτρου.

ΝΙΚ. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Ἡ Δύσι

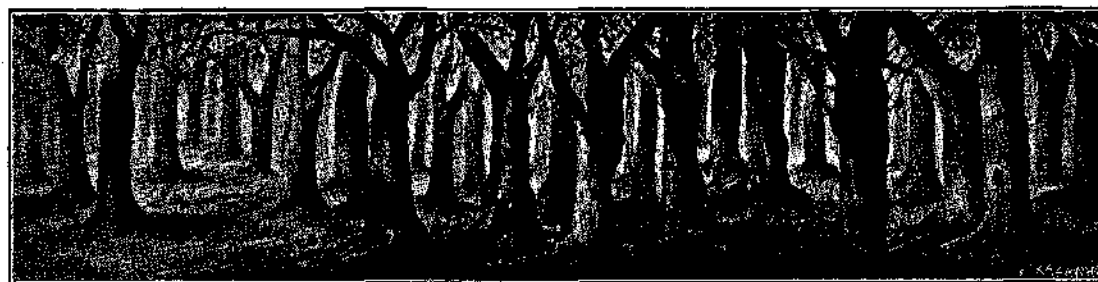
Κατάκοπος ὁ ἥλιος
Περῶν τὰ οὐράνια πλάτη
Τώρα μορφεὶ τὸ μάτι
Γιὰ λίγο νὰ τὸν δῆ.

Δειλὰ δειλὰ πηγαίνει
Κυττάζοντας τὴ χεῖρα
Θαρρεῖς πῶς λείπει σὴ φύσι
Γιὰ λίγο νὰ σταθῆ.

Ἄφ' τοῦ βουνοῦ τὴν ἄκρη
Χλωμὸ τὸ φῶς τὸν ἀπλόνει
Κάθε θνητὸς ὑφώνει
Μιὰ δέησι οὐρανόθεν.

Κι' αὐτὸς δλόγυρά του
Κόκκινο νέφος ρίχνει
Λές καὶ τὸ αἷμα δείχνει
Ποῦ χύθηκε σὴ γῆ.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΡΤΖΟΚΗΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΙΑ ΔΥΟ ΦΩΝΕΣ

ΔΑΣΗ ΚΑΙ ΓΑΣΤΡΕΣ

ΩΡΑΙΑ—ΑΔΚΗΣ

Ἐπὶ τὴν ἀδελφὴ μου Θεάνη.

Πᾶμε 'στὰ δάση τὰ πουλιὰ ποῦ κελαιδοῦνε.
Ἐκεῖ 'στῆς ἀσημένιες σκιᾶς τῶν ἐλαιῶνων
θὰ μάθης νὰ μ' ἀγαπᾶς ὅπως ἐγὼ θέλω. Ἀπέ-
ραντη ἐκκλησιά θὰ μᾶς δεχθῆ, Ἄλκη, κάτω
ἀπ' τοὺς θόλους τῆς νὰ φιληθοῦμε, καὶ μουσικοὶ
ἀόρατοι μέσα 'στὰ φύλλα δροσερῆς ἀρμονίας θὰ
τονίζουν μὲ ἀέρινα δάχτυλα, καὶ πολλοὶ μικροὶ
πτερωτοὶ ψάλτες χαρούμενους ὕμνους θὰ λαρυγ-
γίζουν. Κι' ἀκόμη, Ἄλκη, ἕνας ἀγαθώτατος
θεὸς τραγοπόδης, κρυμμένος μέσα σὲ στρεβλω-
μένον κάποιον κορμὸν ἐληῆς γέρικης, τὸν γάμο
μας θὰ εὐλογῆ μὲ γέλοια.

— Νὰ σ' ἀγαπήσω, λές, ὅπως θέλεις. Πῶς
θέλεις, Ὠραία;

— Θέλω ἀπλά, δίχως λόγια.

— Δίχως τραγούδια, Ὠραία;

— Μὲ τραγούδια, ναί, ὡς τῶν πουλιῶν. Νὰ
μοῦ φάλλης θέλω ἀπὸ τὸ ξεχειλισμα τῆς καρδιάς
σου, δίχως νὰ σκέπτεσαι καὶ ν' ἀναλύης, Ἄλκη.

— Δίχως νὰ σκέπτομαι, Ὠραία;

— Ναί. Νὰ ἔρχωνται σὲ μένα αἱ ὄρμαι σου
πρῶται ἀχαλίνωτοι ἀπὸ τὸν αὐστηρὸν ρυθμὸν
τοῦ νοῦ. Ὅρμαι ὡς τῶν πρῶτων ἀνθρώπων. Καὶ
θέλω ἀκόμη νὰ μ' ἀγαπᾶς ἄγρια, Ἄλκη.

— Ἄγρια; πῶς, Ὠραία;

— Σὰν τοὺς λέοντας. Κρυμμένη νὰ μ' ἔχης
μὲ Ὁθέλλου Ζήλεια, ἀπὸ τοῦ ξένου τὸ λαίμαργο
μάτι, γιὰ σένα μόνο, ὀλάκερη, φυλάγοντάς με.

— Ἡ ψυχὴ σου δὲν θὰ πονῆ, Ὠραία;

— Ψυχὴ δική μου δὲν θὰ ἔχω, Ἄλκη. Γιατί,
πὸ σκλάβα ἀπὸ τὴ σκλάβα τὴν δεμένη μὲ ἀλυ-
σίδες, ἡ ψυχὴ μου, δεμένη μὲ τῆς ἀθραυστες
ἀλυσίδες τῆς ἐκουσίας ὑποταγῆς, θ' ἀκολουθῆ

τὴν ἐδική σου ψυχὴ σὲ κάθε πέταγμα τῆς. Κι'
ἀκόμα θέλω νὰ μ' ἀγαπᾶς μὲ στοργήν, Ἄλκη,
ὡς τὴν μητέρα τῶν παιδιῶν σου. Τὰ παιδιά σου
ζωντανὰ ἀπὸ τὸ γάλα μου, βλέποντας τὸν ἑαυ-
τόν σου μέσα 'ς αὐτά, θὰ νοιώθης καὶ σὺ τὴν
ζωὴν σου ν' αὐξάνῃ ἀπὸ μένα. Καὶ μὲ στοργήν
θὰ μ' ἀγαπᾶς, καὶ σεβασμὸν κ' εὐγνωμοσύνην.
Ἔτσι θὰ ἤθελα νὰ μ' ἀγαποῦσες, Ἄλκη.

— Ἀφῆσέ τα αὐτά, Ὠραία. Αὐτὰ πλήττουν
φρικωδῶς. Ἄλλα ζήτᾳ ἡ ψυχὴ μου. Πές μου
πάλι ἀπὸ τὰ παράξενα ἐκεῖνα λόγια—θυμᾶσαι
τα;— ποῦ μοῦλεγεσ σιγὰ σιγὰ μὲ τᾶκρα τῶν
ὕγρων χεῖλέων σου, τρονίζοντάς τα μὲ σημαντικῆς
ματιές, ὅταν ἐκαθήμεθα μαζὺ τὸ βράδυ 'στὸ
τριανταφυλλί σου σαλονάκι, κάτω ἀπὸ τὸ μεγάλο
κόκκινο σκιαδὶ τῆς λάμπας, ποῦ τόσο τεχνικὰ σοῦ
ρόδιζε τὸ χλωμὸ σου πρόσωπο. Φόρεσε τὸ φουστάνι
σου τὸ πολὺ μακρὺ, τὸ μαῦρο βελουδένιο, μὲ τῆς
πλούσιες πτυχώσεις. Καὶ κρύψε μὲς 'στὰ μαῦρά
σου μαλλιά, Ὠραία, ὅλην τὴν πολύχρωμη ἐκ-
νευριστικὴ ζωὴ τῶν ἀτιμῆτων πετραδιῶν σου.
Καὶ ἔλα νὰ καθίσωμε μαζὺ 'στὸ μικρὸ χαμηλὸ
ντιθανάκι, τὸ μαλακώτατο, 'στὴν πιὸ κρυφὴ
γωνιά τοῦ σαλονιοῦ, κάτω ἀπὸ τὴ μεγάλη λατά-
νια. Θὰ πάρω ἐγὼ τότε τὸ χέρι σου, τὸ ἀπα-
λώτατο καὶ χλωμότατο, τὸ ποτισμένο ἀπὸ τὰ
πιὸ ποῦ μεθοῦν ἀρώματα, καὶ θὰ τὸ ἀκουμπήσω
μόλις 'στὰ χεῖλή μου. Τότε, Ὠραία, θὰ σ' ἀγα-
πήσω, θὰ ἰδῆς πόσο. Γιατί φεύγεις καλὴ μου;
τρομάζεις;

— ὦ! Ἄλκη, πῶς πλήττω!

— Στάσου, Ὠραία, μὴ φεύγης. Τότε κρατῶν-
τας τὸ χέρι σου μὲς 'στὸ δικό μου—μονάχα—

θά κυνηγῶ μέσα ἔστα πράσινα βάρη τῶν ματιῶν σου τὰς φευγαλέας σκιὰς τῶν παλμῶν σου καθὼς θὰ γεννῶνται καὶ θὰ σβύνουν μέσα ἔστην καρδιά σου. Καὶ θὰ τοὺς συντροφεύω μὲ τοὺς δικούς μου παλμούς ἔστον νοῦ μου μέσα.

— Ἐχε ἡγιά, Ἄλκη!

— Γιατί, Ὠραία; ποιά ἡδονὴ πιδ μεθυστικὴ ἀπ' τῆς Ἰδέας;

— Ὠ! τὴν Ἰδέα σκότωσέ την, πνίξέ την, Ἄλκη. Τὴν αἰσθησι δός μου βαθεῖα καὶ δυνατὴ.

— Ἡ Ἰδέα εἶνε δική μας, κι' ἂν τὴν ἀπαρνηθοῦμε, Ὠραία, τὸν ἑαυτὸ μας ἀπαρνούμεθα.

Γεννήθηκε ἀπὸ τὴν πρώτην πείναν, κι' ἀπὸ τὸ πρῶτο κρίμα, κι' ἀπὸ τὸν πρῶτο φόβο. Ἀπὸ τὸ μέτωπο τοῦ Κάιν, ὡς ἔστο μέτωπο τοῦ τελευταίου υἱοῦ τῶν ἀνθρώπων ποῦ θὰ ξεψυχῆσῃ ἐπάνω εἰς τὰς παγωμένας ἐκτάσεις, ὅλα τὰ μέτωπα, θὰ ἦνε σφραγισμένα μὲ τὴν σφραγίδα τῆς θεϊκῆς κατάρτας, ποῦ ἐσκότωσε τὸ ἐνοστικτὸν καὶ ἐγέννησε τὴν Ἰδέαν.

— Δὲν σοῦ πιστεῶ, Ἄλκη. Ἐλα ἔστα δάση τὰ πουλιὰ ποῦ κελαιδοῦνε . . .

— Ἐλα ἔστη σάλα οἱ γάστρες ποῦ εὐωδιάζουν . . .

ΔΕΣΠΩ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΥ

ΦΡΥΚΤΩΡΙΑΙ—ΠΥΡΣΟΙ—ΦΑΝΟΙ¹

ΗΤΟΙ

Η Ο Π Τ Ι Κ Η Τ Η Λ Ε Γ Ρ Α Φ Ι Α

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΝ

Ὀπτικοὶ ἐπλέγραφοι Καρχηδονίων.

Προτοῦ προβῶ εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ τελειοτέρου συστήματος δὲν θεωρῶ ἄσκοπον νὰ ἀναφέρω καὶ περιγράψω ἐν συντόμῳ παραλλαγὴν τινὰ τοῦ προαναφερθέντος, τοῦ ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων δηλαδὴ ἐπινοηθέντος καὶ κατὰ τὴν ἐκπόρθισιν τῆς Σικελίας ἐφαρμοσθέντος διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνεφοδισμοῦ ὡς δὲ γράφει ὁ Πολύβιος εἰς τὸ περὶ Στρατηγημάτων, ὅστις καὶ διέσωσε μέχρι τῶν ἡμερῶν τὸ σύστημα «ὅπως αὐτοῖς (τοῖς Καρχηδονίοις) ἀπὸ Λιβύης διὰ τάχους τὰ ἀναγκαῖα κομιζοῖτο». (ς'. 16. 2).

Τὸ σύστημα τῶν Καρχηδονίων διέφερε τοῦ προηγουμένου κατὰ τὸ ὅτι ἀντὶ ἀγγελίων εἶχον οἱ δύο σταθμοὶ ἀνὰ μίαν κλεψύδραν καὶ ἀντὶ τῶν διαιρέσεων τῆς βακτηρίας διαφόρους κύκλους ἰσομεγεθεῖς, ἐφ' ὧν ὑπῆρχε μία ἐπιγραφή.

Ἦσαν δ' αἱ ἐπιγραφαί:

Χρεία νεῶν.

Στρογγύλων πλοίων.

Χρυσίου.

Μηχανημάτων.

Σίτου.

Θηρίων (δηλαδὴ ἐλεφάντων).

Ὀπλων.

Πεζῶν.

Ἰππέων κτλ.

Διὰ τὴν συνεννόησιν δὲ ἦναπτον πυρσὸν καὶ κατόπιν ἕτερον. Ἐκ δὲ τῆς διὰ τῆς κλεψύδρας προσδιοριζομένης ὥρας, τῆς παρελθούσης ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ πρώτου πυρσοῦ μέχρι τῆς τοῦ δευτέρου, ἐνεδεικνύετο ὁ κύκλος, οὔτινος ἢ ἐπιγραφή ἐδήλου τὴν χρείαν.

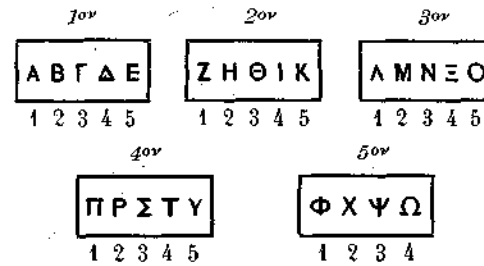
Σύστημα τελειοποιημένον.

Ἡ τελειοποίησις τοῦ συστήματος ὀφείλεται εἰς τὸν Κλεοξένην καὶ τὸν Δημόκλειτον, ἔτυχε δὲ τῆς «ἐξεργασίας δι' ἡμῶν» δηλαδὴ τοῦ Πολύβιου. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη ἔχει τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι διὰ τὴν μεταβίβασιν ἐννοίας τινὸς δὲν μεταχειρίζεται φράσεις ὠρισμένας ἢ λέξεις, ἀλλὰ στοιχεῖόν τι ἀπλούστερον καὶ δυνάμενον νὰ ἀποτελέσῃ ἀπείρους συνδυασμούς—τὸ ψηφίον τοῦ ἀλφαβήτου. Διὰ δὲ τὸν σχηματισμὸν τοῦ γράμματος μεταχειρίζεται δύο στοιχεῖα, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ὁ Μόρς παρεδέχθη. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο συστημάτων τοῦ ὑπὸ τῶν Κλεοξένους καὶ Δημοκλείτου ἐπινοηθέντος καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Μόρς. Οἱ μὲν παραδέχονται διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ γράμματος τοῦ συνθηματικοῦ ἀλφαβήτου τῶν, ὡς θὰ ἴδωμεν, δύο ἀριθμούς, ὁ δὲ τὴν τελείαν καὶ τὴν παύλαν. Μάλιστα τὸ ἀλφαβήτων τοῦ Κλεοξένους καὶ Δημοκλείτου ἔχει καὶ τοῦτο

¹ Τέλος ἴδε σελ. 31.

τὸ πλεονέκτημα ὅτι πάντα τὰ ψηφία αὐτοῦ ἀποτελοῦνται ὑπὸ δύο μόνον ἀριθμῶν, ἐνῶ τὰ τοῦ Μόρς σύγκεινται ἐνίοτε ἀπὸ πλείοτερα τῶν δύο στοιχεῖα.

Διήρσε λοιπὸν τὸ ἀλφαβήτων εἰς πέντε μέρη ἀνὰ πέντε γράμματα οὕτω

Σχ. 2.

Τὸ πέμπτον μέρος περιεῖχε μόνον τέσσαρα γράμματα· «λείπει δὲ τὸ τελευταῖον ἐνὶ στοιχείῳ» τοῦτο δ' οὐ βλάπτει πρὸς τὴν χρείαν». Τὰ γράμματα ἐγράφοντο εἰς πλατεῖα, ὡς φαίνεται ἐν τῷ 2ῳ σχήματι. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἕκαστον γράμμα δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ δύο ἀριθμῶν ἵνα τηλεγραφηθῇ π. χ. ἡ λέξις

ΠΟΛΥΒΙΟΣ

πρέπει νὰ γράψωμεν

4,1 3,5 3,1 4,5 1,2 2,4 3,5 4,3.

Ἐκαστος σταθμὸς συνεννοήσεως ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο κύρια μέρη.

Αον. Τμήμα ἀποδοχῆς καὶ

Βον. Τμήμα μεταβιβάσεως.

Τὸ πρῶτον τμήμα εἶχε τὰ πέντε προαναφερθέντα πλατεῖα καὶ μίαν διόπτραν.

Τὰ πλατεῖα ἐτοποθετοῦντο πρὸ τοῦ παρατηρητοῦ, ὡστε νὰ εἶναι πρόχειρα. «Περὶ δὲ τὴν διόπτραν ἐξῆς ὀρθὰ δεῖ τὰ πλατεῖα πεπηγμένα». (Πολ. XLVI, 2).

Ἡ διόπτρα εἶχε δύο αὐλίσκους (Σχ. 3ον)

Σχ. 3.

ὅπως περίπου εἶναι τὰ δίκαννα τυφέκια, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι οἱ αὐλίσκοι, ἀντὶ νὰ εἶναι κυλινδρικοί, θὰ ἦσαν βεβαίως κωνικοί, ὡστε νὰ δύναται τις νὰ παρατηρῇ χωριστὰ δι' ἐνὸς ὀφθαλμοῦ δύο ἀντικείμενα πλησίον ἀλλήλων κείμενα.

Τὸ δεύτερον τμήμα συνίστατο ἀπὸ δύο πεφραγμένους διὰ σανίδων τόπους, καὶ ἀπὸ τοὺς πυρσούς.

Τὸ ὕψος τοῦ φράγματος ἦτο περίπου 1,60μ-1,70μ. Ὁ Πολύβιος, ἐξ οὗ παραλαμβάνω τὰς πληροφορίας ἐπὶ τοῦ συστήματος, γράφει περὶ τῶν φραγμάτων· «παραπεφράχθαι δὲ καὶ τὸν δεξιὸν καὶ τὸν εὐώνυμον τόπον ἐπὶ δέκα πόδας, τὸ δὲ βάθος ὡς ἀνδρόμηκες». Φρονῶ ὅτι τὰ φράγματα θὰ ἦσαν ὡς ἐν τῷ σχήματι 4ῳ παρί-

Σχ. 4.

στανται, διότι ταῦτα ἐχρησίμευον ὅπως γίνονται ἡ διακοπὴ τῆς φωτοβολίας διὰ τῆς ἀποκρύψεως τῶν πυρσῶν ὀπισθεν τοῦ φράγματος. Οὕτως οἱ διὰ τῶν πυρσῶν συνεννοούμενοι ἐτοποθετοῦντο ὀπισθεν τῶν φραγμάτων καὶ ἦσαν πέντε δι' ἕκαστον φράγμα. Παραδέχομαι δὲ πέντε τὸν ἀριθμὸν τῶν πυρσευόντων, ἐξάγων αὐτὸν ἐκ τοῦ μήκους τοῦ φράγματος ὄντος 3,50 περίπου μέτρων καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης ἵνα ἀρκούντως ἀφίστανται ἀλλήλων οἱ πυρσοί, ὡστε νὰ διακρίνωνται καθαρὰ ἐκ τοῦ μακρόθεν. Διὰ ν' ἀρχίσῃ ἡ συνεννόησις ἦναπτον τοὺς πυρσοὺς καὶ τοὺς ἀπέκρυπτον ὀπισθεν τοῦ φράγματος· τὸ σῆμα εἶδεδετο διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῶν πυρσῶν ὑπὲρ τὸ φράγμα, ὅτε «τὴν φάσιν ἀκριβῆ ἐποίησαν»· ἕκαστη ἀλλαγὴ σήματος, δηλαδὴ ἐνὸς τῶν στοιχείων τοῦ γράμματος τοῦ ἀλφαβήτου, ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ προηγουμένου διὰ τῆς διακοπῆς τῆς φωτοβολίας, ἥτις ἐπιτυγχάνετο διὰ τῆς καταβιβάσεως τῶν πυρσῶν ὀπισθεν τοῦ φράγματος· τὴν κίνησιν δὲ ταύτην ἐκάλουον «κρῖνιν». Ἐκαστὸν δὲ τῶν δύο στοιχείων διεκρίνετο ἐκ τῆς θέσεως τοῦ φράγματος. Ὡστε τὸ ἀλφαβήτων αὐτῶν ἐσημαίνετο διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου, ἧς ποιούμεθα καὶ σήμερον χρῆσιν εἰς τὰ ὀπτικά τηλεγραφικὰ μηχανήματα, ἐκπέμποντες φῶς καὶ διακόπτοντες τὴν ἐκπομπὴν τοῦ φωτός.

Ἴνα δὲ ἐπιταχύνηται ἡ ἀποστολὴ τῶν τηλεγραφημάτων, συνέτασσον τὰς φράσεις οὕτως, ὡστε αὐταὶ νὰ περιλαμβάνωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα γράμματα «πρῶτον δεῖ διαλέξει τῶν λέξεων, ὅσαι δι' ἐλαχίστων γραμμάτων δύνανται ταυτὸ δηλοῦν»· οἷον ἀντὶ τοῦ

«Τῶν σιραισιωτῶν τινες εἰς ἑκατὸν ἀποκεχωρήμασι πρὸς τοὺς ἐπιεραντίους» συνέθετον τὴν φράσιν οὕτω:

«Κρῆτες ἑκατὸν ἀφ' ἡμῶν ἠτόμοβλησαν».

Οὕτω δὲ τὸ τηλεγράφημα ἔχει τὸ πλεονέκτημα ὅχι μόνον νὰ περιέχῃ λέξεις ὀλιγώτερας

ἀλλά και «τὰ γράμματα ἔστιν ἐλάττω τῶν ἡμίσεων, διασαφίζεται δὲ ταυτόν». Πράγματι δὲ ἐνῶ ἡ πρώτη φράσις περιέχει πενήκοντα και ἐννέα γράμματα, ἡ δευτέρα συντίθεται μόνον διὰ εἴκοσι και ἐννέα, δηλαδή θὰ ἀπαιτήσῃ διὰ τὴν μεταβίβασιν ἀκριβῶς τὸν ἡμισὺν χρόνον τοῦ τῆς πρώτης.

Ἄφ' οὗ οὕτω συνθέτον τὴν φράσιν, τὴν ἔγγραφον ἐπὶ πινακίου, και τότε ἤρχιζεν ἡ μεταβίβασις «Πρῶτον δ' ἔστι γράμμα τὸ κάππα· τοῦτο δ' ἔστιν ἐν τῇ δευτέρᾳ μερίδι και τῷ δευτέρῳ πλατεῖῳ. Δεήσει δὲ και πυρσοὺς ἐκ τῶν εὐωνύμων δύο αἶρειν, ὥστε τὸν ἀποδεχόμενον γινώσκειν, ὅτι δεῖ τὸ δεύτερον πλατεῖον ἐπισκοπεῖν. Εἴτ' ἐκ τῶν δεξιῶν αἶρει πέντε, διασαφῶν ὅτι κάππα·

ἐπομένως ἦτο ἀσφαλῆς. Ἡ χρῆσις τῆς διόπτρας ταύτης εἶναι λίαν εὐφυῆς και ἀπαραίτητος διὰ τὴν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον μεταβίβασιν τῶν τηλεγραφημάτων, διότι ἄλλως θὰ ἐπήρχετο μεγάλη σύγχυσις, καθόσον ὁ παρατηρητὴς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ ἂν οἱ πυρσοὶ ἐσήμαινον τὸν ἀριθμὸν τοῦ πλατεῖου ἢ γράμματός τινος αὐτοῦ, δηλαδή ἂν ὁ διὰ τῶν πυρσῶν τηλεγραφούμενος ἀριθμὸς ἀνῆκεν εἰς τὸ δεξιὸν ἢ εἰς τὸ ἀριστερὸν φράγμα.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξασκίσεως τῶν ἐπιλεγραφήτων.

Ἡ ἐπίνοια αὕτη εἶχε τὸ ἐλάττωμα νὰ ἀπαιτῆ δι' ἕκαστον γράμμα διττὰς τὰς πυρσοῖας, ἀλλά

Σταθμοὶ ὀπτικοῦ τηλεγράφου κατὰ Πολύβιον.

τοῦτο γὰρ πέμπτον ἔστι τῆς δευτέρας μερίδος, ὁ δεήσει γράφειν εἰς τὸ πινακίον τὸν ἀποδεχόμενον τοὺς πυρσοὺς· εἶτα τέτταρας ἐκ τῶν εὐωνύμων, ἐπεὶ τὸ ρῶ τῆς τετάρτης ἔστι μερίδος, εἶτα δύο πάλιν ἐκ τῶν δεξιῶν· δεύτερον γὰρ ἔστι τῆς τετάρτης, ἐξ οὗ τὸ ρῶ γράφει ὁ δεχόμενος τοὺς πυρσοὺς και τὰ λοιπὰ τὸν αὐτὸν τρόπον». (Πολυβ. I. XLVI 7-9).

Ὁ ἀποδεχόμενος τοὺς πυρσοὺς διηύθυνε τὴν διόπτραν πρὸς τὸν σταθμὸν τῆς μεταβίβασεως και ἐσκόπευε δι' ἕκαστον τῶν αὐλισκῶν αὐτῆς ἓνα ἐκ τῶν δύο τόπων τοῦ σταθμοῦ, ὅπου ἦσαν τὸ δεξιὸν και εὐώνυμον φράγμα, δι' ὧν ἐγίνετο ἡ φάσις και ἡ κρύψις τῶν πυρσῶν. Οὕτως ὅταν ἡ διόπτρα ἔμενεν ἀμετακίνητος, ὁ παρατηρητὴς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κάμῃ λάθος ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν παρατηρουμένων πυρσῶν και ἡ ἀνάγνωσις

και μ' ὄλον τὸ μειονέκτημα τοῦτο εἶναι μεγάλης ἀξίας.

Περὶεργος φαίνεται μοι ἡ ἀγνοία εἰς ἣν εὐρίσκοντο οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς χρήσεως τῶν τοιοῦτου εἶδους μέσων.

Τὸ ἀπλούστερον ἦτο νὰ ἐξασκίσει τὴν μνήμην των εἰς τὴν παράστασιν τῶν γραμμάτων διὰ τῶν ἀριθμῶν τῶν πλατεῖων και τῆς μερίδος, ὥστε ἐκ μνήμης νὰ γνωρίζωσι τὸν πίνακα (Σχ. 2^{ον}), ἀκριβῶς ὅπως σήμερον συμβαίνει εἰς τοὺς τηλεγραφητάς, οἵτινες γνωρίζουσιν ἐκ μνήμης τὸ ἀλφάβητον τοῦ Μόρς και μάλιστα διὰ τοῦ κτύπου ἀπλῶς τῆς τηλεγραφικῆς συσκευῆς δύνανται νὰ συνεννοῶνται. Ὅτι δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν εἶχον εἰδικούς τηλεγραφητάς ἀλλ' ἕκαστος ἀδιαφόρος ἐχρησιμοποιεῖτο, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς προανα-

φερθείσης φράσεως «περὶ δὲ τὴν διόπτραν ἐξῆς ὀρθὰ δεῖ τὰ πλατεῖα πεπηγέναι» και ἐκ τῆς ἑτέρας ἦν ἐσημειώσαμεν ἐπίσης ἀνωτέρω, «... ὥστε τὸν ἀποδεχόμενον γινώσκειν, ὅτι δεῖ τὸ δεύτερον πλατεῖον ἐπισκοπεῖν».

Ἐπίσης δὲ περιέργον εἶναι ὅτι, ὡς φαίνεται, ἡ ἐπίνοια αὕτη ἢ ὅπως θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς ἡ ἐφεύρεσις, κατηγορήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων ὡς δύσχητος, διότι δὲν ἠδύνατο πᾶς τις, μὴ ἔχων τριβὴν τινα, νὰ συνεννοηθῇ ἀμέσως. Διὰ τοῦτο εἶναι λίαν χαρακτηριστικὴ ἡ ἀπάντησις, ἣν ὁ Πολύβιος δίδει εἰς τοὺς κατηγοροῦντας τὴν ἐπίνοιαν, και ἦν θεωρῶ ἀξίαν λόγου ὅπως μεταφέρω ἐνταῦθα.

«καθ' ἑκατέραν δὲ τὴν ἐπίνοιαν προμελετᾶν δεῖ τοὺς χειρίζοντας, ἵνα τῆς χρείας γιγνομένης ἀδιαπτῶτως δύνανται διασαφεῖν ἀλλήλοις· πηλικῶν δὲ συμβαίνει φαίνεσθαι τὴν διαφορὰν ἐπὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων πρῶτον λεγομένων και πάλιν κατὰ συνήθειαν γιγνομένων, ἐκ πολλῶν εὐχερῶς τῷ βουλομένῳ καταμαθεῖν· πολλὰ γὰρ οὐ μόνων τῶν δυσχερῶν, ἀλλὰ και τῶν ἀδυνάτων εἶναι δοκούντων κατὰ τὰς ἀρχάς, μετὰ ταῦτα χρόνου και συνήθειας τυχόντα βᾶστα πάντων ἐπιτελεῖται. τοῦ δὲ τοιοῦτου λόγου παραδείγματα μὲν πολλὰ και ἕτερα πρὸς πίστιν, ἐναργέστατον δὲ τὸ γιγνόμενον ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως· ἐπὶ γὰρ ἐκείνης, εἰ τις παραστησάμενος ἄνθρωπον ἀπειρον μὲν και ἀσυνῆθη γραμματικῆς, τᾶλλα δ' ἀγγίχουν, ἔπειτα παιδάριον ἔξιν ἔχον παραστήσας και δοὺς βιβλίον κελεύει λέγειν τὰ γεγραμμένα, δῆλον ὡς οὐκ ἂν δύναίτο πιστεῦσαι, διότι δεῖ πρῶτον τὰς ὄψεις τὰς ἐνὸς ἑκάστου τῶν γραμμάτων ἐπιστῆσαι τὸν ἀναγινώσκοντα, δεύτερον ἐπὶ τὰς δυνάμεις, τρίτον ἐπὶ τὰς πρὸς ἀλλήλα συμπλοκάς, ὧν ἕκαστον ποσοῦ χρόνου δεῖται· διόπερ ὅταν ἀνεπιστάτως θεωρῆ τὸ παιδάριον ὑπὸ τὴν ἀναπνοὴν ἐπτὰ και πέντε στίχους συνείρον, οὐκ ἂν εὐχερῶς δύναίτο πιστεῦσαι, διότι πρότερον οὗτος οὐκ ἀνέγνωκε τὸ βιβλίον· εἰ δὲ και τὴν ὑπόκρισιν και τὰς διαιρέσεις, ἔτι δὲ δασύτητας και ψιλότητος δύναίτο συσφᾶζειν, οὐδὲ τελείως· διόπερ οὐκ ἀποστατέον οὐδενὸς τῶν χρησίμων διὰ τὰς προφαινομένας δυσχερείας, προσακτέον δὲ τὴν ἔξιν, ἥς πάντα τὰ καλὰ γίνεταί θηρατὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἄλλως τε και περὶ τῶν τοιοῦτων ἐν οἷς πολλάκις κείται τὸ συνέχον τῆς σωτηρίας».

2. Ἡ ὀπτικὴ τηλεγραφία ἐπὶ Byzantinῶν

Διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐπίνοιας ἡ ὀπτικὴ τηλεγραφικὴ συνεννόησις εἶχε φθάσει εἰς ζηλευτὸν σημεῖον

προόδου. Ἐπὶ πόσον ἔμως χρόνον ἡ ἐφεύρεσις αὕτη ἦτο ἐν χρήσει ἀγνοῶ, καθόσον οἱ στρατοὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων φαίνεται ὅτι ἠγνόουν τὸ σύστημα τοῦτο.

Φανοί.

Σύστημα Λέωντος τοῦ μαθηματικοῦ.

Μόνον κατὰ τὸν 9^{ον} μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Θεοφίλου, ὡς διηγείται ἐν τῷ βίῳ Μιχαὴλ και Θεοδώρας, ὁ Μαχίστρος και Λογοθέτης Συμεών, ὁ φιλόσοφος Λέων ὁ Θεσσαλονίκης ἐπενόησε σύστημα συνεννοήσεως ἐκ μεγάλων ἀποστάσεων. Τὸ σύστημα τοῦ Λέωντος διέφερε πάντων τῶν προηγουμένων. Εἶχε δὲ ὡς πλεονέκτημα ὅτι εὐκόλως ἠδύνατο νὰ γείνη ἡ ἐγκατάστασις τῆς τηλεγραφικῆς γραμμῆς και ἡ ταχύτης τῆς μεταβίβασεως ἦτο μεγάλη. Οἱ σταθμοὶ συνέκειντο ἀπὸ ἓνα και μόνον φανῶν και ἕκαστος ἐνδιάμεσος σταθμὸς ὑπεχρεοῦτο εὐθύς ὡς ἔβλεπεν ἀπτόμενον τὸν φανὸν τοῦ πρὸ αὐτοῦ σταθμοῦ ν' ἀνάπτῃ και τὸν ἰδικόν του, οὕτω τὸ σῆμα τοῦτο μετεδίδοτο τάχιστα μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς ὀπτικῆς τηλεγραφικῆς γραμμῆς. Ἀναλόγως δὲ τῆς ὥρας καθ' ἣν ἐφαίνετο τὸ σῆμα ἐσημαίνετο ἡ μία ἢ ἡ ἄλλη εἰδησις.

Πρὸς τοῦτο ὁ Λέων κατεσκεύασε δύο ὠρολόγια, τὰ ὅποια ἐκάνονισεν ὥστε νὰ συμφωνῶσι μεταξύ των ἀκριβῶς και ἐκ τούτων «τὸ μὲν ἐν ἐπὶ τῷ φρουρίῳ τῷ κατὰ Κιλικίαν τῇ Ταρσοῦ πλησιάζον ἀπέθετο, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῷ παλατίῳ (Κωνσταντινουπόλεως) ἐφυλάττετο».

Τὸ ὠρολόγιον τοῦτο εἶχε δώδεκα διαιρέσεις ἀντιστοιχοῦσας εἰς δώδεκα ὥρας, εἰς ἕκαστην δ' ὥραν ἦτο γεγραμμένη μία εἰδησις. Οὕτως εἰς μὲν τὴν πρώτην ὥραν ἐγράφετο ὅτι «ἔγινε εἰσβολὴ τῶν Σαρακηνῶν».

Εἰς τὴν δευτέραν ὅτι «..... πόλεμος».

Εἰς τὴν τρίτην ὅτι «..... ἐμπρησμός»

και οὕτω καθεξῆς εἰς τὰς λοιπὰς διαιρέσεις.

Ὅστε ἂν ὁ φανὸς ἐφαίνετο κατὰ τὴν τρίτην ὥραν ἐδηλοῦτο ὅτι συνέβη «ἐμπρησμός». Τὸ σύστημα τοῦτο κατ' ὀλίγον διαφέρει, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ποικιλίαν τῶν μεταβιβαζομένων εἰδησιῶν τοῦ προαναφερθέντος ἀρχαιοτέρου (Σχ. 1^{ον}), ἀπῆτει δὲ ὅπως οἱ παρατηρηταὶ ὡσιν ἀγρυπνοῖ.

Εἰς τὴν Ἐκθεσίν τῆς Βασιλείου τάξεως τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου εὐρίσκουμεν πληροφορίας τινὰς ἀναπληρωματικὰς ἀναφορικῶς πρὸς τὴν τηλεγραφικὴν γραμμὴν ἀπὸ Ταρσοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῆς ὁποίας τὸ ἐναερίον μῆκος ἦτο μεγαλύτερον τῶν 800 χιλιομέτρων.

«Ἐπεὶ οὖν τὴν πρὸ ἡμῶν σοι προεκθεθεῖσαν

βασιλικῶν ταξιδιῶν ἔχθισιν, πατρὶ καὶ πάντα πειθόμενος, ἀνέγνω καλῶς, προσῆκον ἄρα σοὶ καὶ τὰ πρὸ τῶν ταξιδιῶν γινόμενα διελθεῖν τε καὶ ἐκμαθεῖν, ὅπως διὰ φανῶν τινῶν καὶ λαμπάδων τῶν ἐκ διαδοχῆς πρὶν ἀνημμένων ὁ βασιλεὺς ἐν μᾶ ὥρα τὴν τῶν ἐχθρῶν εὐθὺς κατεμάνθανεν ἔφοδον, ἀλλ' ἐκ τῶν προκειμένων σοὶ κεφαλαίων ταῦτα τρανότερον δηλωθήσεται. Ἰστέον, ὅτι, τὸ παλαιὸν ἀπὸ Ταρσοῦ Σαρακηνῶν κατὰ Ρωμαίων ἐξερχομένων, εὐθὺς τὸ κάστρον τὸ λεγόμενον Λοῦλον ἐν περιόπτῳ προσκείμενον ἐξῆπτε φανόν, ὃν ἐκ διαδοχῆς ὁ καλούμενος Ἀργέας βουνὸς διεδέχετο, καὶ ἦπτε καὶ αὐτός· καὶ εἶθ' οὕτως ἀπὸ τῶν ἐκείσε ὁ βουνὸς ὁ Σάμος ἀνῆπτε· καὶ μετὰ τοῦτο ἐδέχετο τὸ κάστρον τὸ Αἰγίλον καὶ ἦπτε καὶ αὐτό, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐδέχετο ὁ βουνὸς ὁ Ὀλυμπος, καὶ ἦπτον ἐν κορυφῇ· καὶ μετ' ἐκείνου ἐδέχετο ὁ βουνὸς ὁ Κύριος καὶ ἦπτε καὶ αὐτός καὶ εἶθ' οὕτως ἐδέχετο ὁ βουνὸς ὁ Μούκιλος ἐπάνω τῶν πυλῶν, καὶ ἦπτε καὶ αὐτός· καὶ μετ' αὐτὸν ἐδέχετο ὁ τοῦ ἁγίου Αὐξεντίου βουνὸς ὁ σκοπὸς προσαγορευόμενος καὶ ἦπτε καὶ αὐτός, καὶ μετ' αὐτὸν ἐδέχετο ὁ ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Φάρου ἡλιακός, καὶ ἦπτε καὶ αὐτός· διαιτάριοι γὰρ καὶ ἐκείσε βίγλας αἰεὶ καὶ πάντοτε κρατοῦντες πρὸς τὸ μὴ λαθεῖν αὐτούς, ἀκριβῶς ἀπεσιόπουν πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ ἁγίου Αὐξεντίου. Ἰστέον, ὅτι, τῶν φανῶν τούτων πάντων ἀψάντων, εὐθὺς οἱ χαρτουλάριοι τῶν ἐξω στάβλων καὶ σαφραμεντάριοι ἐκαλύβουν τὰ βασιλικά ἀλογα, καὶ τὰ βασιλικά σαγμάρια εὐτρεπίσαντες εὐθὺς ἐκίνοον, καὶ κατήρχοντο εἰς τὴν τοῦ βασιλέως ἀπάντησιν ἐν Πύλαις. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξῆρχετο μέχρι τῶν πυλῶν, τὰ δὲ βασι-

λικά σελλάρια καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐξερχόμενοι τῆς ξηρᾶς, προελάμβανον τὸν βασιλέα εἰς Πύλας, καὶ ὅτε τὸ τῶν Σαρακηνῶν φοσσάτον ὤφθη καὶ πρὸς τὰ τῆς Ρωμαίας συστάμενα, ἦν ὁ βασιλεὺς εὐθὺς εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ».

Ἡ τηλεγραφικὴ αὕτη συγκοινωνία διατηρήθη καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοφίλου καὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γ', τοῦ Μεθύσου καὶ Κουραπαλάτου κληθέντος καὶ βασιλεύσαντος μέχρι τοῦ 867 μ. Χ. αἰῶνος δὲ αὐτοῦ ποτε ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Μάμαντος προκένσῳ καὶ μέλλοντος ποιῆσαι ἵπποδρόμιον, ἐν ᾧ καὶ ἀντὶ βασιλέως ἡνίοχος ἐγνωρίζετο (καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἱππηλασίαις ἀντὶ ἡνίοχου ἱππηλάται)· συνέβη τοὺς συνῆθεις ἄφαι φανούς, καὶ εἶπε τοῦτο διαλογισάμενος, ὅτι αἰεὶ κατάδηλος γένηται ἡ ἔξοδος τῶν Σαρακηνῶν, λυπηθήσονται οἱ πολῖται, καὶ οὐ μὴ ἐξέλθωσιν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον πρὸς τὸ τὴν ἐμὴν ἱππηλασίαν θεάσασθαι» καὶ ἐκ τότε διατάξατο μὴ ἄπτειν τοὺς φανούς».

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γ', δὲν ἐγένετο πλέον χρῆσις τῆς τηλεγραφικῆς ταύτης συγκοινωνίας καὶ ὅπως εἰς πάντα τὰ ἀνθρώπινα, τὰ ὠφέλιμα καὶ χρήσιμα εὐκόλως καταργοῦνται καὶ καταστρέφονται, οὕτω καὶ ἡ χρῆσις τῶν φανῶν καταργηθεῖσα ἅπαξ, ἐπειδὴ ἦτο ὠφέλιμος, δὲν ἐπανελήφθη εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους. Διὰ τῆς ἐφευρέσεως δὲ τοῦ Λέοντος ἐσημειώθη ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῆς ἐξελιξέως τῆς ὀπτικῆς τηλεγραφίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις στρατοῖς.

ΒΙΚΤΩΡ ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ

ΕΡΓΟΝ ΤΕΧΝΗΣ

(Διήγημα ὑπὸ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΣΕΧΩΦ).

Κρατῶν ὑπὸ μάλης πράγμα τι τυλιγμένον εἰς τὸν ἀριθ. 223 τῆς «Ἐφημερίδος τοῦ Χρηματιστηρίου» ὁ Ἀλέκος Σμουρνῶφ, μονογενὴς υἱὸς τῆς μητρὸς του, ἐξίνισε τὸ πρόσωπόν του καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὸ σπουδαστήριον τοῦ ἱατροῦ Κοσσελκῶφ.

— Ἄ, καλὸ στὸ παλληκάρη! εἶπεν ὁ ἱατρὸς

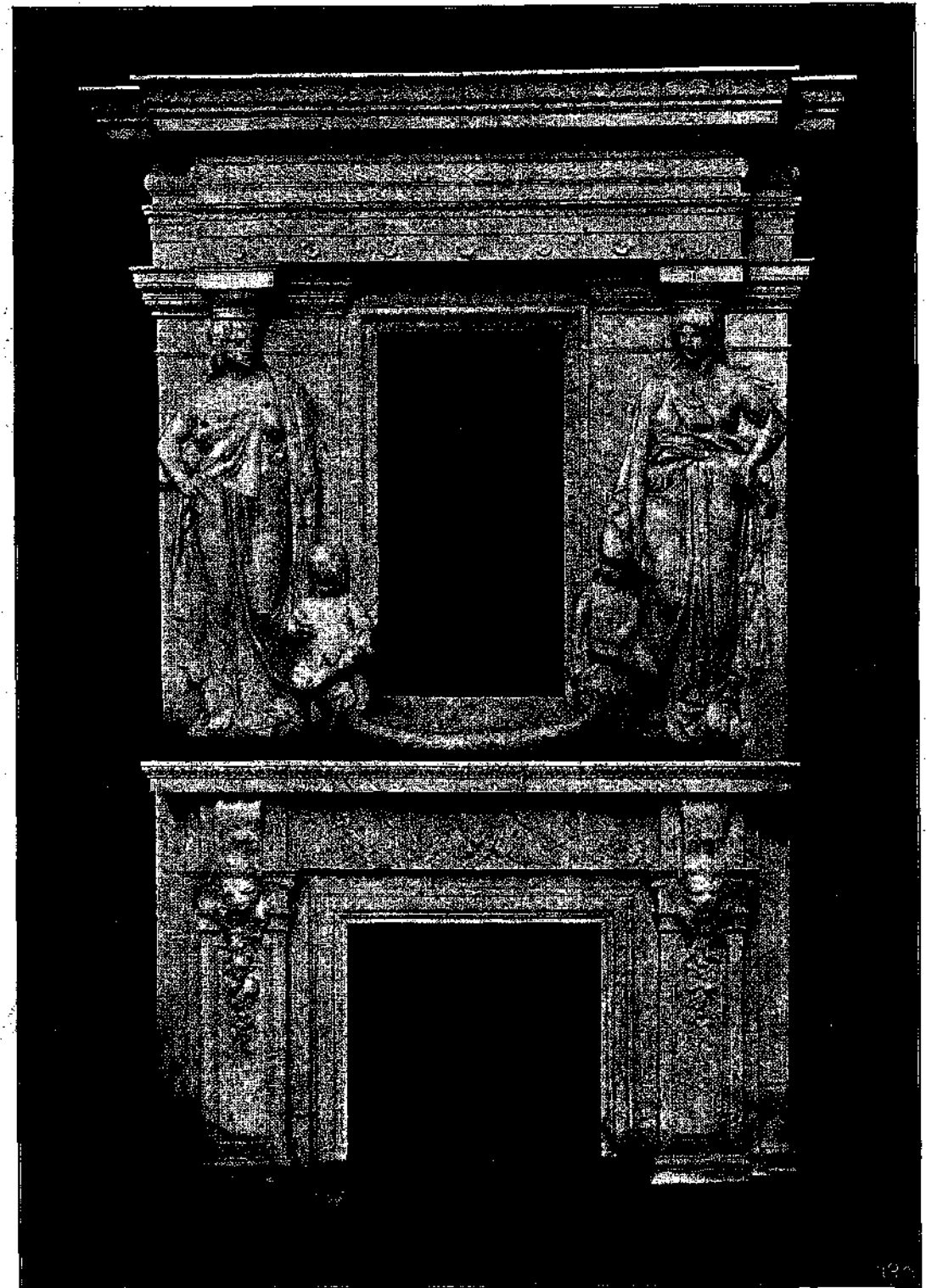
Ἦ ὁ συγγραφεὺς τοῦ διηγήματος τούτου κ. Ἀντώνιος Τσέχωφ, εἶνε ὁ δημοτικώτερος καὶ ὁ μᾶλλον ἀναγνωστικώτερος ἐκ τῶν συγχρόνων ἐν Ρωσίᾳ διηγηματογράφων. Προσεχῶς θέλομεν δημοσιεύσει τινὰ περὶ αὐτοῦ μετὰ τῆς εἰκόνας του.

ὑποδεχόμενος. — Αἰ, πῶς τὰ πάμε; Τί νέα;

Ὁ Ἀλέκος ἐκάμυσε τοὺς ὀφθαλμούς, ἔφερε τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας του καὶ εἶπε μὲ συγκινημένην φωνήν:

— Σὰς χαιρετᾷ ἡ μαμά καὶ μοῦ εἶπε, Ἰβάν Νικολάιεβιτς, νὰ σὰς εὐχαριστήσω... Εἶμαι ὁ μόνος υἱὸς τῆς μαμάς μου καὶ σεῖς μοῦ ἐσώσατε τὴν ζωὴν... μὲ ἐθεραπεύσατε ἀπὸ ἐπικίνδυνον ἀσθένειαν καὶ... καὶ δὲν ἤξεύρομεν καὶ οἱ δύο πῶς νὰ σὰς εὐχαριστήσωμεν.

— Καλὲ δὲν βαρύνεσαι! διέκοψεν ὁ ἱατρὸς,

Ἀρχιτέκτων: Ι. Μούσης

Γλύπτης: Ι. Βισσάκης

ΕΣΤΙΑ

(Χρυσὸν βραβεῖον ἐν τῇ παγκοσμίῳ Ἐκθέσει τῶν Παρισίων τοῦ 1900)

ξινίζων από ευγνωμοσύνην.— Έκαμα δ, τι θά
έκαμνε και πās άλλος εις την θέσιν μου. . .

— Είμαι ο μόνος υίός της μαμάς μου. . .
Είμεθα άνθρωποι πτωχοί και δέν ειμπορούμεν
βέβαια νά σās πληρώσωμεν δια τούς κόπους σας,
και. . . ντρεπόμεθα γιατρέ, αν και η μητέρα μου
κ' εγώ, που είμαι ο μόνος υίός της, σās παρα-
καλούμεν πολύ νά δεχθίτε ως δείγμα της ευγνω-
μοσύνης μας. . . αυτό εδω το πράγμα, το όποιον
. . . είνε πράγμα πολύ πολύτιμον, καμωμένο από
παλαιότατον όρειχαλκον. . . σπανιώτατον έργον
τέχνης.

— Περιττόν! είπε μορφαζών ο ιατρός.— Τι
χρειάζονται αυτά τώρα;

— Ά, όχι, σās παρακαλώ νά μην άρνηθίτε,
έξηκολούθησεν ο Άλέκος, έκτυλίσσων το δέμα.—
Θά μάς κακοφανή πολύ αν δέν το δεχθίτε. . .
Είνε παραπολύ εύμορφο πραγματάκι. . . από
παλαιότατον όρειχαλκον. . . Μās έμεινεν από τόν
μακαρίτη τόν μπαμπά και το φυλάττομεν εις
ανάμνησιν. . . Ο μπαμπάς ήγόραζε παλαιά
όρειχαλκινα είδη και τὰ μετεπώλει εις έρασιτέ-
χνας. . . Τώρα η μαμά και εγώ δέν καταγινό-
μεθα πλέον εις αυτά. . .

Ο Άλέκος έξετύλιξε το αντίκειμενον και έθε-
σεν αυτό πανηγυρικώς επί της τραπέζης. Ήτο
τουτου μετρίου μεγέθους κηροστάτης εκ παλαιού
όρειχαλκου καλλιτεχνικής έργασίας. Εικόνιζε
σύμπλεγμα: επί της βάσεως ίστανται δύο γυναι-
κειά ειδώλια εν άδαμιαία περιβολή και εν στά-
σει, προς περιγραφήν της οποίας ούτε ν' άποτολ-
μήσω δύναμαι, ούτε την άπαιτουμένην ιδιοσυγ-
κρασίαν έχω. Αί μορφαί αύται έμειδιών φιλαρέ-
σικως και η όψις των έδεικνυεν ότι, αν δέν
περιώριζεν αυτάς η ανάγκη νά υποβαστάζωσι
τόν κηροστάτην, θ' άνεπήδων εκ της βάσεως και
θά σās κατώρθωναν τέτοια πράγματα μέσα εις
το δωμάτιον, τὰ όποια ο άναγνώστης θά έθεώρει
άπρεπές και νά τὰ φαντασθί.

Έξετάσας το δώρον ο ιατρός, έξεσε βραδέως
τό ίνιον, έκροτάλισε την γλώσσαν και, άμφιρ-
ρέπων, άνερόφησε με την μύτην.

— Ναί, πράγματι, είνε ώραιον, έψιθύρισε,—
άλλά. . . τί νά σου πώ. . . δέν αυτό. . . τουτο,
φιλε μου,— υπερβαίνει τὰ όρια της καλλιτε-
χνίας. . . αυτό πλέον δέν λέγεται ντεκολετέ, παρά
κάτι τι άλλο. . .

— Δηλαδή, μά γιατί;

— Άχρειέστερον πράγμα μήτ' αυτός ο σατα-
νάς δέν θά ειμπορούσε νά επινοήση. . . Μά δια νά
βάλη κανείς επάνω στο τραπέζι μία τέτοια φαν-
τασμαγορίαν θά λερώσει όλο του το σπίτι!

— Πώς έκλαμβάνετε, γιατρέ, την τέχνην!
είπε προσβληθείς ο Άλέκος.— Μά αυτό είνε
καλλιτέχνημα, κυττάξατε! Τόση ώραίότης, τόση
κομψότης, που σου γεμίσει την ψυχήν από
αίσθημα εύλαθείας και σου προκαλεί τὰ δάκρυα!
Όταν βλέπης μίαν τέτοιαν καλλονήν, λησμονείς
κάθε γήινον. . . Μά κυττάξατε, τί ζωηρότης, τί
άέρας, ποία έκφρασις!

— Όλα αυτά τὰ έννοώ πολύ καλά, αγαπητέ
μου,— διέκοφεν ο ιατρός,— άλλά εγώ είμαι
άνθρωπος οικογενειάρχης, εδω μέσα έρχονται τὰ
παιδιά μου, κυρίαί. . .

— Βεβαίως, όταν πάρη κανείς το πράγμα υπό
την έποψιν του τί θά είπη ο όχλος. . . είπεν ο Άλέ-
κος,— τότε βέβαια, αυτό το ύψιστον καλλιτέχνημα
θά παρουσιασθί με άλλο φώς. . . Άλλά σεις, ιατρέ,
φανήτε άνώτερος του όχλου, τοσούτω μάλλον,
καθόσον δια της άρνήσεώς σας θά δυσαριστήσετε
και έμε και την μητέρα μου. . . Μου εσώσατε
την ζωήν. . . Ημείς σās δίδομεν το πολυτελέ-
στερον πράγμα που έχομεν, και. . . και λυπού-
μαι μόνον διότι δέν υπάρχει το ταίρι αυτού του
κηροστάτου. . .

— Ά, εύχαριστώ, παιδί μου, σās είμαι
εύγνώμων. . . Χαίρετά μου τή μαμά σου, άλλά
τί νά σου πώ, κρίνε και συ ο ίδιος, εδω μέσα
έρχονται τὰ παιδιά, γυναίκες. . . Άλλά τέλος
πάντων, ας μείνη! Σεις δέν πέρνετε, βλέπω,
από λόγια. . .

— Και βέβαια! είπε χαιρών ο Άλέκος.—
Αυτό το κανδυλέρι θά το βάλετε εδω, νά, εδω
κοντά εις το βάζο. Κρίμα που δέν υπάρχει το
ταίρι του! Άχ, τί κρίμα! Αί, χαιρέτε, γιατρέ.

Πολλήν ώραν μετά την αναχώρησιν του
Άλέκου έξήταζεν ο ιατρός τόν κηροστάτην, έξε
τό ίνιον και έσυλλογίζετο.

— Εύμορφο πράγμα, είνε άναμφισβήτητον,
εσκέπτετο, και είνε κρίμα νά το πετάξη κανείς. . .
Νά το κρατήσω όμως εδω δέν είνε δυνατόν. . .
Χμ. . . Το ζήτημα είνε: εις ποιόν νά το χαρίσω
ή νά το προσφέρω; . . .

Κατόπιν μακράς σκέψεως, ένθυμήθη τόν καλόν
του φίλον, τόν δικηγόρον Ούχοφ, εις τόν όποιον
είχεν ύποχρέωσιν δια μίαν ύπόθεσιν, ην είχε
διεξαγάγει.

— Περιήημα,— άπεφάσισεν ο ιατρός.— Ως
φίλος αυτός δέν θά θελήση νά μου πάρη χρή-
ματα, και θά εύχαριστηθί πολύ νά του προσ-
φέρω αυτό το πράγμα. . . Άς του το πάγω
λοιπόν. Έπειτα αυτός είνε άνύπανδρος και
άστόχαστος. . .

Χωρίς ν' αναβάλη ουδέ στιγμήν ο ιατρός ένε-

δύθη, παρέλαβε τόν κηροστάτην και άνεχώρησεν
εις του Ούχοφ.

— Γειά σου! είπε, τυχών τόν δικηγόρον εις
την οικίαν του.— Ήλθα, για νά σ' εύχαριστήσω,
φιλε μου, δια τούς κόπους σου. . . Άφου δέν
θέλεις νά πάρης χρήματα, τότε πάρε λοιπόν
αυτό το πραγματάκι— άριστούργημα!

Ίδων ο δικηγόρος το πραγματάκι, κατελήφθη
από άπερίγραφτον έκστασιν.

— Μωρέ—πράγμα! ήρχισε νά γελά ο Ούχοφ.
Βρέ νά πάρ' ο διάβολος, τί πράγματα που σκα-
ρώνουν! Έξοχον! Θαυμάσιον! Που σου έτυχε
αυτό το ώραιον πράγμα;

Έκφράσας όλον τόν θαυμασμόν του ο δικη-
γόρος, προσέβλεψεν έπτοημένως προς την θύραν
και είπεν:

— Έγώ όμως, άδελφέ, αυτό το δώρον σου
δέν το θέλω, πάρε τ' όπίσω. . .

— Διατί; ήρώτησε περίφοβος ο ιατρός.

— Μά. . . γιατί. . . εδω έρχεται η μητέρα
μου, έρχονται πελάται. . . άλλά και από τούς
υπνέτας. . . ντροπή είνε. . .

— Τίποτε, τίποτε. . . δέν άκούω. Δέ μπορείς
νά τ' άρνηθίς! είπε χειρονομών ο ιατρός.— Θά
πή πώς δέ νοιώθεις. . . Αυτό είνε έργον καλλι-
τεχνικόν. . . τί ζωηρότης. . . τί έκφρασις. . .
Ούτε νά τ' άκούσω θέλω! με προσβάλλεις!

— Νά ήτον τουλάχιστον σκεπασμένο η νά
του βάλη κανείς φύλλα συκής. . .

Άλλ' ο ιατρός έχειρονόμει περισσότερο,
έξήλθε της οικίας του Ούχοφ και εύχαριστημένος
διότι κατώρθωσε ν' απαλλαγί του δώρου, μετέβη
εις την οικίαν του. . .

Μετά την αναχώρησιν του ιατρού, ο δικηγό-
ρος έξήτασε τόν κηροστάτην, τόν έψηλάφησε δια
τών δακτύλων του πανταχόθεν, και όπως ο
ιατρός, πολλήν ώραν έσπαζε την κεφαλήν του
τί νά το κάμη το δώρον.

« Όραιον πράγμα είνε, διελογίζετο,— και νά
το πετάξω το λυπούμαι, και νά το κρατήσω είνε
άπρεπές. . . Καλλίτερα νά το χαρίσω κανενός. . .
Ά, νά! νά το προσφέρω απόψε εις τόν κωμικόν
Σάσκην. Αυτουνού του κατεργάρη του άρέσουν
τέτοια πράγματα, κ' έχει, νά ιδίς, απόψε και
την εύεργετικήν του. . . »

Άμ' έπος— άμ' έργον. Το έσπέρας, ο κηρο-

στάτης, έπιμελώς περιτυλιγμένος, προσεφέρθη εις
τόν κωμικόν Σάσκην. Καθ' όλην την έσπέραν το
καλλοντήριον του κωμικού είχαν κυριεύσει έξ έφό-
δου οι άνδρες, προσερχόμενοι νά καμαρώσουν το
δώρον καθ' όλον το καλλοντήριον δέν ήκούετο
παρά άναφωνήσεις θαυμασμού και γέλωτες,
παρεμφερείς προς χρεμετισμούς ίππων. . . Άν
καμμία από τας ήθοποιούς έπλησίαζε προς την
θύραν και ήρώτα: «επιτρέπεται νά έμβω;»
άμέσως ήκούετο η βραχνή φωνή του κωμικού:

— Όχι, όχι, κυρά μου! είμαι γυμνός!

Μετά την παράστασιν ο κωμικός συνέσπα τούς
ώμους, έτίνασσε τās χείράς του και έλεγε:

— Τι διάβολο νά το κάμη τώρα αυτό το συχα-
μένο πράμα; Έγώ κάθουμαι εις ιδιωτικό σπίτι!
Σ' έμένα έρχονται, κυρίαί, ήθοποιοί! Αυτό δέν
είνε φωτογραφία που νά το κρύψης στο συρ-
τάρι σου!

— Δέν το πουλείτε,— τόν έσυμβούλευσεν ο
κωμωτής, αφαιρών την φανάκην του ήθοποιού,—
εδω εις τὰ προάστεια εύρίσκεται μία γραία, που
άγοράζει παλαιόν όρειχαλκον. . . Πάρετε άμάξι
και πηγαίνετε: ζήτησατε την Σμυρνών. . . Την
ζεύρουں όλοι. . .

Ο κωμικός ύπήκουσε. . . Μετά δύο ήμέρας ο
ιατρός Κοσσελκωφ εκάθητο εις το σπουδαστήριόν
του και με τόν δάκτυλον άκκιουμβημένον εις το
μέταπόν του εσκέπτετο περί χολικών όξέων.
Αίφνης ανοίγεται η θύρα και εισέρχεται εις το
σπουδαστήριον δρομαίος ο Άλέκος Σμυρνών. . .
Έμειδία, άπήστραπτε και όλη η μορφή του
άπίπνευε χαράν και εύτυχίαν. . . Έκράτει εις τās
χείράς του πράγμα τι τυλιγμένον έντός έφη-
μερίδος.

— Γιατρέ! άσθμαίων ήρχισεν ο Άλέκος,—
φαντασθήτε την χαράν μου! είσθε τυχηρός!
κατωρθώσαμεν νά εύρωμεν το ταίρι του κηροστά-
του σας! . . . Και η μαμά έχει μια χαρά! . . .
είμαι ο μόνος της υίός. . . μου εσώσατε την
ζωήν. . .

Και ο Άλέκος, τρέμων έξ αίσθήματος ευγνω-
μοσύνης, έθεσεν ένώπιον του ιατρού τόν κηρο-
στάτην. Ο ιατρός ήνοιξε το στόμα του, κάτι
ήθέλησε νά είπη, άλλά δέν είπε τίποτε: έχασε
την γλώσσάν του. . .

[Έκ του ρωσικού]

Ο πόλεμος ο Πελοποννησιακός, ο πολυδάκρυς, συντρίβει τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἀκμὴν, ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν ὅπου ἄλλα πρότερον καὶ ἀμπελώνες μεταξύ τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ σαπφείρινοι ἠπλοῦντο, κεκομμένοι διὰ τοῦ πέλκεως ἢ ὑπὸ τοῦ πυρός κατακαυμένοι τῶν ἐπιδρομῶν, ὡς φρικταὶ ἦδη στήλαι ἐπιτάφιοι ἴστανται ἀπεράντου νεκροταφείου. Ὁ λοιμὸς ἐμίανε τὴν πόλιν, εἰς πάντα οἶκον πολύστονον πένθος εἰσαγαγών, ἀφαίρεσας τὴν ὀσιότητα, τὴν ἀκοσμίαν δὲ εἰς τῶν πολιτῶν τὰς ψυχὰς ἐμβαλὼν. Ὁ ἐργάτης ἄλλοτε λαός, ὁ σοσίοπολις, ἀπὸ τοῦ ἔλεεινοῦ μισθαρίου, τοῦ δικαστικοῦ, τὸν πόρον τοῦ βίου ἀναμένει. Αἱ παλαιστραὶ ἐκενώθησαν, ἐσμὸς δὲ ἀβρὸς κατακλύζει τὰ βαλανεῖα, τὰς ὑπερκόμπου πλοῦτου οἰκίας τῶν ἐταίρων καὶ τῶν μυρεψῶν τὰ ἐργαστήρια, ἐν ᾧ ὀλίγοι ἀρχαῖοι καὶ φιλοπόλιδες ἀσχοῦνται ἐν τῷ Λυκεῖῳ περὶ τὸν χειρισμὸν τῆς ἀσπίδος καὶ τοῦ δόρατος. Διὰ τοῦτο τοὺς ἐν Μαραθῶνι στήσαντας καὶ ἐν Σαλαμῖνι τὴν φαινήν τῆς ἐλευθερίας κρηπίδα ὄχλος δειλῶν διεδέξατο, διαδρασιπολιταὶ οὐτιδανοί, ὑπ' ἀδυναμίας οὐδὲ τὰς λαμπαδηδρομίας σθένοντες νὰ δράμωσι κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Προμηθεῖων. Ἡ ἀρχαία διαίτα ἢ λιτὴ κατέλυθη, συμπόσια δὲ παρατίθενται, ἔνθα ἐδέσματα πολυτελῆ καὶ οἶνοι εὐώδεις καὶ στέφανοι ἀνθέων σπανίων καὶ μύρα καὶ αὐλιτρίδες ἔνθα κῶμοι, καὶ θαυματοποιοί, καὶ μιμικὰ δράματα, ὀρχοῦμεναι παρθένοι καὶ μειρακίκοι, καὶ γελωτοποιοὶ τοὺς κεκορεσμένους τέρποντες δαιτυμόνας.

Ἐν τῷ δαιμονίῳ ἄστει τί ἔλκει τὸ σμῆνος τοῦτο τῶν ἀνδρῶν, ὥστε τὸν ἀρχαῖον βίον ἀπορρίπτοντες πρὸς τὴν καινὴν ταύτην φέρονται δίκαιταν;

Δίψα ἐπιδείξεως. Πρὸς τὴν ἐπίδειξιν δὲ ἦτο ἀνάγκη πλοῦτου, κομψῶν τρόπων καὶ πνεύματος ἀνάπτυξιν. Ἐπετυγχάνετο δ' ἡ ἀνάπτυξις ἢ μὲν ὑψηλότερα, ἂν τις ἤθελε προσέλθῃ εἰς τὸν Ἀναξαγόραν ἢ τὸν Ζήνωνα ἢ τὸν Παρμενίδην, ἢ δὲ κοινοτέρα, ἡ στυλβηδόνα τινὰ ἐπιπολαιότεραν δίδουσα, πολλοῦ μὲν εἶχεν ἀνάγκην ἀργυρίου, ἀλλὰ προχείρως εἰς πάντας προέκειτο.

Ἄνδρες Ἕλληνες πνεύματος θαλαροῦ, τῆς εὐμαρείας φίλοι, περὶ πάντων τῶν εἰδῶν τῆς ἐπιστήμης—τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς—μετ' ἀπτόητου θάρρους λαλοῦντες, τοῦ λόγου τὰ τεχνήματα ἐπινοήσαντες ἢ προαγαγόντες, κατέκλυσαν τὰς σοφὰς Ἀθήνας, ὁ Γοργίας, ὁ

Ἴππίας, ὁ Προδίκος, ὁ Ἀντιφῶν, ὁ Πρωταγόρας καὶ ἄλλοι πολλοί.

Οὗτοι λοιπὸν καινὰ δόγματα περὶ θεῶν, νόμων, πατρίδος, δικαίου, ἀνθρωπίνης ἀξιοπροπείας τοὺς πολίτας διδάσκοντες, ἐνομιζόντο τῆς ἀρχαίας διαίτης τῆς ἀγνῆς καὶ θεοφιλοῦς οἱ καταφρονηταί, οἱ διαφθείροντες τὴν ἀρετὴν τῆς νεότητος.

Ἐζῶν δ' ἐν τῇ πόλει ἱκανοὶ εἰσέτι καὶ μάλιστα ἐκ τῶν εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ πνεύματος καταλεγόμενων τοῦ ἀρχαίου ἠθους οἱ θαυμασταί, πρὸς τὰς καινὰς δὲ γνώμας στυγερόν αἰσθανόμενοι μῖσος, ἀνευ ἐξαιρέσεως, οἱ κωμωδοποιοί. Οὕτως ὁ Κρατῖνος ἔγραψε τοὺς Πανόπτας, ὅπου Ἴππωνα τὸν Ῥηγῖνον σοφιστὴν, τὸν ἀσεβῆ, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν παντογνώστας ἐκωμῶδει· ὁ δὲ χαρίεις Εὐπολις κατὰ τοῦ Προδίκου τὰς Αἴγας, ἧς ἡ ὑπόθεσις ὁμοία περίπου πρὸς τὴν τῶν Νεφελῶν, γράψας, δὲν ἐλησμόνησε νὰ πλήξῃ εἰς τοὺς Κόλακας τὸν μεγαλοπρεπῆ Πρωταγόραν εἰπόντα ὅτι δὲν γνωρίζει ἂν ὑπάρχωσι θεοί, λέγων:

Μέσα εἶναι ὁ Πρωταγόρας, ὅστις ἀλαζονικῶς μὲν ἠμιλεῖ ὁ ἀλιτήριος περὶ τῶν μετεώρων, τὰ δὲ κατὰ γῆς κείμενα τρώγει.

Δυστυχῶς πρὸς τοὺς σοφιστὰς, ἀνθρώπους κόλακας, ἀλαζονικούς, τοῦ σώματος θεράποντας, μετεωροφαινακας, ἀσεβεῖς, συνέχεον πολλοὶ τῶν ἐπιπολαιότερων Ἀθηναίων καὶ τὸν Σωκράτη.

Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῇ δαιμονίᾳ, ἔνθα τὸ κάλλος, ὡς τὸ χρυσαυγὲς τοῦ ἡλίου φῶς, εἰς ἠδίστην ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ τέχνῃ ἀρμονίαν ἐξεχύνετο, τίς ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ μορφὴν οὐ μόνον ἐλληνικὴν, ἀλλ' οὐδ' ἀνθρωπίνην ἔχων; Εἶναι τις τῶν μαρμαρινῶν σελινηῶν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου ἔμφυχος αἰφνης γενόμενος; Ὁ ἐν μέσῳ πλοῦτου ἀναστρεφόμενος αὐχμηρός, ἀχίτων, ἀνυπόδητος οὗτος τίς εἶναι;

Ἡ παραδοξοτάτη εἶναι καὶ μεγαλειοτάτη ἅμα μορφὴ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος τελευτῶντος. Ὁ ἀνυπόδητος καὶ ἀχίτων περιστοιχίζεται ὑπὸ τῆς εὐγενεστάτης καὶ κομφοτάτης νεότητος τῆς Ἑλλάδος· ὁ προγαστῶρ οὗτος ἀσπίδα φέρων καὶ δόρυ σφῆζει ἐν Δηλίῳ τὸν Λάχητα καὶ ἐν Ποτειδαίᾳ τὸν Ἀλκιβιάδην, ὁ αὐχμηρὸς οὗτος λαμπρὰς τυγχάνει ὑποδοχῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς Ἀσπασίας καὶ μετέχει τῶν συμποσίων τοῦ Καλλίου καὶ τοῦ Ἀγάθωνος. Εἶναι ὁ Σωκράτης ὁ

σωφρονέστατος, ὁ λιτότατος, ὁ εἴρων, ὁ βαγδαῖον προχέων σκωμμάτων ἱετόν, ὁ φαιδρὸς συμπότης, ὁ βαθύνους ἐρευνητής, ὁ ἐν τοῖς Προπυλαίοις ἰδρῦσας τὰς Χάριτας—εἰκόνα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ—ὁ πάντων ἀνδρῶν σοφώτατος.

Ἄλλ' ἂν ὁ Ἀλκιβιάδης ἔλεγεν ὅτι ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ ὁμοιωτάτος ἦτο πρὸς τοὺς Σελινηοὺς τοὺς ἐν τοῖς ἐρμολυφείοις, οἵτινες, ἂν εἰς δύο ἀνοιχθῶσι, φαίνονται ἐνδοθεν ἀγάλματα ἔχοντες θεῶν ἂν ἔλεγεν ὅτι καὶ ὁ σελινηόμορφος Σωκράτης εἶναι ἐνδοθεν θεός, ὑπῆρχον ὅμως Ἀθηναῖοι πολλοὶ μισοῦντες τὸν τρόπον αὐτοῦ. Ὑπελάμβανον τὸν Σωκράτη ἓνα τῶν πολλῶν ἐν Ἀθήναις σοφιστῶν, ἄθεον, οἷος Διαγόρας ὁ Μήλιος, μισοῦντά τὴν δημοκρατίαν, τῶν νόμων καταφρονητὴν καὶ τοῦ δικαίου, δι' ἀμνηστίας τινὸς τέχνης, τῆς διαλεκτικῆς, δυνάμενον ὡς δίκαιον νὰ παραστήσῃ τὴν ἀδικίαν. Ὁ ἀγέρωχος τοῦ πένθους τρόπος, ὁ ἔλεγχος τῶν πονηρῶν—δημαγωγῶν, ὀλιγαρχικῶν, ῥητόρων, σοφιστῶν—ἐπεσώρευσαν ἀπεχθείας, κατηγορηθεὶς δὲ κατεδικάσθη καὶ ἀπέθανε τῷ 399 π. Χ. ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ.

Ὅτε ὀλίγον ὕστερον ὁ Εὐριπίδης διδάσκων τὸν Παλαμῆδην εἰσήγαγε τὸν χορὸν ψάλλοντα «ἐφρονεύσατε, ἐφρονεύσατε τὸν πάνσοφον, τὴν οὐδὲν ἄλλος προξενούσαν ἀηδόνα τῶν Μουσῶν, τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀριστον», ὁ Ἀριστοφάνης ἐστενοχωρήθη, αἰσθανόμενος ὅτι καὶ αὐτὸς συνετέλεσεν εἰς τὴν καταδικήν; Ἄς ἐξετάσωμεν.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἔστεργε τὰ ἀρχαῖα, τὸν βίον, τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν διὸ καὶ ἐμίσει εἰς ὑπεβολὴν τὸν Εὐριπίδην, εἰσηγητὴν Κρητικῶν μονοιδῶν καὶ διεσπασμένης πλοκῆς τῆς τραγωδίας. Ἠγάπα ὁ κωμωδοποιὸς τοὺς γηραιούς ἀνδρας, τοὺς Μαραθωνομάχους, τοὺς τετραπῆχας ἐκείνους, ὁ δ' Εὐριπίδης ἔγραψε μὲν τὰς εἰκόνας τῆς ἀνδρείας νεότητος, τὴν Ἀλκιστίν, τὴν Ἴφιγένειαν, τὸν Ἰππόλυτον, τὸν Μενoitέα, ἀλλ' εἰκόνησε καὶ τὴν Φαίδραν καὶ τὴν Σθενέβοιαν καὶ τὴν Μελανίπην. Κατὰ τοῦ τραγωδοποιῦ τούτου, ὡς φθορέως τῶν Μουσῶν καὶ τῶν ψυχῶν, δύο ἔγραψε κωμωδίας, τὰς Θεσμοφοριαζούσας καὶ τοὺς Βατράχους. Ἄλλ' ὅμως τὸν Εὐριπίδην ἐξετίμα ὁ Σωκράτης ὑπὲρ πάντας τοὺς τραγικούς, διὸ ἔλεγεν ὅτι συνειργάζετο: «ὁ Εὐριπίδης ξηροψῆνει δράμα τι νέον καὶ ὁ Σωκράτης θέτει κάτωθεν τὰ φρύγανα». Ἠγάπα δὲ καὶ οὗτος τὴν νεότητα, πολλὰ ἐξ αὐτῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προσδοκῶν. Ἄλλ' ὅμως δεινότερος τῶν σοφιστῶν ὑπελάμβανετο, ἀφ' οὗ κατεπάλαιεν αὐτοὺς διὰ τῆς

διαλεκτικῆς, ἄμαχος εἰς τὴν διαστροφὴν τῆς ἀληθείας, τῶν σοφιστῶν πάντων σοφιστικώτατος. Ἐλογίζετο μεταξύ τῶν κακοποιῶν ἐκείνων ψευδοσόφων, οἵτινες ὡς ὁ Συρακόσιος τοῦ ξενοφωντισμοῦ συμποσίου ἠύχοντο «καρπῶν μὲν ἀφθονίαν, φρενῶν δὲ ἀφορίαν»· κατετάσσετο εἰς τοὺς πρὸς τὸ σκυβαλικτὸν ἀργύριον ἐκπεπληγμένους διδασκάλους, παράσιτος, τὸν ὅποιον «οὐδὲ πῦρ, οὐδὲ σιδηρὰ ὄπλα οὐδὲ χάλκινα ἐμποδίζουσι νὰ μὴ φοιτᾷ εἰς ξένην τράπεζαν».

Τοιοῦτος ὑπολαμβανόμενος ὁ ἀτυχῆς ὁ διδάξας τὸν Κριτίαν καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ τὸν Θηραμένην δὲν ἦτο δυνατόν, εἰ μὴ νὰ παράσχη ὑπόθεσιν εἰς κωμωδίαν. Ὁ πικρὸς Εὐπολις δις ἐπλήξε τὸν Σωκράτην λέγων,

Μισῶ καὶ τὸν Σωκράτην, τὸν πτωχὸν καὶ φλύαρον, ὅστις διὰ τὰ ἄλλα μὲν ἔχει σκεφθῆ, ὑπόθεν δὲ θὰ εἶχε νὰ φάγῃ τίποτε, τοῦτο ἔχει ἀμελήσει.

καὶ ἀλλαχοῦ σκληρότερον:

δεχθεὶς ὁ Σωκράτης νὰ ψάλλῃ πρὸς λύραν ἄσμα τοῦ Στησιχόρου οἰνοχόην ἔκλεψεν.

Καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, φιλόπατρις, τὴν κωμωδικὴν μῦσαν πρὸς τὸ κοινὸν θεραπεύων ἀγαθόν, δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀφήσῃ τοὺς σοφιστὰς πρὸς τοὺς θεοὺς ἀσεβοῦντας καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν ἀναστρεφόμενους διαφθείροντας. Ἡρώα τῆς κωμωδίας τοῦ ἠδύνατο νὰ τάξῃ Ἴππωνα τὸν Ῥηγῖνον ἀλλ' ἀνεβίβασε τὸν γνωριμώτατον ἐν Ἀθήναις, τὸν προτερήσαντα τῶν ὁμοτέγων πονηρότατον, κατὰ τὴν γνώμην του, σοφιστὴν. Νομίζει ὁ ποιητὴς ὅτι ὁ Σωκράτης ἀσχολεῖται περὶ τὰ ἀχρηστά καὶ τὰ κενώτατα, ἀεροβατῶν καὶ ἐκ τῶν νεφελῶν νέας λαμβάνων ἀεροδινήτους καὶ νιφοβόλους σοφιστικὰς ἐπινοίας, ἐπιμαρτυρόμενον τὴν ἀναπνοήν, τὸ χάος καὶ τὸν ἀέρα, ιδέας δὲ ἔχοντα ὡς νεφέλη τίς ἐξανεμιζόμενας.

Ἐγραψε λοιπὸν τὰς Νεφέλας.

Ἐπὶ Ἰσάρχου ἀρχόντος (Ὀλυμπιάδος 89, 1. π. Χ. 423) κατὰ τὰ Διονύσια ἐν ταῖς διδασκαλίαις τῶν κωμωδιῶν παραδοξότατος χορὸς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου κατήρχετο.

Ἀριστοφάνης ὁ πολιτικὰς ἕως τότε κωμωδίας ποιήσας τοὺς Βαβυλωνίους, τοὺς Ἀχαρνεῖς καὶ τοὺς Ἴππεις, γράψας ἐδίδασκε τὰς Νεφέλας. Τὸ δράμα ἦτο φιλολογικόν, ἀλλ' ὅπως πάντα τὰ φιλοσοφικὰ διδάγματα, καὶ τοῦτο προσέτι ἡ ἀρχαία κωμωδία ὡς κοινὸν ἐνδιαφέροντος παρέστησεν, ἀφ' οὗ κακοῦ ἐργάτης ἡ φιλοσοφία ἦτο, τοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν ἀνατρέπουσα καὶ καταλύουσα τῆς πολιτείας τοὺς νόμους.

Γέρων τις ἐνταῦθα Στρεψιάδης ἄγροικος ἔχει νυμφευθῆ κόρην μεγίστης γενεᾶς, ἀνεψιᾶν Μεγακλέους τοῦ Μεγακλέους. Ἐξ αὐτῶν ἐγεννήθη υἱός, ὁ Φειδιππίδης, ὅστις κατεσπάθα, κατὰ τὴν ἀγωγὴν τῆς μητρὸς, τὴν πατρικὴν περιουσίαν εἰς ἀγορὰς ἵππων καὶ ἀγῶνας ἵππικούς. Τὰ χρήματα τοῦ πατρὸς κατέφαγον οἱ ἵπποι τοῦ υἱοῦ, κατὰ χρεως δὲ γενόμενος ὁ πατὴρ δὲν δύναται νὰ τύχη ὑπνου συλλογιζόμενος τίνι τρόπῳ νὰ μὴ πληρώσῃ τὰ διὰ τοὺς ἵππους χρέη. Μίαν δ' εὕρισκει τέλος σωτηρίας ὁδόν. Παρὰ τὴν οἰκίαν του εἶναι ἰδρυμένος μικρὸς οἰκίσκος στενωτάτην ἔχων θύραν, τὸ φροντιστήριον ἀνδρῶν, οἵτινες ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ διδάσκουσι τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ

Κορυφαία Νεφελῶν

Στρεψιάδης

Ἀμειβίας

νικᾷ εἴτε τὸ δίκαιον ὑποστηρίξει εἴτε τὸ ἀδίκον. Προσπαθεῖ ὁ πρεσβύτερος λοιπὸν νὰ πείσῃ τὸν υἱὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοὺς μερμηνοφροντιστὰς τούτους, καὶ νὰ διδαχθῆ τὸν ἀδίκον λόγον, δηλαδὴ τὴν τέχνην, δι' ἧς θὰ δυνηθῆ νὰ παραστήσῃ τὸ ἀδίκον ὡς δίκαιον, ἐν ᾧ δὲν φαίνεται ὅτι ἀδικεῖ, στερῶν ὅ,τι εἰς τοὺς δανειστὰς ὀφείλουσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ υἱὸς δὲν στέργει ν' ἀφήσῃ τὴν ἵππικὴν, ὁ στρεψόδικος Στρεψιάδης, μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ γνώμην ἀποστερητηρίδα τῶν χρεῶν, προσέρχεται αὐτὸς πρὸς τοὺς γείτονας, τοὺς ὠχρῶντας καὶ ἀνυποδήτους. Ἐνταῦθα συνταντᾷ τὸν Σωκράτην, ὅστις ἐντὸς καλῆθου ἀεροβατῶν ἐξετάζει τὰ μετέωρα πράγματα. Καταγράφεται λοιπὸν εἰς τοὺς μαθητὰς μόνον διὰ νὰ μάθῃ τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δύο λόγους, τὸν μηδὲν ἀποδίδοντα τῶν ὀφειλομένων. Εἰσάγεται μετὰ ταῦτα εἰς τὰ

μυστήρια τῶν νέων θεῶν, Ἄερος, Αἰθέρος, Δίνου (ἀνεμοστροβίλου), ἐπὶ τῇ ἐπικλήσει δὲ τοῦ Σωκράτους φαίνονται αἱ Νεφέλαι, μεγάλαί θεαὶ διὰ τοὺς ἀργούς, πλείστους βόσκουσαι σοφιστὰς, εἰκόνες ὀμιχλώδους γνώσεως. Μετὰ διάλογον δὲ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Στρεψιάδου ἀστεϊότατον εἰσάγεται οὗτος εἰς τὸ διδασκαλεῖον, ἵνα δοκιμασθεῖς διδαχθῆ τὸν σοφιστικὸν λόγον, δι' οὗ θὰ διολισθήσῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν δανειστῶν. Τὸ λογιεῖον τῆς σκηνῆς ἐκενώθη.

Ἦδη ὁ χορὸς μεταστρέφει τὸ πρόσωπον πρὸς τοὺς θεατὰς. Ἀρχεται ἡ παράβασις, τὸ σπέρμα, ἐξ οὗ ἐβλάστησεν ἡ κωμῳδία· εἰσάγεται δὲ αὕτη ἐκεῖ τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς κωμῳδίας, ὅπου

μετὰ τινὰς περιπετείας τοῦ δράματος μέλλει νὰ ἐκτυλιχθῆ ἡ κυρία πρᾶξις καὶ νὰ ἐπέλθῃ ἡ λύσις. Εἰς τὰς Νεφέλας, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας κωμῳδίας του, ὁ ποιητὴς εἰσήγαγε διπλὴν παράβασις, καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἐλέγχει τοὺς κριτὰς διὰ κακὴν περὶ τῶν ἔργων του ἀπόφασιν, ἐπαινεῖ ἑαυτὸν καὶ σκώπτει τοὺς ἀντιτέχνους, εἰς δὲ τὴν δευτέραν συμβουλεύει καὶ ἀπειλεῖ τοὺς κριτὰς, ἂν ἀτιμᾶσωσι τὸν ποιητὴν.

Μετὰ τοῦτο τὸ φροντιστήριον ἀνοίγεται, ὁρμᾷ δὲ πρὸς τὴν σκηνὴν κατηγονακτημένος ὁ Σωκράτης ὑπὸ τοῦ Στρεψιάδου μετ' ὀλίγον ἀκολουθοῦμενος, καὶ πρὸς τὰς Νεφέλας ἀποτείνόμενος:

Μὰ τὴν Ἀναπνοήν, μὰ τὸ Χάος, μὰ τὸν Ἄερα, λέγει, δὲν εἶδον ἄνδρα τὸσον χονδροκέφαλον κανένα οὐδὲ ἀνίκανον νὰ ἐπινοήσῃ τίποτε οὐδὲ ἀδέξιον οὐδ' [ἐπιλήσιμονα τὸσον

Καὶ τοιοῦτος εἶναι ὁ Στρεψιάδης, ἀκατάλληλος διὰ τὴν σοφιστικὴν, διὸ κατὰ συμβουλήν τοῦ Σωκράτους στρέφεται πάλιν πρὸς τὸν υἱόν· Μὰ τὴν Ὀμίχλην, λέγει, δὲν θὰ μείνῃς πλέον ἐδῶ, ἀλλὰ πήγαινε νὰ τρώγῃς τοῦ Μεγακλέους τοὺς κίονας.

Φειδιππίδης.

πρὸς αὐτὸν δὲ, ἀποροῦντα διὰ τὴν παραπροσύνην ταύτην τοῦ πατρὸς, ἐκθέτει ἀστεϊότατα τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφιστῶν, τέλος δὲ πείσας εἰσάγει ὁ Στρεψιάδης εἰς τὸ διδασκαλεῖον τὸν Φειδιππίδην. Πρὸ τούτου δὲ γίγνεται εἰς τὸν μέλλοντα σοφιστὴν ἐπίδειξις τοῦ ἀρχαίου βίου, τοῦ ἀφελοῦς καὶ ἀγνοῦ, καὶ τοῦ νέου, τοῦ σοφιστικοῦ, τοῦ πᾶν αἰσχρὸν καλὸν θεωροῦντος. Ἐκείνον μὲν τὸν βίον εἰκονίζει ἀνὴρ λιπαρὸς καὶ εὐανθής, σεμνὸς καὶ μεγαλοπρεπῆς τὴν ὄψιν, ὁ Δίκαιος Λόγος, τοῦτον δὲ νεανίας ἀναιδῶς τὸ σῶμα ἠμίγυμνον ἐπιδεικνύων, μαλακὴν τὴν φωνὴν πλάττων, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἑαυτὸν προαγωγέων, διακινούμενος καὶ τρυφεραίνόμενος, πᾶν αἰσχρὸν ποιῶν καὶ τὸ καλὸν αἰσχρὸν νομίζων, ὁ Ἄδικος Λόγος.

Εἰσέρχεται λοιπὸν εἰς τὸ φροντιστήριον ὁπότεν μετ' ὀλίγον ἀποφοιτᾷ τέλειος περὶ τὸν ἀδίκον λόγον, τὰς στρεψοδικίας, σοφιστὴς δεξιός, κατὰ τὴν ἀμφίκοπον γλῶσσαν λάμπων, προπύργιον τοῦ πατρὸς, σωτὴρ τοῦ οἴκου, τῶν ἐχθρῶν βλάβη, λυτρωτὴς τῶν γονέων ἀπὸ τὰς στενοχωρίας μεγάλων κακῶν. Χαίρων ὁ πατὴρ ἐτοιμάζει διὰ τὸν υἱὸν ἐστίασιν, ἀστεϊότατα δὲ σκώπτων δίκαιους τοὺς δανειστὰς καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν.

Μετ' ὀλίγον ὁμοίως ὁ πανοῦργος γέρων, ὁ ἐπιθυμῶν νὰ καταφάγῃ τὰ δανεισθέντα χρήματα ἐξέρχεται διωκόμενος καὶ τυπτόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, ὅστις διατείνεται ὅτι δικαίως ἔδειρε τὸν πατέρα κηδόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅπως ὁ πατὴρ ἔδερεν αὐτὸν παιδίον ὄντα, ἵνα καλλίτερος γείνη. Ὁ Στρεψιάδης τὴν διαφθορὰν ταύτην τοῦ υἱοῦ τοῦ εἰς τὰ διδάγματα τοῦ Σωκράτους ἀποδίδων καίει τὸ φροντιστήριον αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ Νεφέλαι αἰ εἰς ἡμᾶς σωθεῖσαι, ὧν ἐδώσαμεν τὴν ἀνάλυσιν, δὲν εἶναι αἱ ἐπὶ ἄρχοντος Ἰσάρχου τῷ 423 π. Χ. διδαχθεῖσαι, ἀλλ' αἱ δευτέραι καλούμεναι, τῶν πρώτων Νεφελῶν διασκευῆ, ἧτις δὲν παρεστάθη δι' αἰτίαν ἀγνωστον. Κατὰ τινὰ δὲ εἰδήσιν παλαιὰν καὶ αἱ δευτέραι ἐδιδάχθησαν ἐπὶ ἄρχοντος Ἀμειβίου, ἡ διασκευῆ δὲ τῶν δευτέρων τούτων δὲν εἰσῆχθη πλέον εἰς τὸ θέατρον. Πιθανώτατον εἶναι ὅτι αἱ δευτέραι Νεφέλαι, ἃς ἔχομεν, δὲν ἐδιδάχθησαν, καίτοι πολὺ καλλίτεραι ἦσαν, ὡς διεσκευάσθησαν, τῶν πρώτων. Αἱ πρώται ἐξέπεσον τοῦ Ἀριστοφάνους ἐλθόντος τρίτου, ὅχι διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν

Δίκαιος Λόγος.

ἀδιάφοροι πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς ἔριδας, ἀλλὰ διότι οἱ θαυμασταὶ τοῦ Σωκράτους συνήργησαν εἰς τὴν ἥτταν ταύτην, καὶ πρὸ πάντων, διότι καὶ ὁ τὰ δευτερεῖα λαβὼν Ἀμειβίας, ὁμοίαν πρὸς τὰς Νεφέλας κωμῳδίαν διδάξας, δεξιώτερον, φαίνε-

ται, διεξήλθε τὴν ὑπόθεσιν καὶ ὁ πρῶτος κριθεὶς Κρατίνος, ὁ Αἰσχύλος τῆς κωμικῆς μούσης, ἐδί-
δαξε τὴν Πυτίην, τὸ μεγαλοφύεστατον τῶν ἔργων
αὐτοῦ. Ὁ Ἀριστοφάνης λέγει ἐν ταῖς σωζομέ-
ναις Νεφέλαις τοὺς νικῆσαντας αὐτὸν ἄνδρας φορ-
τικούς, ἀλλ' ὅμως ὑστερον δικαιοτέρον, φαίνεται,
σκεφθεὶς, ἀναγνωρίζων τοῦ μεγάλου ἀντιπάλου
τὴν δύναμιν, ἐπαινεῖ αὐτὸν ἐν τοῖς Βατραχοῖς,
ὅπου ὁ χορὸς τῶν μυστῶν ἀπαγορεύει νὰ πλη-
σιάσωσιν οἱ βέβηλοι, ἄσοι δὲν ἐμνήθησαν εἰς τὰ

Ἄδικος Λόγος.

βαχχικὰ μυστήρια τῆς ποιήσεως τοῦ ταυροφάγου Κρατίνου».

Ἦτο δὲ ἡ διασκευὴ τῶν πρώτων Νεφελῶν σχε-
δὸν πλήρης ἀναμφίβολον δὲ εἶναι ὅτι τὰ πλείστα
τῆς παραβάσεως, αἱ ἀντιλογίαι τοῦ Δικαίου καὶ
τοῦ Ἄδικου Λόγου καὶ ἡ πυρπόλησις τοῦ φροντι-
στηρίου τοῦ Σωκράτους εἰς τὴν διασκευὴν τῶν
Νεφελῶν εἰσήχθησαν. Ἐκ τούτων τὰς εἰς τὸν
ἀρχαῖον καὶ τὸν σύγχρονον τότε βίον ἀφορώσας
ἀντιθέσεις ἔλαβεν ἐκ τῆς πρώτης ὑπ' αὐτοῦ ποιη-
θείσης κωμωδίας, τῶν Δαιταλέων.

Ἄλλὰ τίς ἡ αἰτία τῆς συγγραφῆς τῶν Νεφε-
λῶν; εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ φιλόπολις ψυχὴ τοῦ
Ἀριστοφάνους ἐνόμιζε τὸν Σωκράτη ἕνα τῶν
ὀλεθριωτάτων τῆς νεότητος διδασκάλων, διὸ
καὶ τὴν κωμωδίαν κατ' αὐτοῦ ἔγραψε. Λέγουσιν

ὅμως τινὲς τῶν παλαιῶν ὅτι ἠναγκάσθη πρὸς
τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἄνυτου καὶ τοῦ Μελήτου διὰ
χρημάτων.

Ἡ κατηγορία ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης—ὁ κατη-
γορήσας ἄλλοτε τὸν Εὐπόλιον, διότι λαβὼν χρή-
ματα ἔγραψε τὸν Αὐτόλυκον—ὑπὸ χρημάτων
διαφθαρεὶς ἐποίησε τὴν κωμωδίαν εἶναι οὐ μόνον
αἰσχρὰ, ἀλλὰ καὶ μωρὰ· διότι ὁ Ἀριστοφάνης
ἠσθάνετο βαθεῖαν ἀπέχθειαν πρὸς τὰς μετριότη-
τας· μετριότητες δὲ ἦσαν οἱ κατήγοροι τοῦ Σω-
κράτους, ὁ στρατηγὸς Ἄνυτος, ὁ ῥήτωρ Λύκιον
καὶ ὁ τραγωιδῶν ποιητὴς Μελήτος. Τοσοῦτον δὲ
κατεφρόνει τοῦ Μελήτου ὁ Ἀριστοφάνης, ὥστε
ἐν τινὶ κωμωδίᾳ τὸν Μελήτην ὄχι μόνον πρόστυ-
χον ποιητὴν καὶ ὄρθρα τὸ γένος λέγει, ἀλλὰ καὶ
Λαίου υἱόν· ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν φράσιν δεινότη-
τη κατηγορία ἐλάθανε. Τὸ δὲ σπουδαιότατον ὅτι
ἐδιδάχθησαν αἱ Νεφέλαι (423 π. Χ.), ὁ Ἄνυτος
ἦτο ἐντελῶς ἀσημος, τὸν δὲ Μελήτην ἴσως πρὸ
μικροῦ ἐφώτισε τὸ μελιχρὸν τοῦ ἡλίου φῶς,
τότε γεννηθέντα· διότι νέος εἶναι ἐντελῶς, ὅταν
κατηγορῆ τοῦ Σωκράτους (399 π. Χ.). Καὶ
εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ—δι'
ὅσα τοῦ κατηγορήσαντος ὅτι περιεργάζεται τὰ ὑπὸ
τὴν γῆν καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὴν ἀδικίαν παριστᾷ
ὡς δίκαιον—ὁ Σωκράτης λέγει ὅτι ταῦτα ἔγρα-
φονταν πρῶτον ἐν τῇ Ἀριστοφάνους κωμωδίᾳ.
Ἀληθὲς εἶναι ὡσαύτως ὅτι τὰ ἐν τῇ κωμωδίᾳ
γραφέντα ἐγένοντο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα περιβόητα,
καὶ ὁ Συρακόσιος θαυματοποιὸς ἐν τῷ συμπο-
σίῳ τοῦ Καλλίου ὑβρίζει τὸν φιλόσοφον, ὅτι ἐξε-
τάζει τὰ ἔχνη τῶν πατημάτων τῶν φύλλων.
Ἄλλ' εἶναι ὡσαύτως ἀληθὲς ὅτι ἀπὸ τῆς διδα-
σκαλίας τῶν Νεφελῶν (423 π. Χ.) μέχρι τῆς
κατηγορίας (399 π. Χ.) παρενέπεσον εἴκοσι τέσ-
σαρα ἔτη, ὅτι καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν δὲν
μνησικακοῦσι πρὸς τὸν Ἀριστοφάνη καὶ ὅτι ὁ
ποιητὴς καὶ ὁ φιλόσοφος συναντῶνται ἐν τῷ
συμποσίῳ τοῦ Ἀγάθωνος πολλὰ χαρίεντα διαλε-
γόμενοι· διὸ ἀπορεῖ ὁ Ἀλκιβιάδης πῶς δὲν ἐκάθι-
σαν πλησίον ἀλλήλων ἄνθρωποι ἀστείοι ὁ Σωκρά-
της καὶ ὁ κωμωδοποιός, ὅστις ἐπέισθη βεβαίως
ὅτι ὁ μεριμνοφροντιστὴς ἦτο ἀνδρῶν σοφώτατος
ἀπάντων καὶ ὑπὸ τὴν σατύρου μορφήν ἐκείνην
ἐκρύπτετο θεοῦ ψυχὴ. Διὰ τῶν Νεφελῶν ὁ ποιη-
τὴς προσέθηκεν ἄνθη εἰς τὸν στέφανον αὐτοῦ, τοῦ
δὲ Σωκράτους οὐδαμῶς ἠσχύνθη ἡ εἰκὼν.

Ὁ Ἀριστοφάνης λοιπὸν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ
ἔχη πλέον τύψεις συνειδότος διὰ τοῦ Σωκράτους
τὸν θάνατον.